

1920, Anul 1, No. 4

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

St. Hepites: Clima țărmului românesc al Mării Negre.

A. Bentoia: Poezii (trad. din H. Heine).

G. Vulsan: Românii din Dobrogea (de pe o hartă din circa 1769—1774).

Mihail Pricopie: Luna; Cântecul întoarcerii (din Ed. Haraucourt).

C. Brătescu-Salșovia: Irina.

" " " Pădurea de mărgean (din Josè-Maria de Heredia).

Rozmarin: Poezii.

C. Brătescu: Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în bazinele Dunării de jos.

I. Dumitrescu-Frasin: Cântec de laz (din Nicolaus Lenau).

Fania Niculescu: Muhammad-Din (trad. din Rudyard Kipling).

G. Coriolan: Educatorii față de înfrăuririle mediului social.

Pericle Papahagi: Cheazul Ștefan Văgăreanu.

C. Pariano: Scrisori.

Salșovia: Conquistadores; Scoica (din Josè Maria de Heredia).

G. Toma: Pagini alese din Ernest Renan.

I. Dumitrescu: Folklor Tătăresc din Pervelia.

RECENZII: *I. Bentoia*: Ovid Densusianu: Literatura română modernă. — *Ion N. Roman*: Col. Ionescu Dobrogeanu: Năvălirea bulgarilor din 1916-18 în județul Tulcea. — *C. Brătescu*: Sextil Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice. — *G. D. Petrescu*: Vasile Pârvan: Descoperiri nouă în Scythia Minor. — *Sals*: Camille Flammarion: La mort et son mystère. Avant la mort.

CONSTANTA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lăfăyari, 11.

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

CLIMA TĂRMULUI ROMĂNESC AL MARII NEGRE¹⁾

DE

ST. HEPITES

Din punct de vedere morfologic, țărmul românesc al Mării Negre se înfățișează sub două aspecte cu totul diferite: o parte joasă, în dreptul deltei Dunărene și a mării lagune Razim, începând dela hotarul Basarabiei și până la câțiva kilometri spre nord de Constanța; și o parte înaltă, cu maluri ce se ridică în unele locuri la peste 30 m. deasupra nivelului mării, continuându-se astfel până la Mangalia și, mai departe, în Cadrilater.

În această parte stânca iese la iveală în maluri, iar țărmul oferă frumoase saleze și câte o plajă foarte cerceată. Cea mai însemnată dintre ele se află puțin mai spre miazăzi de orașul Constanța, sub viile bogate ce cresc în această parte a țărmului²⁾.

1) În urma rugămintii adresate d-lui St. Hepites, fostul Director al Institutului Meteorologic al României, de a ne onora paginile Analelor Dobrogei cu un articol asupra climei Dobrogei—D-sa ne comunică cum că, ne mai posedând date suficiente de când a părăsit Institutul Meteorologic, de careea până acum s'au publicat foarte puține, după cele XIX volume din *Analele Institutului Meteorologic* și după cele XVI volume din *Buletinul observațiilor meteorologice*, tipărite de D-sa — ne trimite totuși breșura d-sale, intitulată *Climatologie du littoral roumain de la Mer Noire*, extrasă din cărțile de seamă ale celui de al cincilea congres internațional de hidrologie medicală, de climatologie și de geologie din Liège 1898, și publicată sub o primă formă în 1899 și apoi în 1901 la Liège. Mulțumind D-lui St. Hepites pentru deosebita onoare ce ne face, împărtășim cititorilor noștri în traducere românească conținutul acestui prețios studiu asupra climei Dobrogei. C. B.

2) Astăzi această plajă a căzut pe planul al doilea, mai cunoscut fiind cea dela Mamaia și dela Carmen Silva. — N. R.

La 100 km. înainte de vărsarea sa în mare, Dunărea se împarte în două brațe¹⁾ care, împreună cu litoralul mării, mărginesc o vastă regiune, de formă triunghiulară, numită delta Dunării și care ocupă o suprafață de peste 2200 km². Bisectrița acestui triunghi isoscel, a cărui bază este însuși țarmul dela Vălcov până la Sân-George, e formată de al treilea braț al Dunării, singurul navigabil în toată lungimea sa: e canalul Sulinei²⁾, din care Comisiunea europeană dunăreană a știut să facă o cale de comunicație pentru bastimente de mare tonaj și care asigură numeroaselor vase, ce circulă pe fluviu, ieșirea în mare în orice timp, afară de zilele de îngheț ale Dunării.

Delta Dunării e formată din două insule, în care se găsesc o mulțime de lacuri mici, ce comunică între ele: insula Letea, la nord de brațul Sulinei și insula Sân-George la miazăzi. Pe prima insulă se află pădurea Letei, de peste 3000 hectare; în insula Sân-George se află pădurea Cara-Orman, de peste 2000 hectare.

Altitudinea imensei suprafețe a deltei în puține locuri trece de 5 m., ceea ce face ca revărsările fluviului să înnece ușor acest ținut³⁾.

Un lanț de dune de-alungul bazei triunghiului, care formează delta, desparte apele mării de apele dulci ale numeroaselor lacuri și gârle împrăștiate peste suprafața sa.

La sudul deltei începe regiunea marilor lacuri ale Dobrogei. Ea ocupă o suprafață de peste 450 km². Lacurile Razim, Golovița, Zmeica și Sinoe comunică cu marea prin două guri. Mai spre miazăzi, înfățișarea țarmului se schimbă cu totul; el este stâncos până la hotarul Bulgariei.

Dacă lăsăm la o parte regiunea marilor lacuri ca și delta Dunării, a cărei înălțime peste nivelul mării nu trece de cinci metri, — Dobrogea, deși nu are munți înalți, to-

1) La nord, brațul Chiliei care, pe o lungime de 110 km, face hotarul în spre B sarabia; iar la sud brațul Sân-George, care are o lungime de 106 km.

2) Are o lungime de 82 km.

3) Rezervorul barometral al stațiunii noastre meteorologice dela Sulina se găsește la abia 2 m. peste nivelul mării

tuși este relativ mult mai înaltă ca cea mai mare parte din câmpia Munteniei.

Partea meridională a Dobrogei este o câmpie presărată de coline; în centru, relieful e puțin accidentat și prezintă o depresiune pe linia Cernavoda-Constanța; partea dela miază-noapte este regiunea cea mai accidentată a Dobrogei. Înălțimile, care se înșiră, formând lanțuri neîntrerupte, ajung în colțul de nord-vest la o altitudine de peste 400 m.

Din punct de vedere geografic trebuie să distingem în Dobrogea patru regiuni diferite: 1) țărmul, 2) câmpia, 3) regiunea dealurilor și 4) delta Dunării împreună cu limanele.

În cele ce urmează ne vom ocupa de clima celei dintâi din cele patru regiuni.

Mulțumită observărilor meteorologice, făcute cu o stăruință vrednică de orice laudă de d-l *Purgia*, observatorul stațiunii meteorologice create de Comisiunea europeană a Dunării în 1875 la Sulina, avem astăzi, pentru acest punct al Mării Negre, o serie neîntreruptă de 22 ani de observări meteorologice¹⁾.

Printre cele dintâi stațiuni meteorologice, create în 1885 cu prilejul organizării Institutului meteorologic al României, a fost și cea dela Constanța, dela care posedăm o serie de 13 ani de observări meteorologice complete.

După cum Sulina face parte din delta Dunării, tot așa Constanța, așezată la 130 km. spre miazăzi de Sulina, reprezintă mai bine condițiile climaterice ale țărmului românesc al Mării Negre.

În urma observărilor făcute timp de 13 ani la Sulina și Constanța, rezultă că temperatura aerului în aceste două localități dela țărmul mării se deosebește foarte puțin, atât în mersul ei zilnic, cât și în cel anual. Aceasta e cauza pentru care nu ne-am folosit de seria observațiilor făcute la Sulina, pentru a reduce la aceeași perioadă de 23 ani observațiunile termometrice dela Constanța, al cărei climat va fi luat ca tip pentru țărmul Dobrogei.

¹⁾ Acestea s'au publicat, până la 1890, în *Jahrbücher der meteorologie und Erdmagnetismus* din Viena; iar după această dată în *Analele Institutului meteorologic din România*.

Constanța are o latitudine de $44^{\circ}11'$, adică se află aproape pe același paralel cu observatorul din Mont Ventoux și abia cu câteva minute mai spre sud ca Barceloneta și Bordeaux din Franța, Bologna, Ravenna, Genua și Modena din Italia, Jalta și Sevastopol din Crimeea și Northfiel din Statele Unite ale Americii.

1. *Temperatura aerului.* Media anuală a temperaturii aerului este de 11° . Această valoare, care întrece cu aproape un grad media Bucureștilor, întrece cu prea puțin pe a Sulinei. În mersul său zilnic, temperatura la ora 8 și la 20 se apropie de valoarea mijlocie. La ora 14 temperatura anuală este cu aproape două grade și jumătate mai ridicată ca valoarea mijlocie.

Oscilarea mijlocie a temperaturii în cursul unei zile este de $7^{\circ}3$, temperatura maximă fiind de $14^{\circ}7$, iar cea minimă de $7^{\circ}4$. Ca pretutindeni, această oscilare mijlocie variază după luni și anotimpuri. În timpul iernii ea este mai mică, de $6^{\circ}2$; în timpul verii însă atinge 9° .

Oscilațiile temperaturii în cursul unei zile întrec cu mult valorile de mai sus; totuși rare ori oscilațiile termometrului trec de 20° . Astfel, în cursul celor treisprezece ani observați, o singură dată, la 8 Iunie 1891, s'a întâmplat ca variația temperaturii să fie de 20° , cuprinsă fiind între maximum de $34^{\circ}7$ și minimum de $14^{\circ}2$.

Temperatura cea mai ridicată, ce s'a observat până azi în regiunea Constanței, este de $36^{\circ}2$, în Iulie și cea mai joasă de $-20^{\circ}7$, în Ianuarie, ceea ce dă o diferență de temperatură extremă de $56^{\circ}9$. La Sulina această diferență trece puțin de 60° ; la București atinge 71° . Luată în totalitatea ei, România prezintă o oscilație a coloanei termometrice de $77^{\circ}6$, temperatura maximă fiind de $42^{\circ}2$ la Giurgiu în Iulie 1896, iar cea minimă de $-35^{\circ}6$, în Ianuarie 1891. Aceste două valori din urmă reprezintă până acum temperaturile extreme ce s'au înregistrat în România.

Temperaturile medii diurne diferă asemenea mult între ele. Limitele extreme ale acestor medii au fost până acum de $28^{\circ}5$ la 5 August 1895 și de $-17^{\circ}4$ la 3 Ianuarie 1888.

Tabloul ce urmează rezumă, pentru fiecare lună și

anotimp în particular, principalele valori termometrice din Constanța.

TABLOUL I

Lunile și Anotimpurile	Temperatura aerului în C°							
	La ora			Media	Media extr.		Extr. abs.	
	8	14	20		Max.	Min.	Max.	Min.
Ianuarie	-2.1	0.5	-0.9	-1.1	1.9	-4.4	14.0	-20.7
Februarie	-1.0	2.0	0.4	0.3	3.1	-3.1	17.3	-17.3
Martie	3.7	6.1	4.3	4.2	7.4	1.3	23.6	-11.1
Aprilie	8.9	11.0	8.8	8.9	12.2	5.7	25.6	-1.0
Mai	15.1	17.1	14.8	14.8	18.6	11.5	33.6	1.4
Iunie	19.8	21.8	19.2	19.1	23.3	15.1	34.7	8.1
Iulie	23.1	25.6	22.5	22.3	27.0	17.9	36.2	11.4
August	22.2	25.6	22.3	22.3	26.7	17.7	35.4	9.8
Septembrie	17.9	21.6	18.6	18.4	23.0	13.9	33.7	4.0
Octombrie	12.8	17.1	14.7	14.4	18.3	10.7	32.5	-4.3
Noembrie	6.1	9.0	7.0	6.9	10.4	3.7	24.8	-11.5
Decembrie	1.1	3.6	2.0	1.9	5.0	-1.3	20.3	-16.6
Anul	10.7	13.4	11.2	11.0	14.7	7.4	36.2	-20.7
Iarna	-0.6	2.1	1.1	0.8	3.3	-2.9	20.3	-20.7
Primăvara	9.2	11.4	9.3	9.4	12.7	6.2	33.6	-11.1
Vara	21.6	24.3	21.4	21.3	25.7	16.7	36.2	8.1
Toamna	12.5	15.9	13.4	13.2	17.2	11.0	33.7	-15.5

Luna cea mai rece este Ianuarie, având o temperatură medie de $-1^{\circ}1$; în cursul acestei luni, termometrul s'a coborât la aproape -21° . Cea mai rece lună ianuarie a fost în 1893, când temperatura medie a atins -6.0° ; în 1888 media a fost aproape aceeași: -6.0° . Variabilitatea temperaturii medii a acestei luni este remarcabilă. În adevăr, în afară de luna ianuarie citată mai sus, mai găsim și altele, a căror temperatură medie se urcă cu mult peste punctul de îngheț al apei. Ca exemplu nu voi cita decât luna Ianuarie din 1895, când temperatura medie a fost de $+6^{\circ}7$, adică o distanță de 13° între temperatura medie a lunii ianuarie cea mai rece și cea mai puțin rece.

Lunile Iulie și August sunt cele mai calde din an ;

temperaturile lor mijlocii diferă abia cu $22^{\circ}5$. Am văzut că termometrul a arătat peste 36° în Iulie.

Distanța între temperaturile medii ale lunii celei mai reci și mai calde e de aproape 24° .

Primăvara este anotimpul a cărui temperatură medie se apropie mai mult de valoarea anuală; ea nu este de cât cu $1^{\circ}5$ mai ridicată decât aceasta din urmă. Temperatura acestui anotimp se apropie mult de aceea a lunii Aprilie, după cum și luna Octombrie se apropie de temperatura medie a toamnei, care este cu 4° mai caldă de cât a primăverii.

Iarna este relativ mult mai puțin rece ca în interiorul țării. Temperatura medie a ei, de $0^{\circ}8$, este cu o jumătate de grad mai ridicată decât aceea a lunii lui Februarie.

Diferența temperaturilor între vară și iarnă este aproape egală cu 21° . De și această diferență este mai puțin însemnată decât la celelalte regiuni climaterice ale României, totuși *litoralul român al Mării Negre posedă, fără îndoială, o climă excesivă*. Sub acest raport, clima litoralului român diferă mult de aceea a litoralului belgian al Mării Nordului.

Dar nu numai aceasta este deosebirea dintre climatele celor două ținuturi, așezate în două regiuni diametral opuse ale Europei.

Numărul anual al *zilelor de îngheț*, adică al zilelor când termometrul atinge 0° , sau se coboară sub această valoare, este de 77. Cifra aceasta este mult mai mică ca aceea a Bucureștilor și e pe jumătate cât aceea a Sinaei, unde, în mijlocie, avem 151 zile de îngheț.

Printre cele 77 zile de îngheț, 28 sunt de iarnă, adică zile în timpul cărora termometrul se menține staționar la temperatura gheții ce se topește, sau sub ea.

Numărul anual al zilelor de îngheț variază dela simplu la dublu. Astfel, în 1888 au fost 100 zile de îngheț, pe când în 1895 abia 51. Variația în numărul anual al zilelor de iarnă este încă și mai mare. Pe când în 1886 au fost abia 13 zile de iarnă, în anul 1891 au fost 47.

Repartiția mijlocie lunară și pe anotimpuri a zilelor

de îngheț și a zilelor de iarnă este arătată în tabloul II, din care se vede că numai excepțional există zile de iarnă în Martie și Noembrie. Ceva mai puțin ca jumătate din numărul total al zilelor de iarnă cade în Ianuarie, care are 12; Februarie și Decembrie n'au decât 7 zile de iarnă fiecare.

TABLOUL II

Lunile și Anotimpurile	Numărul zilelor		
	De îngheț	De iarnă	De Vară
	Min. $\leq 0^{\circ}$	Max. $\leq 0^{\circ}$	Max. $\geq 25^{\circ}$
Ianuarie . . .	21.8	11.5	—
Februarie . . .	21.4	7.3	—
Martie . . .	9.3	1.2	—
Aprilie . . .	0.7	—	0.1
Mai . . .	—	—	1.9
Iunie . . .	—	—	8.6
Iulie . . .	—	—	23.3
August . . .	—	—	24.4
Septembrie . . .	—	—	9.5
Octombrie . . .	0.5	—	1.2
Noembrie . . .	6.7	1.4	—
Decembrie . . .	16.3	6.9	—
Anul . . .	76.6	28.3	69.0
Iarna . . .	59.5	25.7	—
Primăvara . . .	10.0	1.2	2.0
Vara . . .	—	—	56.3
Toamna . . .	7.2	1.4	10.7

În medie, prima zi de îngheț cade la 5 Nov., iar ultima la 24 Martie. Cât despre zilele de iarnă, cea dintâi cade, în mijlociu, la 2 Dec., iar cea din urmă la 28 Februarie.

Numărul *zilelor de vară*, adică al acelor în care termometrul atinge sau trece de 25° , este de 69 într'un an mijlociu. Repartiția lor lunară și pe anotimpuri se vede din ultima coloană a tabloului II. Uneori se întâmplă că temperatura se urcă atât de mult în Aprilie, în cât se pot înregistra zile de vară chiar la începutul primăverii. Luna Septembrie, îndeajuns de caldă totdeauna, cuprinde

În mijlociu 10 zile de vară. Foarte adesea acest număr e întrecut în acest anotimp. Numai prin excepție numărul anual al zilelor de vară este inferior lui 50. În curs de 13 ani, abia odată, în 1893, s'a întâmplat să fie numai 48 zile de vară. Maximum anual atins a fost de 95. În mijlocie, prima zi de vară cade la 24 Mai și ultima la 5 Octombrie.

II. *Umezeala aerului.* După cum e de așteptat, umezeala aerului pe țărm e destul de mare; foarte adesea hygrometrul se coboară până la 30 și chiar 25%. Mijlocia anuală a umezelii relative este de 82%; vara ea se coboară la 75%, pentru ca să se ridice iarna la 90%.

Tabloul III, ce urmează, arată repartitia lunară și pe anotimpuri a stării hygrometrice a aerului, atât în ceea ce privește umezeala relativă, cât și umezeala absolută.

TABLEUL III

Lunile și Anotimpurile	Umezeala	
	Relativă %	Absolută %
Januarie	90.7	4.2
Februarie	87.6	4.3
Martie	87.4	5.6
Aprilie	81.7	7.3
Mai	80.3	10.6
Iunie	76.8	13.7
Iulie	74.3	16.1
August	73.1	15.7
Septembrie	74.6	12.8
Octombrie	82.7	10.9
Noembrie	85.8	7.0
Decembrie	90.5	5.0
Anul	82.1	9.5
Iarna	89.6	4.5
Primăvara	83.1	7.8
Vara	74.7	15.2
Toamna	81.0	10.2

III. *Ploaia.* Dacă toată România primește, în gene-

ral, puține precipitații atmosferice¹⁾, fără îndoială că în Dobrogea ele sunt și mai sărace.

Cantitatea de apă ce cade pe suprafața pământului la Constanța sub formă de ploaie, zăpadă, grindină, sau orice alt hydro-meteor, formează într'un an o pătură, a cărei grosime mijlocie e ceva mai mică de 400^{mm}. Dacă arare ori grosimea păturei de apă într'un an atinge 500^{mm} numai excepțional ea trece de 600^{mm}. La Sulina, în ultimii 30 de ani, aceasta s'a întâmplat de două ori și nici odată la Constanța în decursul celor 13 ani de observări pluviometrice. Anul 1897, un an extraordinar în ceea ce privește marea cantitate de ploaie căzută în cea mai mare parte a României, a fost unul dintre cei mai secetoși pe litoralul românesc.

Cifrele din tabloul IV dau pentru București, Sulina și Constanța cantitățile anuale de ploaie pentru toți anii din care avem observări pluviometrice.

TABLOUL IV

Ani	Cantitatea în mm.			Ani	Cantitatea în mm.			Ani	Cantitatea în mm.		
	București	Sulina	Constanța		București	Sulina	Constanța		București	Sulina	Constanța
1865	463	—	—	1876	784	476	—	1887	490	296	391
1866	561	—	—	1877	578	499	—	1888	632	546	527
1867	508	—	—	1878	604	521	—	1889	556	398	438
1868	549	—	—	1879	466	425	—	1890	649	403	383
1869	491	346	—	1880	522	438	—	1891	584	327	390
1870	—	525	—	1881	772	546	—	1892	583	381	465
1871	726	526	—	1882	663	395	—	1893	760	331	500
1872	508	383	—	1883	560	407	—	1894	342	260	231
1873	403	351	—	1884	638	527	—	1895	646	333	485
1874	476	409	—	1885	647	388	—	1896	471	208	251
1875	575	604	—	1886	745	324	349	1897	860	470	300

Dacă la București cea mai mică cantitate anuală de

1) La București observările pluviometrice în curs de 32 ani dau ca mijlocie anuală 588 mm. de apă. Vezi *Ploaia la București în ultimii 32 ani* în *Analele Acad. Rom.* Seria II, tom. XX, din *Memoriile Sect. Științifice* pag. 89.

ploaie a fost de 342 mm., totalul anual al precipitațiunilor atmosferice s'a coborât la 231 mm. și chiar la 208 mm. la Sulina. Din acest punct de vedere anii 1894 și 1896 au făcut epocă în analele climatologice ale Dobrogei. Cifrele care urmează și care reprezintă cantitățile anuale de ploaie în diferitele localități ale Dobrogei în 1896, arată îndeajuns până unde se pot coborî uneori valorile precipitațiilor atmosferice în această regiune :

Mangalia	164 mm.	Docuzol	218 mm.
Chilia Veche	181 „	Babadag	240 „
Gheringec	183 „	Oltina	241 „
Caramurat	187 „	Constanța	251 „
Hârșova	189 „	Parachioi	260 „
Cogelac	208 „	Isaccea	290 „
Sulina	208 „	Cuzgun	296 „

Media generală anuală a precipitației atmosferice în Dobrogea, la 1896, a fost de 283 mm.; anul 1894 a fost aproape tot așa de secetos. Un fapt vrednic de amintit și care se datorește atât naturii terenului arabil, cât și gradului destul de ridicat de umezeală relativă a aerului, este că recoltele în provincia noastră dobrogeană, în timpul acestor doi ani excesivi de săraci în precipitații atmosferice, au dat un rendement cu mult superior aceluia la care ne-am fi așteptat din partea unui ținut așa de slab încălzit de ploi.

Repartiția anuală și pe anotimpuri a precipitațiilor atmosferice se arată în primele coloane ale tabloului V, ce urmează mai jos.

Deși cantitățile lunare de ploaie diferă între ele, totuși diferența e așa de mică, încât se poate spune că ploile pe țărmul românesc al Mării Negre se repartizează în chip egal în tot cursul anului. Cantitatea cea mai mare de ploaie cade în perioada din Mai până în Iulie, inclusiv. În interiorul României regimul ploilor e diferit de acela de pe coastă, în sensul că diferența între cantitatea de ploaie ce cade iarna și vara este mult mai mare. Așa s. ex. la București, unde în medie cad 588 mm. de ploaie

pe an, vara cade aproape indoit ca iarna : 202 mm. față de 105 mm.

TABLOUL V

Lunile și Anotimpurile	Apă sub formă de 		Zile de ploaie dând		Cantitatea de apă		Zile cu apăcă	Solul acoperit cu apăcă
	Total mm	Max. in 24 ore	≤ 0,1 mm	≥ 1,0 mm	zilnic	Pe ziua de ploaie IV 0,1		
Ianuarie . . .	39.0	33.0	7.8	5.1	1.23	4.87	3.2	8.7
Februarie . . .	28.0	20.6	6.3	4.8	1.00	4.44	3.3	4.5
Martie . . .	31.4	25.8	7.9	5.9	1.01	3.97	2.1	0.5
Aprilie . . .	28.6	22.0	6.8	5.3	0.95	4.21	0.3	—
Mai . . .	36.9	37.2	7.8	5.7	1.19	4.73	—	—
Iunie . . .	41.0	42.5	8.3	6.3	1.37	8.94	—	—
Iulie . . .	41.3	63.0	5.7	4.3	1.33	7.25	—	—
August . . .	26.9	84.5	3.8	2.8	0.87	7.34	—	—
Septembrie . . .	26.3	25.0	4.3	3.2	0.88	6.11	—	—
Octombrie . . .	31.4	45.0	3.5	2.7	1.01	8.97	0.1	—
Noembrie . . .	33.6	66.7	6.1	4.5	1.12	5.51	0.8	0.5
Decembrie . . .	35.1	29.5	7.7	6.2	1.13	4.56	1.8	1.2
Anul	398.5	84.5	76.0	56.8	1.09	5.24	11.6	15.3
Iarna . . .	103.3	33.0	21.0	16.1	1.15	4.60	8.3	14.3
Primăvara . . .	96.9	37.2	22.5	16.9	1.05	4.31	2.4	0.5
Vara . . .	106.6	84.5	17.8	13.4	1.16	5.99	—	—
Toamna . . .	91.3	66.7	13.9	10.4	1.00	6.57	0.9	0.5

Fără îndoială că, din punctul de vedere al regimului ploilor, România, în întregimea ei, face parte din aceeași regiune a Europei, care se caracterizează prin ploi abundente vara și prin ploi sărace iarna. Această caracteristică dispăre pe măsură ce înaintăm spre Mare, unde am văzut că repartiția ploilor în cursul anului este aproape uniformă.

Cu toată abundența relativă a ploilor vara, agricultorii noștri se plâng foarte adesea de insuficiența precipitațiilor atmosferice și au dreptate, căci cei 202 mm. de apă în acest anotimp, când termometrul arată aproape în fiecare zi 35° și mai mult, nu sunt îndestulători spre a înlocui pierderile ce se produc printr-o evaporare puternică. De altfel, dacă e adevărat că sunt ani când, din lipsa de ploi suficiente, recoltele sunt mai slabe ca de

obiicei, totuși în general rendementul produselor agricole e destul de mare, așa în cât România e o țară emina-mente agricolă și unul din grânarele Europei.

Veșnic dispuși a căuta schimbări în condițiile atmo-sferice, unii încearcă a explica seceta de care suferă uneori România, prin schimbările ce s'ar fi produs în regimul său ploios. Totuși eu am arătat în altă parte ¹⁾ că, după analele agronomice ale României, și la începutul acestui secol ca și acum, lumea se plângea de secetă, întocmai după cum uneori se plângea de abundența ploilor, care aduceau cele mai mari inundații, precum au fost și acelea din anul din urmă.

Numărul zilelor de ploaie este relativ foarte mic pe lito-ralul român al Mării Negre. În mijlociu, într'un an sunt 76 sau 57 zile de ploaie, după cum se consideră ca atare zilele în timpul cărora se culege o cantitate de apă oricât de mică, sau numai zilele în care se culege cel puțin un milimetru de apă. În mediu în fiecare lună sunt 5 zile de ploaie. Cîira aceasta scade la 3 în perioada din August până în Octombrie, inclusiv. Într'o zi de ploaie cade în mijlociu 5 mm. de apă, după cum se vede din coloana a șaptea a tabloului V.

Maximum de apă căzută în 24 ore pe litoral întrece cu mult această cifră. Așa în August 1899 s'a înregistrat la Constanța, într'o singură zi, 84,5 ^{mm} apă. Aceasta reprezintă cea mai mare cantitate de apă ce s'a înregistrat pe țăr-mul mării în 24 ore. În restul României cantitatea maximă de apă, adunată în 24 ore, întrece cu mult această cifră în multe locuri. Bunăoară la Curtea de Argeș, în ziua de 7 Iulie 1889, au căzut 226.3 mm. de apă.

Zăpadă ninge puțină; în mijlociu, 12 zile pe an; și nu rămâne pe pământ decât 15 zile în medie, dintre care 9 în Ianuarie. Rare ori se întrebuințează aci sania ca mijloc de transport. În restul țării, orice țăran care posedă un car, și sunt mulți, posedă și o sanie.

IV. *Presiunea atmosferică.* Presiunea atmosferică, redusă la 0° și la 20^m peste nivelul mării, este în mijlo-

1) *Șt. Heliote*: Schimbaturile clima? București 1898; 78 pagini.

ciu de 759.5 mm. la Constanța. Mersul anual al acestui element nu prezintă nimic caracteristic. Ca 'n totdeauna, coloana barometrică e mai înaltă iarna și mai joasă în lunile calde. Oscilația coloanei de mercur, de când se fac observări barometrice la Constanța, a atins un maximum de înălțime de 784.7 mm., în Decembrie 1889 și un minimum de înălțime de 738.5 mm. în luna lui Februarie din acelaș an, ceea ce dă o diferență de 46.2 mm.

La Sulina, în delta Dunării, unde observările barometrice datează de mai multă vreme, diferența maximă a valorilor extreme ale coloanei de mercur a fost de 51.4 mm., între 788 mm. în Decembrie 1889 și 736.6 în Februarie 1879.

La Sulina, care e așezată aproape exact pe paralelul 45° și unde zero al barometrului se află la abia 2^m peste nivelul mării, observările barometrice sunt interesante prin aceea că ele ne dau, aproape fără niciun calcul de reducere, valoarea reală a presiunii atmosferice la paralelul 45°, care a fost luat ca punct de reper pentru reducerea valorilor barometrice ale stațiunilor meteorologice internaționale.

Tabloul VI, care urmează, cuprinde câteva valori pri-vitoare la presiunea atmosferică a Constanței.

V. *Vânturile*. În lucrarea mea recentă despre „*Vântul la București și cauza Crivățului*”¹⁾, am demonstrat că depresiunile ce se formează pe Marea Mediterană și, în special, pe Marea Ionică sunt de vină pentru predominarea în cea mai mare parte a României, a vântului de NE, căruia i se dă numele de Crivăț.

La Constanța, pe litoralul Mării Negre, vântul dominant suflă din spre Nord. Cauza trebuie s'o căutăm atât în direcția coastelor, cât și în influența regiunii calde a Mării Marmara.

După cele patru direcții principale, vânturile suflă, în mijlociu, în următoarele proporții :

Dela N	35%
„ E	13%

1) Vezi *Analele Acad. Rom. Soria II*, tom. XX, *Memorii* / Sect. științifice, pag. 45-60; 1898.

De la S 24‰
 „ W 22‰
 Liniște 6‰

Repartiția lunară și pe anotimpuri a direcției vânturilor, după cele 8 direcții principale, se vede din tabloul VII.

TABLOUL VI

Lunile și Anotimpurile	Presiunea atmosferică la 0° în mm 700 +							
	La ora			Media	Max. absolut		Min. absolut	
	8	14	20		Val.	Data	Val.	Data
ianuarie . .	61.9	61.5	61.7	61.7	79.1	28 1896	43.0	24 90, 14 92
februarie . .	61.5	61.2	61.3	61.3	80.8	9 86	38.5	22 1889
martie . . .	58.4	58.0	58.1	58.2	75.2	21 87	39.8	4 86
aprilie . . .	58.1	58.0	58.0	58.0	74.1	3 86	42.3	14 89
mai	57.5	57.4	57.1	57.3	68.1	24 93	44.5	18 95
iunie	56.9	56.7	56.5	56.7	64.6	3 92	43.1	10 86
iulie	56.7	56.5	56.4	56.5	64.8	5 92	45.4	19 88
august . . .	57.8	57.7	57.5	57.6	65.8	19 93	46.3	19 87
septembrie .	60.5	60.3	60.3	60.3	70.6	26 95	47.8	1 93
octombrie .	60.9	60.6	60.7	60.7	75.4	30 86	46.0	30 85
noiembrie .	62.8	62.4	62.6	62.6	78.8	5 97	41.5	25 90
decembrie .	62.3	61.9	62.1	62.1	84.7	28 89	39.9	18 87
Anul	59.6	59.4	59.4	59.5	84.7	28 XII 89	38.5	22 II 89
iarnă	61.5	61.4	61.6	61.6	84.7	28 XII 89	38.5	22 II 89
primăvara .	58.0	57.8	57.7	57.8	75.2	21 III 87	39.8	4 III 86
vara	57.2	57.0	56.8	56.9	65.8	19 VIII 93	43.1	10 VI 86
toamna . . .	61.4	61.1	61.2	61.2	78.8	5 XI 97	41.5	25 XI 90

Numărul zilelor cu vânt puternic este relativ mic. În mijlociu sunt 37 zile cu vânt puternic într'un an, ceea ce face aproape 10‰. Vara proporția zilelor cu vânt puternic scade la 4‰, ca să crească la 14‰ iarna.

După observările făcute de Comisiunea europeană a Dunării, la gura acestui fluviu, la Sulina, starea mării se poate clasifica precum urmează :

53‰ zile cu mare liniștită
 33‰ „ „ „ „ practicabilă
 13.6‰ „ „ „ „ primejdioasă

TABLOUL VII

Lunile și Anotimpurile	Repartiția vânturilor în %									Zile de vânt puterale
	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calm	
Ianuarie . . .	29.2	4.7	3.9	3.2	10.5	4.2	15.1	23.6	5.6	4.7
Februarie . . .	29.9	4.6	3.9	2.7	6.4	6.9	21.3	21.0	3.3	4.0
Martie . . .	20.1	8.9	6.0	1.2	18.3	6.7	13.0	14.3	4.5	3.1
Aprilie . . .	19.5	9.8	15.0	11.1	20.0	2.8	7.6	8.8	5.4	3.4
Mai . . .	15.5	9.6	8.4	11.8	26.1	4.7	6.1	11.7	6.1	1.7
Iunie . . .	18.0	4.9	5.4	9.3	28.8	4.0	11.2	12.6	5.8	1.4
Iulie . . .	21.2	6.9	6.5	9.6	21.2	2.5	8.3	13.5	10.3	1.4
August . . .	26.4	9.3	7.0	8.6	18.6	1.6	6.7	12.9	8.9	1.7
Septembrie . .	25.4	9.5	9.5	5.9	16.1	3.6	10.2	14.6	5.2	1.9
Octombrie . .	22.7	5.8	6.8	7.7	20.5	4.3	12.7	13.6	5.9	3.5
Noembrie . . .	26.5	3.8	4.2	4.7	15.4	5.7	11.3	23.5	4.9	4.9
Decembrie . .	27.7	3.7	3.2	2.7	12.4	5.3	12.4	28.0	4.6	5.0
Anul	23.5	6.8	6.6	7.2	18.0	4.3	11.2	16.5	5.9	36.7
Iarna . . .	29.0	4.3	3.3	2.9	9.9	5.4	16.2	24.4	4.6	13.7
Primăvara . .	18.4	9.4	9.7	10.4	21.4	4.8	8.9	11.6	5.4	8.2
Vara . . .	21.9	7.1	6.3	9.2	22.8	2.7	8.7	13.0	8.3	4.5
Toamna . . .	24.9	6.4	6.8	6.1	17.3	4.5	11.4	17.2	5.4	10.3

VI. *Nebulositatea*. Cerul pe litoralul Mării Negre e în genere senin. Aci se pot cita foarte bine vorbele unuia din savanții noștri ¹⁾, care zice: „luni întregi se trec fără să vezi cel mai mic noraș. Pe bolta albastră a cerului soarele, ca o lampă atârnată, arde și orbește; noaptea tăria pare bătută în cuie cu capul de diamant“.

Nebulositatea mijlocie anuală este, în adevăr, de 5; seara cerul e în general mai senin decât ziua, după cum rezultă din cifrele înscrise în primele coloane ale tabloului VIII.

Perioada din Iulie până în Septembrie e cea mai puțin înnoată din tot anul. Nebulositatea mijlocie în acest răstimp abia atinge gradul al treilea, ceea ce corespunde denumirii de *cer senin*.

1) Ion Ghica, *Convorbiri economice*, Ed. II, pag. 421.

Aproape jumătate din numărul total al zilelor anului, sunt zile senine.

La 100 zile, se pot număra în mijlociu :

40 zile senine

30 zile noroase

30 zile acoperite

Determinarea nebulosității, în felul cum s'a făcut până acum, e supusă la mult arbitrar și, prin urmare, clasificarea în zile senine, noroase și acoperite nu ne satisface de loc spiritul.

TABLOUL VIII

Lunile și Anotimpurile	Nebulositatea medie	Numărul zilelor			Strălucirea soarelui			
		Senine 0-3	Noroase 4-7	Acoperite 8-10	Durata		Raport	Zile fără soare
					Posibilă	Efectiv.		
Ianuarie	7.0	5.3	9.4	16.0	283.3	65.3	0.23	14.2
Februarie	6.6	6.0	8.3	13.9	290.4	83.5	0.29	10.1
Martie	6.4	6.1	11.5	13.4	369.5	133.3	0.36	7.9
Aprilie	5.6	8.9	11.1	10.0	404.6	218.2	0.54	3.0
Mai	4.9	11.8	11.9	7.4	459.8	273.4	0.59	1.5
Iunie	4.2	13.8	11.3	4.8	464.9	326.8	0.70	0.2
Iulie	3.0	21.7	6.8	2.6	469.7	377.8	0.80	0.4
August	2.6	21.3	8.5	1.1	432.9	355.9	0.82	0.2
Septembrie	3.2	17.3	9.7	3.1	373.7	252.4	0.68	0.5
Octombrie	4.8	11.0	11.5	6.6	337.8	181.7	0.54	3.4
Noembrie	6.3	7.5	9.1	13.4	285.0	93.0	0.33	9.9
Decembrie	7.2	5.8	7.2	17.8	272.1	61.4	0.23	16.5
Anul	5.2	136.5	116.3	110.1	4443.7	2422.7	0.55	67.7
Iarna	6.9	17.1	24.9	47.7	844.8	212.6	0.25	40.8
Primăvara	5.6	26.8	34.5	30.8	1233.9	624.9	0.50	12.4
Vara	3.3	56.8	26.6	8.5	1387.5	1060.4	0.78	0.7
Toamna	4.8	35.8	30.3	23.1	996.5	527.1	0.53	13.8

Durata strălucirii soarelui este, de sigur, unul din elementele caracteristice ale climatului unei regiuni. Lucrarea ce ne-a prezentat-o aci chiar savantul nostru coleg Lancaster, este o dovadă evidentă.

La Constanța n'avem până acum observări asupra duratei strălucirii soarelui. Cifrele ce ni le oferă Salina,

unde asemenea observări se fac cu multă rigurozitate de vre-o opt ani, se pot aplica de sigur, întregului litoral român al Mării Negre, după cum și cifrele dela București se pot aplica întregii câmpii a României.

Pe litoral soarele, în curs de un an, strălucește pe cer timp de aproape 4443 ore. Durata efectivă a strălucirii solare într'un an este în mijlociu de 2423 ore, ceea ce face 55% din durata posibilă. Această cifră întrece cu 6% pe cele dela București. În Europa centrală trebuie să te cobori la Roma¹⁾, ca să găsești o strălucire relativă a soarelui tot așa de îndelungată ca pe litoralul român.

În mersul său anual, indicat în ultimele coloane ale tabloului VIII, soarele, care în Decembrie se arată abia 61 ore, în Iulie strălucește pe cer până la 378 ore, ceea ce însemnează că în Decembrie soarele lucește zilnic, în mijlocie, două ore, pe când în Iulie strălucește mai mult ca 12 ore pe fiecare zi.

Durata strălucirii relative a soarelui, care este de 23% în Decembrie și Ianuarie, trece de 30% în Iulie și August.

În cursul unui an întreg nu sunt, în mijlociu, de cât 68 zile fără soare pe cer. Perioada din Mai până în Septembrie inclusiv nu are, în mijlociu, nici o zi fără soare.

VII. *Diferite alte elemente climatologice.* Aruncând o privire asupra principalelor elemente, care determină climatologia, vom spune că, în mijlociu, pe țărmul românesc al Mării Negre sunt 12 zile de furtună pe an, dintre care 8 vara. Anual avem 2 zile de grindină în mijlociu și 30 zile de ceață care, uneori, e foarte groasă.

VIII. *Lacul Techir-ghiol.* După ce am arătat caracterele generale climaterice ale litoralului românesc al Mării Negre, nu pot trece sub tăcere o chestiune care interesează în cel mai înalt grad Congresul căruia am onoarea a adresa aceste puține note.

1) Dr. G. B. Rizzo: La durata del splendore del Sole sull'orizzonte di Torino, Torino 1896.

E vorba de apele minerale ale acestei regiuni.

Lacul Techir-ghiol, sau mai corect Tuzla-ghiol (din Tuz = sare ; Tuzla = sărata și ghiol = lac, în turcește), prin apropierea sa de mare, ca și prin principiile minerale pe care le cuprinde, de sigur că este cel mai însemnat dintre lacurile sărate ale Dobrogei. El se află în apropierea satelor Techir-ghiol, Agigea, Laz-Mahale și Hasiduluc, lângă șoseaua care leagă Constanța de Mangalia de-alungul mării. Acest lac, așezat la mai puțin de 8 km. de Constanța, cel mai însemnat oraș al Dobrogei, ocupă o suprafață de aproape 80 hectare. Un perisip foarte îngust îl desparte de mare.

Apa sa nu e limpede ; gustul său, din cauza enormei cantități de clorură de sodiu, este foarte amar ; prezența hidrogenului sulfurat se percepe la mare distanță.

După analizele d-lor chimiști Saligny, Georgescu și Popovici, apa lacului conține de patru ori mai multă sare decât apa mării : 55 grame la o mie. Sulfatul de magneziu se află de asemenea în proporții cu mult mai mari ca în apa mării. Astfel, pe când după analizele lui Pizani, Göbl și Hostiagen, acest element se află în Marea Neagră în proporția de 1.228, 1.470 și 1.481 grame la o mie de părți de apă, în Techirghiol se află 8.150 grame. În ceea ce privește bromura de magneziu, una din principalele săruri constitutive ale apei lacului, se află în cantitate de 22 ori mai mare ca în Marea Neagră.

Compoziția integrală a apei acestui lac este egală cel puțin cu a celor mai bune ape similare din Europa.

În scopul de a crea un sanatoriu pentru copiii scrofuloși, Eforia spitalelor civile din București — instituție unică în lume prin ținta ce o urmărește prin crearea și întreținerea a numeroase spitale și instituții igienice —, și-a cumpărat un teren de 80 hectare între mare și lac. Prin interesul ce-l poartă acestei chestiuni prea simpaticul Dr. N. G. Cherenbach, dela care împrumutăm aceste date, sanatoriul a fost zidit după toate condițiile igienice impuse de exigențele moderne ; se așteaptă sfârșitul lucrărilor pentru ca bolnavii scrofuloși să se poată bucura de binefacerile acestui sanatoriu. Marea majoritate a loturilor

de teren dela ţărmul lacului au fost vândute şi pe ele se clădesc case de locuit şi vile. În curând lacul Techirghiol va deveni, fără îndoială, una din cele mai însemnate staţiuni balneare din România.

Insemnatele efecte terapeutice ce s'au obţinut prin întrebuinţarea raţională a apei şi a nămolului din lac contra reumatismului articular, a arthritelor, scrofulelor, lymphatismului, syphilisului inveterat şi eczemei cronice, sunt o probă evidentă de desvoltarea ce o va lua, în scurt timp, Techirghiolul ca staţiune balneară.

IX. *Conclusie.* După stăruitoarele cercetări arheologice ale savantului meu coleg şi amic, Gr. Tocilescu, s'a stabilit în mod pozitiv că oraşul Constanţa este vechiul Tomis, locul de exil al nefericitului poet roman Ovidiu. Aci au fost scrise remarcabilele sale elegii : *Tristia* şi *Epistulae ex Ponto*. În timpul şederii sale în provincia noastră dintre Dunăre şi Mare, gingaşul autor al *Artei de a iubi* n'avea de cât un gând : să se întoarcă în Italia. Necontenitele sale plângeri sunt mărturie. Calul de bătaie al său era clima aspră a locului de exil. Nădăjduia că, descriind în culori întunecate ţinutul în care locuia fără voie, va înmuia inima Împăratului.

Înţelegem uşor pentru ce Ovidius, născut în sudul Italiei, găseşte excesivă clima Dobrogei. Înţelegem de asemenea pentru ce poetul exilat oştează după Roma din care a fost gonit :

Quid melius Roma ? Scythico quid littore pejus ?

adică : Ce este mai plăcut ca Roma ? Ce e mai grozav ca ţărmul scitic ?

Totuşi realitatea este alta şi ea a fost şi în antichitate ca şi acum, căci nu sunt probe că în timpurile istorice s'ar fi schimbat clima în mod apreciabil, nici pe ţărmurile Mării Negre şi nici ori unde aiurea.

Cifrele pe care vi le-am comunicat relativ la clima ţărmului românesc al Mării Negre, v'au dovedit în deajuns, cred, că nici pe departe nu suntem îndreptăţiţi a vedea în ele caracterele unui climat riguros ; dinpotrivă. Şi

dovada hotărâtoare o găsim în caracterele vegetației acestei provincii, cu privire la care savantul nostru confrate, academicianul P. S. Aurelian, se exprimă astfel:

„Afară de câte-va plante, care sunt caracteristice zonei meridionale a Europei, precum: măslinul, portocalul, lămâiul, etc., nu există o altă plantă pe tot continentul, care să nu reușiască și în țara noastră“.

În locul unde Ovidius se plângea de frigul care-i îngheța vinul în vas, așa în cât în loc să bea vin, el mânca bulgări de vin,—căldura era așa de mare în anotimpul veri, în cât vița înfloria și rodia struguri ca și acum, producând vinul cu care s'a împărțit foarte adesea și scumpul nostru poet.

De bună seamă, trebuie să recunoaștem că Ovid nu-și iubia noua sa patrie. „Marea, zice el, nu merită mai multă laudă ca uscatul: lipsite de soare, valurile se înalță fără odihnă sub furia vânturilor“.

Cu toate acestea cifrele ne-au dovedit că, în ceea ce privește durata strălucirii solare, țărnul românesc nu are nimic de invidiat chiar Romei.

Și tocmai această însușire ne-a determinat să creem la M. Neagră o stațiune balneară maritimă care, fără a avea splendoarea Ostendei, regina plajilor, își are totuși farmecul său deosebit și plăcut pentru Români, cari au ridicat în Dobrogea primul monument lui Ovidiu.

Pe pedestalul acestui monument se poate citi, de sigur cu emoție și simpatie, epitaful poetului pe care el însuși și l-a scris:

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum
Ingenio perii Naso poeta meo
At tibi, qui transis, ne sit grave quisquis amasti
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Ceea ce în traducere ar suna astfel:

Acel ce zace-aice, prin geniul său zdrobit,
E Naso, cântărețul iubirilor duioase.
Drumefule, de 'n viață iubirea ai cinstit,
Șoptește: fie-i țărna ușoară peste oase.

POEZII

DIN

HEINRICH HEINE

I.

În calea mea 'ntâlnii adesea
Mulțimi de flori cu viu parfûm ;
Semeț trecui pe lângă ele
Și nu m'am abătut din drum.

Iar azi, bolnav, când desnădejdea
Spre groapa rece mă trimite,
În suflet simt dojenitoare
Mireasma florilor hulite.-

Mai mult ca toate viorea
Îmi arde mintea 'ntrigurată ;
Ce rău îmi pare, că la pieptu-mi
N'am vrut s'o strâng măcar odată!

Mă mângâi doar că apa Letei
Nici azi nu si-a pierdut puterea
Și blânda noapte a uitării
Alină inimii durerea...

2.

Cu pânzele-i negre corabia mea
Mă poartă pe apriga mare.
Iubito, tu ştii cât sunt astăzi de trist
Şi pieptul mi-l sfâşii mai tare.

Ca vântul e sufletul tău schimbător
Şi flutură fără 'ncetare —
Cu pânzele-i negre corabia mea
Mă poartă pe apriga mare...

3.

Când stau cu tine, draga mea,
Tot pieptu-mi se desleagă,
Mă simt bogat încât aş vrea
Să cumpăr lumea 'ntreagă.

Când poarta 'n urma mea s'a 'nchis
Şi singur mă strecor,
Belşugul piere ca un vis
Şi sunt un cerşetor.

4.

E noapte cu vânt și cu ploaie,
Gem pomii de vântul toamnătic;
În mantia-mi neagră prin codru
Călare eu trec singuratic.

În goană mă poartă fugarul,
Dar gândul aleargă mai iute —
La casa iubitei mă duce
Pe aripi de vânt nevăzute.

Lătrând mi se gudură câinii
Și slugile calea-mi arată,
În sunetul vesel de pîteni
Urc scările 'n goană turbată.

Odaia plutește 'n lumină,
Ce cald, ce mireasmă plăcută!
Iubita mă strânge la sânu-i
Și dornic apoi mă sărută.

Dar vântul vîește prin frunze
Și tainic stejarul îmi spune:
«Nebun călăreț, oare ce vrei
Cu visele tale nebune?...»

I. BENTOIU

ROMÂNII IN DOBROGEA

(DE PE O HARTĂ DIN CIRCA 1769—1774)

DE

G. VÂLSAN

Profesor la Universitatea din Cluj

În colecțiunea de hărți a Academiei Române, se află o hartă pe care o cred de o deosebită importanță atât pentru geografia istorică a Dobrogei, cât mai ales pentru vechimea și extensiunea elementului românesc în această provincie.

Harta face parte din colecția dăruită Academiei noastre de Arhiva Ministerului de Războiu din Viena, prin mijlocirea d-lui N. Docan, care îi face următoarea descriere :

„...Plans, der Moldau, Besarabien, und Walăchey, nebst angränzenden Theilen von Pohlen und Bulgarian (sic)... e alcătuită din 10 planșe de mărime inegală (cele mai mari au 74×52 cm.) plus un schelet. Această hartă e curat desemnată cu cerneți colorate; hidrografia e îngrijită și în Moldova mai ales sunt însemnate foarte multe sate, dar orografia lipsește cu totul și frontariile au fost însemnate de mântuială; Țara românească este mai pre jos de ori ce critică. Dobrogea și cu învecinată porțiune din Bulgaria (regiunea Ruscuc-Varna) presenta însă caracterul unei hărți complete, cuprinzând și orografia, de sigur puțin precisă, a acelor locuri, astfel încât această schiță poate fi privită ca una din primele hărți detaliate ale Dobrogei. Fiind lipsită de orografie, schița de față era improprie pentru scopuri militare¹⁾).

D. N. Docan mai are următoarele rânduri care ne interesează, cu privire la această hartă :

„În timpul războiului din 1769—1774, atențiunea fiind iar îndreptată asupra țărilor române, Statul major austriac face mai multe in-

1) N. Docan. *Lucrările cartografice despre războiul din 1787—1791*. Ac. Rom. Memor. Secț. Istor. Seria II. Tom. XXXIV (1911—1912), pag. 1269—1270.

cercări în vederea alcătuirii unei hărți a Moldovei și a Țării-românești... se pare că ei (ofițerii austriaci) au împins aceste recunoașteri mai departe, străbătând nu numai Moldova până la Nistru, dar și Țara-românească și că au ajuns până în Dobrogea și în Bulgaria. Aceste încercări dovedesc că ofițerii austriaci nu au așteptat harta lui Bauer, apărută tocmai la 1781, spre a se informa asupra Moldovei, că ei se foloseau probabil și de documente cartografice rusești nepublicate, și că după toate probabilitățile operau și singuri, pe ascuns sau fătis, prin țările noastre». (H. p. 1269).

Nu cunosc o altă menționare a acestei hărți.

La rândurile d-lui Docan adaug următoarele observații:

D. Docan datează harta între 1769—1774. Nu știu pe ce întemeiază această datare pe care o cred foarte probabilă. Din analiza hărții rezultă sigur numai că e anterioară anului 1775. Nici un hotar nu există între Moldova și Bucovina, iar titulatura „Principatus Moldaviae” începe cu litera P lângă Ceremuș, iar cu litera M lângă Mănăstirea Putna.

Harta pare o compilație. D. Docan crede că ofițerii austriaci au lucrat și în Dobrogea și Bulgaria, utilizând probabil și hărți rusești nepublicate. Cred că se pot aduce oare care precizări în această chestiune:

Harta era înregistrată la Viena drept copie (k. u. k. Kriegs-Archiv — Copie — B III-a 169-1)

Cum observă și d. Docan, Moldova și Țara-românească au hidrografia și satele. Dobrogea și Bulgaria estică sunt singurele care mai au și relieful: dela valea Kara-su spre Sud sunt însemnate chiar pădurile. Asemenea primele au proporții cu totul false, pe când ultimele au o formă aproape corectă. Nu cred că ofițerii austriaci ar fi putut face o hartă mai corectă și mai amănunțită în Dobrogea și Bulgaria decât în Principatele române. Interesul Rușilor era însă ca într'un război cu Turcia să aibă ținuturile turcești apropiate cât mai amănunțit și mai exact cartografiate.

Scara hărții Dobrogei este 1 : 420.000. Ea se suprapune aproape exact pe harta statistică rusă din 1835 ¹⁾. Ea este lucrată amănunțit cam până în aceeași regiune ca și harta rusă din 1835. Austriacii nu obișnuiau această scară caracteristică Rușilor. „Ridicările Josefine” porneau dela 1 : 28.800 și mul-

1) Asupra ei v. unele amănunte în G. Vălsan, *O fază în popularea țărilor românești*, în Bul. S. R. R. de Geografie, 1912.

tilele acestei scări (1:57.600, 1:576.000, etc.) Greutatea de recordare cu scara lor face, poate, ca să apară atât de scăldată imagina Principatelor române.

Dobrogea poartă numiri care evident sunt culese de Ruși : numeroase os. (ozero = lac), Dunare *Ruschko*, Dunere *jurjef*, *Samok S. Georgii* oder *Neyeseli*, *Philiponskoe*, etc. — Multe din alterările numirilor de sate, ape, etc., se pot explica prin transcrierea greșită cu alfabet latin a acestor numiri scrise întâiu cu alfabetul rusesc: *Girschow* pentru Hârșova (Rușii redau în scriere sunetul H prin G). *Gasinesstj* (=Hasanesti); toate terminațiunile în *kioi* sunt transcrise prin *kon* (*Kalfakon* = Kalfakioi, *Alibekion* = Alibikioi, etc.) prin confundarea lui *i* rusesc cu *n*, cu care seamănă, mai ales în scrierea cursivă. De același categorie sunt transcrierile: *Baschischon* (Bașkioi), *Tanza* (Taia), *Bendaude* (Beidaud), *Iskuben* (Insubei), etc. Uneori *u* (care în rusește se scrie cu semnul *y*) e confundat cu *i*: *Durankila* (Durankiliak), *Radupil* (pentru Răducul; aci intervine și confundarea lui *k* cu *p* rusesc). În *Murvinlur* (Murfatlar, Murvatlar), *t* rusesc, care în cursivă se face ca *m* latin, e confundat cu *in*, iar *a* cu *u*. Rămân la aceste exemple care îmi par suficiente. Cine cunoaște hărțile vechi rusești poate înțelege ușor aceste greșeli de transcriere¹⁾.

Din cele de mai sus conchid că această hartă e o schiță de compilație (e caracteristic titlul *Plans*, nu *Karte*) făcută de Austriaci, înainte de 1775. În ce privește Principatele române, după izvoare mai vechi austriace și poate rusești; în ce privește Dobrogea și Bulgaria estică, aproape sigur numai o copie a unei hărți anterioare rusești. Avem deci în realitate împreunarea a două hărți de valoare inegală; a Dobrogei și Bulgariei estice este cea mai bună și cea mai amănunțită.

Nu este cu totul exclus ca harta rusă, care a servit de izvor celei austriace, să fi fost făcută înainte de 1769, în vederea campaniei care se pregătea. În sprijinul acestei presu-

1) Bine înțeles, la identificare nu m'am servit numai de această observație. Cum se va vedea mai departe, afară de rare excepții în care numirea, deși nu se mai găsește aiurea, este evident românească, am considerat ca identificate numai numirile pe care le-am găsit în același loc și pe alte hărți vechi sau nouă.

punerii viue imagine cartografică a Dobrogei, plină de târguri, de sate (în limitele Dobrogei actuale peste 250 sate) și pe alocuri de poduri peste ape. Dar tot așa de probabil este că s'a făcut între 1769-1744. Serviciul cartografic rusesc s'a organizat sub conducerea lui Ivan Islenieff și Bauer dela 1769 înainte. Bauer a luat parte în campania împotriva Turcilor și a făcut atunci nu numai ridicările Principatelor românești, ci și ale Dobrogei și Bulgariei, după cum rezultă din Prospectul atlasului geografic și militar, anexat la ale sale «*Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, 1778*». Austriacii vor fi pus mâna pe această hartă—probabil distribuită în multe exemplare ofițerilor,—chiar în timpul războiului ¹⁾.

A trebuit să insist asupra unor astfel de amănunte aride, fiindcă această hartă rezumă cercetări făcute la fața locului cu atenție, pe toată întinderea Dobrogei de azi. Avem de fapt un document geografic de mare importanță. Astfel de hărți pot spune de multe ori mai mult decât documentele obișnuite sau decât însemnările unui călător, care nu vede decât drumul său și notează spusele celor pe care li întâlnește, ori schimbătoarele impresiuni pe care i le dă momentul. Analiza critică a hărților vechi, puțin obișnuită la noi, poate da contribuțiuni de valoare pentru geografia istorică și etnografie. Sper să pot dovedi aceasta prin cele ce urmează.

* *

Dau un registru al numirilor românești pe care le-am putut identifica până acum și al numirilor care ar putea fi românești, dar pe care nu le-am identificat. Spre a evita o muncă inutilă celor cari ar mai studia această hartă, am crezut de datoria mea să adaug acestui registru și numirile care ar putea fi interpretate ca românești, dar pe care le-am identificat ca neromânești.

Înainte de a începe, trebuie să previn pe cititor că această serie de numiri nu înseamnă că populațiunea românească la epoca hărții era împrăștiată numai în aceste loca-

¹⁾ Căpitan G. G. Pârjolescu, în «*Din istoricul hărților vechi și Harta României*», (București, 1903), afirmă că harta Moldovei fusese terminată de Ruși în anul 1769-70 (p. 7).

lități. Există date anterioare, din călători și documente, care arată că Românii se aflau în multe localități fără nume românesc (v. în deosebi N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iassy, 1917). Harta pe care o studiez dovedește însă că, cel puțin în localitățile menționate, exista sau existase o populație atât de numeroasă, în cât putuse întemeia sate cu nume românesc, sau înlocui populația altor sate în așa măsură, în cât să le românezeze numele. Asemenea e de presupus că această hartă nu dă toate numirile satelor existente la epoca lucrării ei. O dovadă e în semnele de sate care nu au nume. Altă dovadă se poate găsi în compararea acestei hărți cu itinerariul urmat de R. G. Boscovich în 1762¹⁾, deci într-o epocă foarte apropiată de a lucrării hărții noastre. Multe sate se unalate de Boscovich nu se găsesc pe harta noastră, probabil ulterioară, dar se găsesc pe harta rusă mult mai nouă, dela 1835. Deci și din acest punct de vedere avem un *minimum* al localităților românești în Dobrogea. Chiar așa, ele sunt destul de numeroase ca să arunce o lumină nouă asupra extensiunii Românilor în Dobrogea la jumătatea secolului al 18-lea.

Registru toponimic.

Delta cuprinde numai două numiri de sate. Restul numirilor se referă la ape curgătoare și lacuri. Prin aceasta se distinge de Dobrogea propriu zisă, care e plină aproape numai de numiri de sate.

KILLIE WECK, sat, pe locul Chillei vechi. Forma e curat românească.

DONAU LETEUL (LELEUL?), braț al Chillei spre ostrovul Letei. Pare a fi un cuvânt cu terminațiune românească. Nu îl mai găsesc decât la Redange (1783), menționat în același loc, însă sub forma Donavec *Lontal* (V. Extrasul memoriului lui Redange în N. Docau: *Explorațiuni austriace pe Dnnăre*. An. Ac. Rom., Memor. Secț. Istor., Seria II, Tom. XXXVI, 1913-14, p. 688). Nesigur.

1) *Giornale di un viaggio da Costantinopoli in Polonia*, Bassano 1784. Folosesc ediția italiană, fiindcă autorul în Prefață recuză edițiile franceze și germane făcute înainte, fără controlul său în acestea se află schimbări arbitrare (Pref. p. XVIII).

VANEUKUL, ostrov sau braț al Chiliei, în sus de orașul Chilia. Terminațiunea e românească. În o hartă a lui F. Fried¹⁾ din 1828 apare sub numele *Benedikul*. Pe Harta statistică rusă din 1835²⁾ e însemnat *Ivăneshi*, alături de ostrovul *Kofa*. Harta austriacă Central-Europa³⁾, din 1856, îl dă tot *Ivăneshi*. Poate fi (1) VANESCUL, VANENCUL.

R. PADRENO, braț paralel cu cei precedent. Nu e românescul Bătrânn, ci *Pardina* (V. Dr. Gr. Antipa, Wiss. und wirtsch. Probleme des Donaudeltas, An. Inst. Geol. VII, 1913, harta de la sfârșit). La Mesiodacul: Mpartini (=Bartini) cu semn de sat.

OS. TARTUNA, este lacul *Fortuna*, așa cum îl înregistrează și hărțile moderne. Poate fi slav, dar poate fi și românescul *Fartuna*, auzit în forma slavă de culegătorii numirii.

OS. MERSCHIUL e lacul *Merheul* (V. Antipa, loc. cit.) La Fried: *Mirisu*; H. Stat. Rus: *Morhei*; tot așa C. Eur.— Terminațiunea e românească.

OS. REDUPIL, se află la Fried sub forma: *Radacul*; H. Stat. Rus: *Radăcul*; C. Eur. îl transcrie însă tot greșit: *Ragokul*. — Pe locul actualului *Răducu* (V. Antipa, alături cu *Răducuțu*). Cuvântul e deformat prin transcrierea în litere latine de pe rușește (к rusesc confundat cu p, y rusesc cu i).

1) F. Fried *Carte de la Moldavie, Valachie, Bessarabie avec la Transylvanie et la Bucovine*, Vienne, 1828. Autorul care publică dela 1811 hărți despre ținuturile noastre, se bazează pe ridicările cartografice făcute de Austriaci în Principate la 1790. E unul din bunele izvoare ale epocii. Il voi utiliza adesea, menționându-l sub forma prescurtată: Fried.

2) Titlul rusesc reproduș în G. Vălsan, *O fază în popularea Țărilor românești*, op. cit. Originalul se află la Biblioteca regală din Berlin. Copia fotografică a tuturor foilor, la Academia Română și la Seminarul de Geografie al Universității din București. Izvorul fundamental cartografic pentru începutul sec. XIX.— Prescurtat: H. Stat. Rus.

3) Splendidă lucrare în gravură. Precisă și clară. Relief exact. Numirile în mare parte copiate și uneori greșit citite, de pe o hartă rusescă anterioară. Molul Dunării și linia Cernavoda-Constanța se deosebesc mult uneori de H. Stat. Rus. Titlu complet: J. Scheda (k. u. k. milit.-geogr. Institut), *General-Karte der österr. Kaiserstaates mit einem grossen Theile der angränzenden Länder*, Wien, 1856. Scara 1:576.000. Prescurtat: C. Eur.

4) Harta Mesiodacului o folosesc după reproducerea anexată studiului d-lui N. Iorga, *O hartă a Țării-românești și un geograf dobrogean din circa 1780*, An. Ac. Rom. Memor. Secț. Ist. Seria II, tom. XXXVI, 1913-14.

R. BORITENJ, gârla de comunicație a lacului OBRETENO cu brațul Salinel, Terminațiunea pare a fi românească. Dar mai curând pare a fi o transcriere greșită pentru *Obretin*.

DUNARE RUSCHKO, numire dată brațului Salina. Primul cuvânt evident românesc.

OS. RASCHUL, între brațul Salina și Sf. Gheorghe. E lacul înregistrat *Raszul* la Fried; *Roșul* pe H. Stat. Rus. alături cu o mulțime de numiri românești: *Roșuleț, Pușla, Porcul, Porculeț, Lunino* (pe bârțile mai noi: *Lumina*), *Puivol* și *Buivol* (cuvântul există și în românește și în rusește). C. Eur. îl copiază greșit, păstrând terminațiunea românească. *Romul, Romulec*, confundând pe *ș* rusec cu *m*. — Formă evident românească.

OS. PUIRLE, alături de precedentul, acolo unde azi e: *Puuleț, Puil* (Antipa). Cuvânt românesc greșit transcris.

OS. LISCHTIGEN, la S de precedentul. Nu îl mai găsesc decât la Fried sub forma: *Litnegele*. Pe H. Stat Rus. și pe bârțile mai nouă nu se mai vede nici lacul. — *Nesigur*.

DUNERE JURJEF, brațul Sf. Gheorghe. Primul cuvânt evident românesc. Al doilea e o traducere rusească a unei numiri foarte vechi. Portulanele din sec. XIII îl dau sub forma: *S. Jordi* (V. Nordenskiöld, Facsimile Atlas, Stockholm, 1889, ed. engleză, harta dela pag. 39).

DUNERE WINE, numire românească pentru Dunavăț. Al doilea cuvânt poate fi WEKE (WIEKE) prin citirea lui *κ* rusec ca *n*, cu care se aseamănă mult în scrierea cursivă. Lauterer la 1782 îl înregistrează: *Ruska Verkia*, iar Mihanovici la 1783: *rusca vechia* (V. Memoriile lor în N. Docan, Explor. austr. pe Dunăre, op. cit. p. 638 și 678). Și azi Dunavățul mai poartă atributul de „vechia” (V. Antipa, op. cit.).

Tot în cuprinsul Deltei, dar pe malul nordic al Chiliei, semnalez:

OS. PASARIKULUI, lângă satul

LIPOVENES, adică LIPOVENESC, care pare a fi Vălcovul. La F. Weiss, în 1829¹⁾, avem aci forma *Lipoveni*, iarăș numire românească. În Fried și în H. Stat. Rus. apare *Vilkov* și *Vilkovo*.

1) F. von Weiss (k. u. k. Generalquartiermeisterstabe), *Carle der Europäischen Turkey*, 1829. De o valoare aproape egală cu a bârții lui Fried. — Prescurtat: Weiss.

Prima numire, în transcriere exactă e: PASARGIKULUJ sau BASARGIKULUJ, căci Fried semnalează satul: *Bazarczuk* alături de Vâlcov, iar H. Stat. Rus. are: *Bazarciukskii Karantica*. Numirea s'a mai păstrat și azi în sus de orașul Chilia, pentru un lac și o gâră (V. Antipa). Ambele numiri sunt evident auzite de la Români. C. Eur. înregistrează de-asupra Vâlcovului și tele *Jebrieni, Kuran* și *Galidesti*.

Deși „Plans” nu o înregistrează, de sigur exista la această epocă și denumirea *Portița*, gura de comunicație a Razelmului cu Marea Neagră. O găsesc pe o hartă din circa 1750 (Principatus Valachiae, Moldaviae et Transylvaniae... per Gerardum et Leonardum Valk) sub forma *Prostiriza* lângă Constanța; apoi pe altă hartă poate mai veche (Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae, Bulgariae nova et accurata delineatio... Tob. Conr. Lotter) sub forma *Protliriza*, tot lângă Constanța; la Mihanovici (1783): *Porticza*; la Mesiodacul: *Portitsa*; și în toate hărțile mai nouă: Fried și Weiss: *Portesca*; Atlasul Stieler, ediția din 1834: *Portesca*; Ion Ionescu (1851): *Porticza*, etc.

Alte numiri în Delta, înregistrate pe harta „Plans”:

DERE, R. STRAMOI, TATAR BOLSCHA, OS. MALISCHETZE, OS. SELLENEZ, KAZUFUR, sat pe Letea, aproape de gura Chiliei, înregistrat și de Mesiodacul: *Kasilfur*; pe hărțile moderne gâră Săliște arată pe unde trebuie să fi fost așezat; OS. CZE-RENCZIC, OS. RASEN (la Ion Ionescu *Reazem*).

Dintre acestea SELLENEZ = Sulineț, lac la Nord de brațul Sulina, poate fi și o numire dată de Români; cf. *Pruteș*, *Roșuleț*, *Pinuleț* etc. Sulinare = canaleuri, există în limba veche românească (Vanlaam, 1732¹). Un *Sulineț*, braț al Dunării, pornește de la Pisica, la Saja Galașilor și trece pe lângă Văcăreni. Altfel se ramifică din brațul Chiliei în jos de Ismail.

TATAR BOLSCHA poate fi o traducere, precum o dă H. Stat. Rus.: „Tatarskii” lângă numiri ca *Lunga Rotundul*. C. Eur. o are sub forma curat românească: *Tatarul*, și alături *Tatar Lunga*.

¹ V. La Dobrogea Roumaine, *Études et documents*, Bucarest, 1919, p. 67, unde din greșală s'a omis și s'adaoge că înțeleasă cuvântului și ci-tatul din Vanlaam mi-au fost comunicate de d. prof. V. Bogrea.

Deci o mare parte a numirilor înregistrate de harta „Plans” în Delta, sunt românești. Faptul are o deosebită importanță. E vorba de o vreme când stăpânirea turcească se întindea puternică de-o parte și de alta a gurilor Dunării, când războaiele nu aduseseră încă o prea mare mișcare de populație. Numirile sunt cufese de Ruși, copiate apoi de Austriaci și totuși elementul românesc se arată evident pe lângă Marea pe care o cântă des poeziile populare românești dobrogene; apare evident, cu toate că e vorba de ținutul cel mai pustiu și mai neprielnic pentru locuire din toată Dobrogea. Gurile Dunării, chiar în epoca cea mai neprielnică a dezvoltării Statelor românești, rămân în domeniul etnic românesc, așa cum au fost în vremea Basarabilor, din veacul al 14-lea, cum au fost pe vremea lui Ștefan-cel-Mare în veacul al 15-lea și cum le arată mai toate hărțile etnografice ale cercetătorilor streini la veacul al 19-lea.

Într'un alt articol voi continua analiza numirilor în Dobrogea propriu zisă.

LUNA

(DIN ED. HARAUCOURT)

*În vremi străvechi, pe când pământul înroșit
Aluneca pe cer vuind neconținut,
Î se umflă 'ntr'o parte scoarța 'nflăcărată
Care se rupse după mari și lungi sforțări
Și Luna, ce 'ncolea în el, îngândurată
Zbură spre 'ndepărtate zări.*

*Și-atunci avu un șir de ani strălucitori:
Neconținut, în orice chip, adesea ori,
Părințele privia cu loat' a lui pulere
Copilul-astru, ce-i părea un soare-a fi.
Tot mai ardea! Apoi se stinse în tăcere
Și frigul scoarța i-o 'mpietri.*

*Și 'ntr'un târziu trecu prin vremi de ploi și vânt;
Pe Lună apăru al vieții murmur sfânt, —
Mări fără fund avu și fluviu curgătoare,
Celăți și ginți cu plâns și răcnet de război,
Iubire, arte, zei cu legi ocrotitoare...
Și 'ncet intră în noapte-apoi.*

*Și nimeni nu mai simte caldul ei sărut!
Pământul o privește, totul însă-i mut...
Spre sear' apare-un glob pe-a cerului arcadă,
Și, cum plutește fără sgomot, poți să spui
Că este-un blond copil ce vine ca să vadă
Cum doarme dulce mama lui.*

MIHAIL PRICOPIE

CÂNTECUL INTOARCERII

(DIN ED. HARAUCOLU)

Lui René Ringeval

*Când seara vântul culcă paștea 'nflorită,
Când snopii sunt legați, fâneța e cosită,
Când, după o lungă zi de muncă și sudoare,
Sosit e ceasul spre căminu-i să se ducă,
Țăranul își ia sarcina și o apucă
Cu greutate pe cărare.*

*Un greer slă ascuns în fânul din spinare.
Trudit moșneagul, fânul greu... Din cerul mare
Perdea de nori coboară 'n locuri depărtate.
E noapte. Cântă greerul, moșneagu-ascultă;
Pășește greu... dar căl e calea lui de multă
Îi cântă sarcina 'n spinăre.*

MIHAIL PRICOPIE

IRINA

Faniș

O copilă mai drăgălașe și mai isteță ca Irina n'ai fi găsit în tot cuprinsul Salsoviei, sat mare românesc la poalele unui munte înalt. Miădioasă și legănată ca o creangă de alun, simțită în mers ca o domniță și fectorelnică în sfiala ei, când îi priviai și ochii negri de față deșteaptă și cuminte, — of, Doamne! de stăncă să fi fost și tot tresăriai de dragul ei. Întreba odată un boier din lumea albă, oare din ce viță aleasă coboară această floare primăvărată a ogoarelor Salsoviei?

— O fată are mama, ca o ruje, o desmierda uneori mătușă Sanda lui Chetroiu; drăguța mamei, drăguță!

Când amurgurile grele de aramă ardeau liniștit pe geana dealului, Irina trecea pe ulița prăfoasă a satului, îndemnând cu o nuelușe caprele la mulsoare. Atunci din partea cealaltă pășia domol spre bisericuța de scânduri moș Ioanichie, un bătrân din alte vremuri. Moș Ioanichie era „icsarul” bisericii, vestit în nouă sate prinprejur pentru iscusința cu care descoperia în vinele pământului apa limpede, rece și bună de băut, când se hotărâ să dăruiască pe drumetii însetați cu câte o fântână binecuvântată, așezată chiar la marginea drumului. O săpă cu oameni plătiți din banii lui, o pietruia, îi puneă ghizduri înprejur și o cumpănă lungă ca un gât de cocor, apoi o ciutură cercuită cu fier și nu-și mângăia barba albă, revărsată peste piept, decât după-că preotul o sfinția cu aghiazmă și cu busuioac. Pentru toate aceste pomeni, copiii din sat îi cântau în ajunul Crăciunului colindul cel mare, în care moș Ioanichie apărea scaldându-se într'un «râu de apă limpejoară», alături de Isus, de sfinții cei mari și de cel mai mărunțel.

În fața moșneagului Irina simțea o frică nelămurită; căci

moș Ioanichie, la vârsta lui de șaptezeci și nouă de ani, își aștepta de azi pe mâine ceasul când să închine steagul pentru drumul cel de veci și de aceea își pregătise de mai înainte sicriul în care avea să odihniască somnul dreptilor. Ba încă, de teamă ca nu cumva moartea să-l apuce făr' de veste și să n'aibă cine să-i aprindă o lumină la căpătâi, moș Ioanichie ardea într-una, sub icoana marelui ierarh Nicolae, lumânări groase de ceară de albine.

Intr'un amurg de Sâmbătă, pe când bătrânul se afla la biserică, Irina, cuprinsă de o copilărească curiozitate, privi pe fereastră în odaia vecinului ei și văzu, în tremurul lumânării ce ardea, sicriul. S'a înfiorat și a fugit. I s'a părut atunci că duhuri necurate o alungă. Vai! și cum îi bătea înimioara de teamă! Dar ceea-ce o înfioră și mai mult erau vorbele pe care le spuneau cumetrele din sat, că de aceea nu poate să moară moș Ioanichie, fiindcă nu-l primește pământul; că trebuie să ispășiască vre-un păcat mare; că de aceea face a'ătea pomeni... Cât nu s'a gândit ea la vorbele acestea și ce s'a mai înfricat de închipuirea ei!

Când era zivă și umbrele nopții încă departe, Irina îl privi pe moș Ioanichie mai cu îndrăzneală. Ba chiar, întâlnindu-se mereu în drumul lor, unul spre biserică, iar Irina cu caprele spre casă, au ajuns să și vorbiască. Și în amurgul acesta limpede, cu flăcări mari spre astfințit, moș Ioanichie întâlnind-o în cale, se opri din mers și, rezemat în cârja lui de patriarh, ridică puțin capul spre ea.

— Bună seara, fata moșului.

— Săru' mâna, răspunse Irina, furându-l cu o privire sfioasă.

Ochii bătrânului păreau împăienjeniți sub sprincenele stufoase. Vorbi rar.

— Te-ai făcut mândră... și frumoasă... ca o domniță... hai?

— M'am, păi!

Și bătrânul îi puse mâna pe creștet par'că să o blagosloviască.

— Spune mă-ti că n'are nevoie de avere când te are pe tine, vorbi el domol, cu glasul cu care obișnuia să rostiască marile lui înțelepciuni, câștigate într-o viață atât de lungă. Și, fiindcă mâna lui întârzia pe creștetul copilei, fata cu o tresărire se dete în lături și, grăbită, zise:

— Apune soarele, moș Ioanichie!

Și dispăru după capre. Iar moșneagul, întorcându-se spre asfințit, își făcu cruce și, de data asta uitând de biserică, păsă domol

spre casă, îngânând vorbele copilei: „Apune soarele moș Ioanichie”.

Ajunsa acasă, Irina vâra caprele în țarc și, pe când mamă-sa ieșea cu șitarul alb de brad să le mulgă, ea luă cobilița și frumoasele căldări de aramă, poleite cu cositor, de străluciau ea argintul și alergă la fântână după apă rece.

Satul era plin de murmurul înserării: carele încărcate cu snopi aurii se întorceau scârțâind spre arii; vitele mugiau; vițelușii zbie-rau; caii nechezau; câinii lătrau; oamenii se chemau și-și vor-biau tare; câte un băetan șuera din frunză, iar fetele mari aler-gau spre fântâni după apa răcoritoare.

Pe valea aceasta a satului puține erau puțurile cu apă bună de băut; însă „Fântâna dulce” a lui moș Ioanichie era un izvor de sănătate. De aceea și cumpăna ei abia târziu, când se lăsa întunericul, intra în odihnă. Lumea se aduna în jurul ei ca la bălci și cei din urmă sosiți plecau cu apă tulbure, de rămășiță.

Când Irina porni spre casă, încovoiată sub povara căldă-rilor, un băetan li ieși înainte.

— Că, mai stai o leacă, Irino; am o vorbă.

— Imi frânge mijlocul, bădiță.

— Hai și le-oiu duce eu!

Și flăcăul, alăturând umărul său de umărul Irinei, primi po-vara. Așa au mers ei până acasă, fără să schimbe nici o vorbă; căci pentru băetan era destulă și atâta fericire. Abia lângă salcia de la porțiță Melinte o întrebă:

— Voi nu treerați, Irino?

— Nu, că n'avem ce. Hectarele noastre le lucrează al de Chiriac Roibu.

— Da... tu ce faci ziua?

— Mă eui cu caprele în munte.

— Singurică?

— Ba! Mai sunt draci de băeți cu capre: al de Luca a lui Avram, Toderică a Saftei, Luchian... Toată ziua luca rostogolesc bolovani și broaște țestoase pe coastă.

— Ofi! Irino..., mai roști flăcăul, privind-o cu strângere de inimă și tăcu. Era să mai spuie: tare imi ești dragă!; dar se vede că n'avu curaj mai mult.

Irina însă, potrivindu-și cobilița, porni frângându-se de mij-loc și, fiindcă flăcăul sta pe loc, ea îl întrebă peste umăr:

— Când tragi sorții, Melinte ?

Avea ea darul cu o vorbă scurtă să puie pe fie-care la locul lui ; însă, dacă pe mulți îi frigea cu răspunsurile ei ticluite, pe Melinte îl mai cruța, fără să-l scutiască, totuși, de câte un fier roșu prin inimă.

După o scurtă cină cu lapte fierț de capră și cu mămăligă, ce scotea nouri luminoși în întunericul nopții, Irina și cu mamă-sa, femeie văduvă de trei ani încoace, își așterneau pe prispă și se culcau eu fața spre seninul cerului, unde stelele mari tremurau în răcoarea nopții de vară.

Când să adoarmă, Sanda întrebă pe fată :

— Cu cine erai la porțiță, copchilă ?

— Ia, cu Melinte. Era gloată mare la fântână și m'a ajutat la apă. Că dacă-s grele căldările și mă frâng. ..

— Căldări de gospodar, fată, rămase de la tat' tău, mai adăugă Sanda și o fură somnul.

Noaptea era caldă, înaltă, bogată. Milioane de focuri scipiau în adâncurile senine ale cerului și printre ele ardea cu o lumină roșie o stea, către care privia Irina. Satul dormea dus. Din spre bălțile Dunării plutiă în aer orăcăitul îndepărtat al broaștelor, în care se deosebia coarda groasă a bohaiului de baltă și cântecul limpede al greurilor somnoroși. Muntele, Salsoviei se ridica spre stele ca un morman uriaș, învăluit în umbrele albastre ale nopții. Și în răcoarea unei adieri, care bezia prin frunzișul copacilor un foșnet prelung ca un oftat și sub bolta adâncă a cerului greu de pietre scumpe, porni de-odată un cântec duios din fluier, un cântec așa de duios, în cât simțiai că în el arde și se topește o inimă fierbinte.

Dacă Irina ar fi avut mai mult ca paisprezece ani, poate că ar fi răspuns altfel în inima ei la dragostea lui Melinte ; dar așa, ea era încă o copilă în care abia înmugurește taina aceea adâncă, ce se cheamă iubire. În cântecul flăcăului ea se fermeca mai mult de frumusețea cântecului, așa de limpede în noaptea aceea măreață de vară, de cât de adâncurile patimei. Totuși, ceva neînțeles și nespus de dulce îi învălui și ei sufletul de astă dată și târziu, târziu de tot, adormi legănată într'un gând nelămurit de fericire, sub ochii mari și luminoși ai stelelor din slavă.

...

A doua zi luceafărul ardea încă viu de-asupra unui deal negru, când cocoșii Salsoviei porniră să trâmbițeze deșteptarea dintr'un capăt în celălalt al satului. Valea se trezi din somn și se umplu de mișcare. Cumpenele scârțâiau; glasuri de oameni se auziau ici, colo; prin întunericul din curți. Carele mari, cu țepoale lungi la scări, ieșiau pe porțile larg deschise spre țarină. Munca își reluă firul în această largă zi de vară care, după seninul cerului, se vestea plină de arșiță și de sudoare.

Iar când soarele, roșu ca de sânge și mare cât o arie, pluta peste apele Mării Negre, Irina și cu căprărașii ei erau sus, sus, lângă stâncile din piseul Salsoviei.

Ați fost vre-odată pe muntele Salsoviei? Oh, frumoasele priveliști neuitate și farmecul și poezia firii dobrogene sorbite de pe culmile acelea!

Tocmai sus de tot, pe vârful cel înalt, stânci groase și tari ca de granit, stau în picioare ca rămășițele unor ruine medievale. Și de-ați fi văzut-o într-o zi de primăvară pe Irina în mijlocul căprarilor ei, dreaptă și subțirică sus pe creastă, arătând depărtările cu brațul întins! Ochii ei erau umezi de bucurie și obrazii înbușorâți de răcoare. Ai fi zis atunci că muntele Salsoviei a înflorit ca prin minune. Vântul îi flutura rochița subțire și brobonada albă de pe cap, iar pieptul ei tânăr creștea de mulțumirea vie a celui ce stăpânește de pe înălțimi largul zării.

Căci de acolo, înainte de răsăritul soarelui, vezi zorile cum înfloresc ca argintul peste apele veșnice ale Mării Negre; vezi delta desfășurată, cu pânzele ei de apă ca oțelul, cu pădurile verzi de trestii și cu turmele ce pasc, risipite, iarba umedă a grindurilor; apoi Dunărea Sulinei, dreaptă ca un' boulevard, pe care înaintază vapoare groase și negre, înprăștiind fumul peste ape și sperind singurătățile cu glasul răgușit al sirenei; vezi, în sfârșit, undele sfântului Gheorghe udând stâncile de la poalele muntelui, unde se află și vechea cetate romană a Salsoviei. Toate se desfășură dinaintea ochilor cu atâta limpezime, încât ți se pare că privești o uriașă hartă întinsă peste fața pământului.

Dacă te întorci spre miazăzi, vezi coastele arse cum se lasă repede spre un drum alb, dincolo de care se aștern niște câmpii, ce-ți iau ochii de lumina aurie a grânelor coapte. La marginea câmpiilor aleargă „Movilele pietroase”, iar dincolo de ele se desfășură, albă ca argintul, pânza de apă a lagunei Razim, pe care

corăbierii unor veacuri trecute o numiau și Lacul Maicii Domnului. Și iată, din mijlocul lagunei, spre marea bucurie a ciobănașilor, se ridică drăgălașa insulă Popina, cu falezile sale roșcate și cu ruinele unor clădiri străvechi, printre care s'a descoperit și un idol caraghios, un Bacus, cu mijlocul încins de foi de viță și de struguri.

Irina arătă cu degetul spre văi și numia, după numele lor barbare, satele risipite și rotunde ca niște ostroave de verdeață. Apoi ochii ei se odihniră în zare pe înălțimile păduroase de la Baba-dava, unde sunt codri mari de fagi și carpeni și stejari, unde sunt râuri cristaline și izvoare reci, ce ies din măruntaiele pământului, groase cât un trup de om, și umbră... și răcoare....

Spre asfințit, trebuia să ai ochii de vultur ai prichindelului de Luchian, ca să poți zări, băț-coló, la marginea cerului, slabă ca o umbră și mare cât un creion, năluca monumentului de granit de pe colina Tulcei și dincolo de ea, peste baltă, casele albe ale Ismailului.

Fata își puse palma streășină la ochi și arătă cu dreapta :
— Acolo-i la „Sulfare“.

Era o vale largă și adâncă, pe care o simțiai numai după aierul de deasupra, căci dincoace de ea se ridică, lângă fluviu, vârful pietros al Pârlitei. În cele din urmă privirile lor se coborâră în valea de la poalele Salsoveiei și căprarii se luară la întrecere arătând casele și curțile și ariile, unde caii, mici ca niște jucării, alergau înprejur treerând.

Când clopotele caprelor răsunau prea departe pe coaste, căprarii coborau de pe stânci și alergau în goană să-și adune turma. Să fi auzit atunci zbucium de tălângi! Copitele scăpărau și pietrele se rostogoliau în vale!

— Dracilor, mai încet, că-s ale noastre doar! fi certa Irina.

Astfel, toată dimineața, ei rătăceau pe coastele Salsoviei, de la Fântânița Smeului până la Fântânița de-leac, cercetând, de urât, vietățile ascunse printre pietre. Soarele trimite solițe fierbinți în coastele de miazăzi ale înălțimii și de aceea privești de aci e aspră, stâncoasă, zgrunțuroasă, săracă și uscată, ca în atâția munți de lângă marea caldă a Mediteranei. Șopârle verzi, sau cu nasturi de sîdef ies dintre lespezi și se soresc la căldură; găzuște colorate bâzâie în arșiță în jurul stîncilor și a firicelelor de iarbă; vipere cu ochii negri și mici, ca niște măr-

gele, și cu limbi despicate și tremurătoare, dispar lunecos prin gauri, sau înalță capul, gata să se repeadă : broaște țestoase urcă greci spre latura cealaltă a muntelui. Și ce răs sănătos și plin de lacrimi! nu se stărnă în mica ceată de căprari, când Luca, cel mai năzdrăvan dintre ei, călare pe câte-o broască, o îndemna cu strigăte hazlii!

— Hii, la Rusalim, cumătră! Hii, iutele pământului! Hii, leu-paraleu!

Pe la amiază, când căldura se încingea și pe munte, căprarii treceau de partea cealaltă a vârfurilor, spre miază-noapte. Ale-gându-și un covor de mușchi, Irina se așeza în umbra groasă a unui tufan rotat, în timp ce băieții pășiau caprele cu rândul.

O, și ce frumoasă este coasta aceea! De sus, de lângă piscuri, și până la malurile fluviului, e numai o pădure. Mușchiul moale, mătășos și gros, acopere stâncile umede din umbră. Jarba bogată se revărsă în mănunchiuri printre tulpinele copacilor și micile poenițe sunt pline de flori ce strălucesc într-o mie și una de culori. Primăvara acolo e un rai de frumusețe. Viorele catifelate, dedejei, toporași, brebenei, floricele roșii, albe, galbene, albastre, smâltează poenițele și umplu aerul de miresmele lor tari. Și câte viețuitoare nu foiesc în pădurile acelea! De câte ori n'au tresărit căprarii la pocnetul îndepărtat al unei arme! Căci acolo vânătorii pot împușca câte o pisică sălbatică, o vulpe, sau un frumos cocoș de pădure, pasere vicleană, care amăgește pe vânător. Prin desigurile nepătrunse sălășluiesc vulturi, cari se înalță în slavă cu țipete ascuțite și încunună în zboruri largi piscurile Salsoviei; apoi repede ca un fulger se aruncă după vre-un șoarece de câmp, sau vre-un poronot, ce stă în două picioare la marginea drumurilor. Hukurezii înspăimântă ceasurile înserării în văile adânci; cărduri de grauri trece în zbor din spre holdele de aur de la miază-zi spre apele dulci ale deltei și înapoi; și, din când în când, o muzică dulce se ridică până în tăcerea vârfului înalt: este goarna factorului poștal, ce vestește satul de sosirea sa.

După ce soarele scapătă de partea cealaltă a muntelui și mai ales înspre seară, stăpânești o așa tăcere pe crestele Salsoviei, dar o tăcere așa de adâncă și de nesfârșită, încât te-ai crede pe un pământ pustiu. Auzi chiar și bătăile inimii și zău! urechii și, dacă întârzi acolo în nopțile de August, ți se pare că auzi și

fășiitul stelelor căzătoare, care, ca niște săbii de foc, taie în dreapă și în stânga seninul cerului.

În singurătatea aceasta a înălțimii își petrecea verile Irina de vre-o trei ani încoace. Trupul ei gingaș se împlinia an de an și sufletul îi înfloria senin și curat, ca un crin. Trăia fără silă, ca o floare în mijlocul firii. În umbra tufanului rotat unde se așeza, ea stă de basme cu căprarii ei, sau jucă jocuri copilărești și din când în când tresăria la foșnetul unei crengi, sau la zbugciulul tălângiilor de la gâtul caprelor neastâmpărate, pe care păzitorii le goniau la grămadă. Strigătul prelung al copiilor din vii, acol „uuu ! eee ! o-heee !”, cu care alungau țărciile și vrăbiile de la struguri, sau tric-tracul asurzitor al unui soiu de mitralieră de lemn, cu care speriau păsările de tot soiul, sosiau din când în când, slabe, pe câte o adiere de vânt. Une-ori zgomotele nelămurite ale depăr-tării și aierul curat al muntelui o înbăteau așa de mult, încât, fără de voie, pleoapele îi cădeau grele și, lăsându-și capul pe mușchiul gros, ațipia. Iia subțire, frumoasă înflorată, tresăria la svăcniturile inimei ei ; răsufierea ușoară îi ridică și-i coboră sânii, către care năzdrăvanul de Luca arunca câte o privire înfiorată. Gura-i rumenă zămbia frumos prin somn ; gene e îi tremurau și broboada albă, adusă streășină pe frunte, îi ținea lafa într-o umbră dulce, încât, de astă dată Luea, apropiindu-se mai mult ca s'o priviască, se pomeni, fără să-și dea singur seamă, că îi pune un sărut pe gură.

Fata sări în sus ca friptă. Privi înprejur și se lămurii numai decât când îl văzu pe băiat, cu obrazul ascuns în palme, așteptând par'că cu frică și rușine ce va să urmeze,

— Și zi, Luce, ți-i dragă tare fata ? hai ?

Dar până să mai spuie Irina o vorbă, băiatul o și zbughi printre tufe, după capre. Iar copila, rămasă singură, simția acum că îi tremură în suflet o eoordă nouă ; și, fără să vrea, se duse cu gândul în vale, spre casele Salsoviei, unde bănuia că se află în arie Melinte ; și de-odată i se revărsă în inimă un fior de dragoste și de bucurie, ca o prevestire a unei nouă fericiri.

În ziua aceia caprele se întoarseră mai de vreme în sat și Irina, luându-și căldările de aramă pe cobiliță, alergă la fântână după apă rece. Dar ce măhnită fu în seara aceea și ce strângere de inimă nu simți, când la așteptarea ei înfrigurată, Melinte nu se ivi de loc. Întoarsă acasă, ea intră în grădiniță, se ascunse

după niște tufe dese de gherghină, își îngropă fața în palme și plânse înăbușit.

Ei, da, acum începea și ea în adevăr să iubiască.

* *

Venise postul santei Marii. Oamenii munciau de zor munca grea și istovitoare a treieratului în arșița nemiloasă a unui soare de foc. Toată ziua carele cu țepoale lungi cărau snopii de pe dealuri și-i adunau în scărte uriașe de aur la marginea arilor. Se făcuse rod înelșugat în anul acela. Râdea inima de bucurie în pieptul plugarului când vedeă cu câtă dărnicie îl răsplătise bună-tatea lui Dumnezeu. Căci, dacă îți aruncai ochii peste câmpiile secerate, fără de voie îți veniau în minte acele versuri pe care le spun copiii în ajunul Anului-nou, când umblă cu plugușorul :

Palma streășin'a 'nnălțat

Peste câmpuri s'a uitat :

Ședeau snopii

Ca și drobii,

Iar câile

Umpleau văile !

Încă de cu noapte oamenii își bătătoriau bine făcările, aruncând peste ele butoaie întregi de apă ; apoi deslăceau snopii și-i întindeau în cercuri tot mai largi înprejurul parului și pe urmă aduceau caii: câte patru, câte șase, câte opt, legați de căpestre bot lângă bot, unul lângă altul și cu toții de funia lungă a parului. Un baiat cu un harapnic lung îi gonie înprejur cu strigăte de îndemn, până ce funia se strângea toată la par; pe urmă întorcea caii înapoi și tot așa de cinci, de zece, de cinsprezece ori. Copitele sfărâmau paiele, acuturau grâunțele din spice; iar unde erau cai mai puțini, se anina în urma lor un tăvălug crestă de piatră, sau unul de lemn cu colți de cremene. După ce se ridicau palele de vre-o trei, patru ori și se cărau în scărte mari mai încolo, pe la vre-o trei după amiază rămăneau pe arie numai pleava și grăunțele. Atunci începea adunatul și măturatul fălării. Un vânt răcoros suflă de departe. Un om înfinea lopata în grămadă și arunca în sus; pleava zbura luată de vânt, iar grăunțele plouau în jos sporind movila de aur. Câte o femeie trăgea cu plasa și neteziă movila de necurătenii. Spre seară grăul era înărcat în saci și dus în hambare.

Incepuseră și morile de vânt să-și rostogoliască pe deal aripile largi și făina să curgă pe scocuri caldă. În răcoarea înserării satul se înneacă în mirosul pâinii calde, făcute din binecuvântatul grâu nou. Era belșug, belșug pretutindeni și veselie mare în lume.

În ajunul Sănteii Marii, Irina spuse mamei sale:

— Mamă, eu intru mâine în horă.

Și rămase sfioasă ca după o greșală. Mătușa Sanda întoarse capul de la lucru și o privi cu coada ochiului. Apoi, după puțină gândire:

— Ghine copchilă; da... aleargă la biserică și te spovedește, că mâine e Sânta-Maria.

Irina fugi veselă în casă. Se laiu, se pieptănă frumos, își puse o le nouă, înflorată cu alesături subțiri de culoarea zorilor și a florilor de in, își încinse rochia cu o bată cusută frumos; apoi, când toaca de la biserică începu să sune în amurg, răspândind sunete cucernice peste sat, ea culese un mănunchiu de busuioc din grădiniță și porni. Dar când ajunse sub salcia de la poartă, ea tresări de-odată și se opri. Să se spovediască... Și trebuie să mărturisiască tot, fără să ascundă nimic... Doamne! dar cum o să spună ea că a plâns pentru Melinte?

În frământările acestea ajunse până la poarta bisericii. Intră. Aci era par'că o altă lume. O mulțime de pruni și de vișini negrijiți își întindeau umbrele peste morminte, la căpătâiul cărora cruci cioplite dintr'un singur lemn steteau aplecate și verzi de vechime. Soarele strecura o lumină blândă printre ramuri; iarba strălucia de-oparte și alta a cărării. Biserica joasă, căptușită toată cu scânduri și cu turnul pătrat, lăsa să se vadă prin ferestruicile ei flăcările lumânărilor. La intrare moș Ioanichie stă pe un scăunăș, cu cârja rezeimată de umăr. Când Irina se apropie, el înălță capul.

— La spovedanie?

Copila răspunse sfioasă, dând din cap.

— Fata moșului, în fața părintelui acum ești ca'n fața lui Dumnezeu. Lui Dumnezeu...

Dar Irina pășise pragul bisericii. În tinda răcoroasă, acoperită cu lespezi mari, măturate și stropite cu apă, părintele Dumitru spovedia. Era un preot bătrân, înalt și uscățiv, cu o barbă lungă ce-i cădea pe piept, cu fața oacheșe și pătrunsă de evlavie,

icoană vie de sfânt bizantin. Punându-și patrafirul cusut cu flori de aur pe capul credinciosului, el citia puțin, pe urmă întreba de păcate și da mătănille de bătut. Când veni rândul Irinei, preotul stete puțin la îndoială; căci Irina era între două vârste: nici copil, nici fată mare de horă; și de aceea întrebările i-au fost amestecate:

- Ai supărat pe 'mă-ta?
- Nu, părinte.
- Ai hulit pe cine-va?
- Nu, părinte.
- Ai vr'un păcat pe coget?

Irina stete la îndoială. Oare plânsul ei din grădiniță e păcat? Îi venia amețeață și rușine: capul îi vâjia; ochii par'că i se înpăenjeniau. Atâta auzi la urmă: să faci cinci-zeci de mătăanii și să te rogi la Maica-prea-curată.

Se ridică din genuchi, sărută mâna părintelui, apoi intră în biserică și se închină la icoane, aprinzând în dreptul Fecloarei o lumânare; și, lăsând mănunchiul de busuioc, porni spre casă. Ce schimbare simția în suflet! Par'că se năștea într'o lume nouă! Și până noaptea târziu, Irina rămase dusă cu gândul, cine știe unde.

A doua zi o lumină de aur, un cer senin cu nouri albi, ce plutiau încet și cântecul felurit al clopotelor din turn, treziau în inimi bucuria unei zile înpăratești. Pe toate ulițele satului venia lumea la biserică: bătrâni căleau domol, aduși din spete și reze-mați în cărji; fetele mari erau împodobite cu flori în toate culorile; iar copiii premeniți în straie curate și în cămăși albe. Femeile aduceau colaci proaspeți de grâu nou în ștergare lungi; bărbații aduceau harbuji de baltă cu coaja grosă și mari cât dovleci, sau harbuji de țelină, dulci ca mierea; cei cu vii veniau cu străchini încărcate de struguri tămăioși. Bunătățile pământului, toate se adunau în fața altarului și preotul Dumitru une-ori era nevoit să le care în după amiaza zilei cu căruța. Busuiocul și lorile de toate culorile umpleau biserica de miresme.

— Sat mare și încheat, cu tradiții frumoase din strămoși, spunea învățătorul, când venia vorba de obiceiurile Salsoviei.

— De aici nu m'aș muta toată viața, adăuga notarul cu ochii strălucitori de mulțumirea unei vieți înbelșugate.

— Ne-a dat Dumnezeu roadă din plin, slavă Domnului răspundeau gospodarii ea încheere.

Dupa amiază porni și hora. Doi lăutari, tocmiți de flăcăi, cântau din viori, mergând. Două sute de flăcăi și două sute de fete, pre legea mea, încheiau o horă de credeai că e nuntă în-părătească. Mamele stăteau grămadă, cinchite pe de lături; iar băeșii se alungau înprejur. Irina... juca și ea! Juca în tactul legănat al horei, cu atâta cuviință în mișcări, cu atâta gingășie primăvăratecă, încât mătușa Sanda, care o urmăria cu ochii, își supse cu ștergarul două broboane mari de lacrimi. În sufletul Irinei era numai lumină. Se simțea mândră și crescută și o mare bucurie îi stăpâniă sufletul, când se gândia că joacă în horă alături de suratele ei mai înaintate în vârstă. De unde se afla, ea privia toată roata horei; vedea fetele gătite care mai de care mai frumos, cu flori în păr, cu sălbi mari de aur pe piept și cu batiste, lucrate cu mărgel, la cingători; vedea flăcăii subțirei, cu ilice negre înpodobite cu șireturi aurii, întorcând capul spre suratele vecine și schimbând glume cu ele; vedea o lume întreagă în sărbătoare. O umbră însă îi plutia peste suflet: lipsia cine-va pe care în zadar îl căuta cu ochii.

Când însă un flăcău isteț, ridicând fruntea în sus în aprinderea jocului, spuse strigătura:

Cine 'n horă n'o juca

Să-i moară ibovnica!

Irina simți că cine-va îi desface ușor mâna de a suratei de lângă dansa și se prinde alături în joc: era Melinte!

Fata se zăpăci și greși pasul. Sufletul îi era numai văpaie. Se liniști numai când Melinte începu să-i vorbască: la început cu oare-care sfială, mai apoi cu glumie și cu hazuri. Se simțiau așa de bine amândoi cum se țineau de mână...

— O!, tinerețe, tinerețe! clătină din cap un moșneag ce ata mai de lături.

Mișcarea flăcăului nu scăpă cumetrelor din grămadă.

— Apă!, verișoară Sandă, să-i hie cu noroc și să-i jucăm la nuntă, că bună pereche sunt. Parcă-s făcuți unul pentru altul! spuse Maria lui Tigheci.

Sanda cercetă cu ochii hora până-și văzu fata lângă Melinte; și, mulțumită în inima ei, răspunse Mariel:

— Cum o vrea Dumnezeu, surată ; o fată am ca o floare ! și oftă.

— Flăcău vrednic și din gospodari de seamă... intră în vorbă lelea Smaranda.

— Oî, Doamne, numai de n'ar veni răzbelu și la noi, grăi o alta, care avea și ea o grije de acelaș fel.

Și așa se îndemnan la vorbă una pe alia, mai povestindu-și din alte vremi, mai împărtaşindu-și o bucurie sau o durere, mai privind un joc săltăreț la care se aprindea tineretul.

Când soarele fu la asfințit, hora se sparse în chiotele flăcăilor. Fetele se înprăștiară pe la case ; flăcăii, o seamă, rămaseră să joace „Bătaia” : un joc furtunos, cu mișcări repezi și tropotite, de care numai cei mai iuși se puteau ține. Melinte, luând pe Irina de o parte, îi dăte niște cercei frumoși luați de la oraș și un șirag de mărgel ; Irina îi dăte batista cusută cu flori de mâna ei. Apoi la chemarea Sandei, se despărțiră.

Binecuvântat fie ceasul tinereții când două inimi curate se întâlnesc și se înțeleg ! Cerul și pământul nu le mai încapă fericirea lor ! Dar... fericirea nu e floare pământească și nouri grei de întuneric vin adesea să întristeze sufletele ce se bucură ea niște flori în lumină. Războiul popoarelor bântuia cu furie la hotarele țării și înnebunise lumea. În sufletele multora intrase îngrijorarea și zvonuri dese ajungeau în sat că România va intra și ea în hora morții, că va fi războiu groaznic și greu și că numai femeile vor rămânea în sate cu copii și moșnegii.

Dumnezeu să ne feriască de răscoala stihilor pământului !

Incet-încet se călătoria și toamna de aur. Oamenii culeseseră vîile, care acum ruginau ; bătuseră nucii cu prăjini lungi, iar frunza lor îngălbenia ca chihlibarul. Și rândunelele și berzele plecară în stoluri repezi, în călduri mari, spre alte țări mai calde. Dimineața cădea brumă ca argintul, iar nopțile erau limpezi și reci, sau uneori pline de întuneric și de ploaie.

Intr'o zi se-adunară în fața primăriei vre-o douăzeci de flăcăi. Acolo notarul le spuse că a ordin să plece la cazarmă, în oraș. Erau recruți Salsoviei și printre ei, mai la o parte, și Melinte. Flăcăii chiuiră, aruncându-și căolurile în sus : pe urmă porniră spre căreiumă, luând cu ei și pe lăutarul satului. Eră

atâta tinerețe năvălică în piepturile lor, încât de la o vreme cârciumarul nu mai fu bucuros nici de cântecul lăutei, nici de duduital podolei și nici chiar de clinetul paharelor golite pe repezeală.

Melinte păși cu strângere de inimă spre casă, aruncând o privire spre porțița dintre sălcii unde, de multe ori, Irina se arăta ca o floare în pervazul frunzișului verde. Către seară îndrăzni și se duse la dansa. Mătușa Sanda era în sat. O găsi pe față în grădiniță, rezemată de un pom. Când îl văzu, ea tresări.

— Și pleci la oaste, Melinte?

— Plec, că e ordin.

Fata tăcu și lăsă privirile în pământ. Cu stânga ținea o creangă de sus, iar mâneca largă a cămășii i se adunase toată la umăr, lăsându-i brațul gol; dreapta îl atârna de-alungul trupului. Cum sta așa măhnită, inima ei părea plină de lacrimi.

— Melinte se apropie și o prinse de mână. Fata dete drumul crengii și se lăsă duioasă la pieptul flăcăului. Era ca o păsărică înfrigurată, care a dat de căldură. Oltă ușor. Melinte o cuprinse cu brațul pe după mijloc și o sărută pe amândoi obraji. Apoi se așezară pe o brazdă, pe care întârzia iarba verde și tănuiră acolo multe de toate, uitând de lumea întreagă, până ce se auzi zgomotul porțiței. Venia Sanda.

Când îi văzu, femeia se opri în loc îngrijorată; apoi, în fața sfiei lor, cu un zâmbet de îngăduință:

— Ai văzut? Când pisica nu-i acasă...

Melinte se ridicase în picioare.

— Nu bănuî, mătușă Sandă; treceam pe aici... am venit să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră.

— De la Irina... îndreptă Sanda cu bunătațe. Am auzit că vă pornește la oaste.

— Chiar de mâine; e ordin la primărie.

Irina stă alături și privia cu oare-care teamă, când la mama sa, când la Melinte.

— Apăi, îplinește-ți anii de oștire, Melinte, și pe urmă..., cum o vrea Dumnezeu... om vedea noi! Până atunci mai crește și Irina. Să-ți ajute Dumnezeu pe unde ai călca!

Flăcăul îi sărută mâna, cu sufletul plin de fericirea celui ce capătă un mare dar, strânse mâna caldă a Irinei și plecă.

Când dispăru pe porțiță, urmărită de ochii Sandei, care se

bucura de un asemenea ginere, fata căzu la pieptul mamei sale și începu să plângă ca un copil. O stăpâniă par'că o presimțire rea că o iubire așa de frumoasă ca a ei nu poate fi îngăduită pe pământ.

Și zilele treceau după zile și săptămânile după săptămâni. Irina se luase cu lucrul prin casă: deretică, gătiă, torceă, țesea. Numai când goarna limpede a factorului poștal suna la marginea satului în după amiezele acelea de toamnă târzie sau de iarnă, Irina se zbătea să iasă mai iute de la războiu. Sprijinită de stâlpul porțiței, cu mâna streășină la ochi, se uita întrebătoare spre domnul Stâncă dar, spre mahnirea ei, acesta îi făcea semn din cap că n'are nimic. Intr'o zi însă, văzând-o de departe în porțiță, domnul Stâncă deschise geanta și începu să scotociască. Inima Irinei bătea cu atâta putere! Par'că voiă să-i iasă din piept! Și când poștarul îi întinse o carte ilustrată, Irina mulțumi cu atâta căldură, încât domnul Stâncă zâmbi. Apoi se repezi în casă și la lumina ferestrii începu să citească. Citi odată, de două ori, de șapte ori și nu se sătura. Eră așa de fericită!

— De la cine-i cartea, fată?

— De la Melinte, mamă.

— Ce spune?

— Că e sănătos... că face instrucție...

— Atâtica?

Irina se sfii să spuie mai mult. Ii veni deodată un gând.

— Scrie multă sănătate duminicăle.

— Ghine, ghine.. vezi să alegi florile la ștergar, să nu greșești.

Și Irina intră din nou la războiu. Iși țesea zestrea ei de fată mare.

Uneori, în lungile nopți de iarnă, Sanda și cu fata ei se duceau pe la clăci, unde se dărăcia lâna, sau se deșghiocau păpușoi. Femeile de gazdă înfloriau cocoșei de porumb, sau aduceau tăvi cu plăcintă dulce de dovleci, iar tineretul se lua la întrecere și la lucru dar și la glume. O clacă este totodată și o șezătoare literară țărănească, căci acolo se spun basme și anecdote, care mai de care mai închipuite și mai hazlii și se pune la încercare istețimea fiecăruia în deslegarea ghicitorilor.

Alteori, sărbătoarea, Sanda își ducea copila și pe la vre-o

cumetrie. Irina avea un glas dulce și plin de taină și știa multe cântece din vremuri vechi. Când vre-o cumătră o îndemna :

— la zi, Irino, un ghiers de jale !

Fata cânta așa de duios, încât multe femei aveau lacrimi în ochi. Dar un cântec îi plăcea ei mai mult : era *Ilincuța Sandului*. Când ajungea la versurile :

Dar nici apă n'a luat,
Pe Dunăre s'a uitat :
Lin coboară d'un caic
Tot cu covoare 'nvelit,
Din năuntru poleit,
Din afară zvgrăvit,
Pentru Ilinca gătit...

femeile mai bătrâne rămăneau pierdute cu gândul la vremurile stăpânirii turcești și ofiau ; iar când Irina se apropia de sfârșitul cântecului, unde se povestește rapirea Ilinței de către Turci, glasul ei împede și curat părea că izvorăște de-a dreptul din adâncurile inimei :

Turcilor, ogalelor,
Dați-mi drumul mânilor
Să 'mpletesc codițele,
Să-mi așez cosițele.

Și, după ce Turcii se milostiviau la rugămintea ei și-i deslegau mâinile, Ilinca se arunca în Dunăre și se îneca :

De cât slugă Turcilor,
Și doică cadănelor,
Mai bine prânz peștilor,
Peștilor și racilor !

— Of ! sărmana de ea, Ilinčuța ! suspina câte o cumătră cu ochii înpânziți de lacrimi.

De Crăciun, Melinte veni în sat, dar numai pentru două zile : prilej de bucurie trecătoare și de mahnire destulă. Și-au juruit credință până la moarte și s'au despărțit cu greu. De Paști însă flacăul nu mai căpătă învoire și puțin după aceea Irina primi o scrisoare că recruții și-au isprăvit instrucția și pleacă spre graniță, la tranșee. Vestea aceasta îi învălui sufletul ca într-o negură.

O stăpânie o presimțire tristă. Din când în când mai primia câte o scrisoare plină de un dor fierbinte, dar dela o vreme și ele încetară. Poate că sufletul flăcăului, înăsprit de viața grea de campanie, începuse să uite bucuriile lumii, care i se păreau acum cam dulcege? Poate că în salbătăcia aceia dela hotar n'avea de unde găsi o hârtie și un condei?

— Ce ai tu, fată hăi, de ai slăbit așa? o întreba îngrijorată, Sanda pe Irina.

Fata tăcea și-și căuta mai departe de lucru.

— Nu-i a bine ... clătina din cap mătușa Sanda.

Timpul trecea, trecea. Și numai iată că în ajunul Săntei-Marii, noaptea, clopotul din turnul bisericii începu să bată tare într-o dungă, ca de foc, răspândind fiori de groază în tot cuprinsul Salsoviei. Oamenii ieșiră din case, cercetară cerul după roșata flăcărilor, dar nu zăriră nimic. Apoi se îndrumară grăbiți spre biserică.

— Nu aici, la primărie!

La primărie li se spuse că e „mobilizare generală“; că România a intrat în războiu și că, în noaptea aceasta chiar, armatele noastre dela hotar au și trecut Carpații în Transilvania.

— Ajută-ne, Doamne, să ieșim eu bine! se închinară oamenii și se pierdură în întunericul nopții.

* * *

În toamna aceea bătrânul învățător din sat ieșise la pensie și se mutase cu întreaga gospodărie în oraș, unde își cumpărase din vreme o căsuță la margine și își sădise o vișeoară. Când patru căruțe mari, încărcate cu toate ale casei porniră dela poarta școlii, iar cădirea rămase goală și pustie, Irina, care privia din porțiță toată mișcarea aceasta, simți că un mare gol i se face în suflet. Se pustiă Salsovia din ce în ce mai mult: plecase Melinte cu recruții, pe urmă plecară contingentele mai bătrâne și acum plecă și învățătorul. Un aer tulbure și trist plutia de-asupra satului. Irina sărută mâna cucoanei învățătorului și-i dăruî un ștergar lung, țesut de ea. Cucoana o sărută pe frunte.

În fiecare zi mătușa Sanda trecea pe la nevasta primarului, spre seară, și asculta „comunicatele oficiale“. Ai noștri mergeau bine, bine de tot. Însintau ca zmeii prin Carpați. Orașele Tran-

silvaniei cădeau ca merele coapte, unul după altul, și oștile se apropiu de o apă mare, care se zice Murcșul. Acolo, spunea domnul notar, are să fie o bătălie uriașe și apoi armata noastră va avea drumul deschis și va merge ca la nuntă, cu flori la capete, la puști și la chesoane.

Însă nu e cum vrea omul, ci e cum vrea Domnul. Era pe semne scris ca România să soarbă până în fund cupa amărăciunilor, cu care să-și plătiască bucuria întregirii ei. Căci așa, într-o după-miază posomorâtă, telefonul primăriei vesti că oștile noastre au fost risipite la Turtucaia după o crâncenă bătălie și că, rămase fără tunuri, ele se trag în grabă spre Silistra și peste Dunăre; ba chiar că mulți soldați s'au înecat, încercând să treacă apa înnot.

O durere adâncă și o mare îngrijorare cuprinseseră atunci sufletele din Salsovia.

— Ne-au ucis flăcăii! Sărăcan de noi! ne-au prăpădit flăcăii! se văitau femeile prin case.

— Îndură-te, Doamne, de noi și întoarce-ți fața către noi! se ruga cucernic părintele Dumitru, care avea și el patru feciori pe front.

— Maică-prea-curăță, păzește-l de primejdie pe Melinte! se închina în tăcerea cămăruței, ca într-o chilie, Irina.

Dar iată că, după puține zile, telefonul aduse o nouă veste: soldații noștri se bat ca lei pe Jiu, la Tabla-Buții, la Oltuz și că Neamțul începe să se clatine; că o divizie de Sârbi și armată creștină rusească, câtă frunză și câtă iarbă, trece în Dobrogea și că de acum lumea să fie pe pace, căci Dumnezeu și izbânda sunt cu noi.

— Of, Doamne! flăcăii noștri, săracii flăcăii noștri! se văitau totuși îndureratele mame, plângând înăbușit; căci simțiau, bietele femei, că atâta oștire streină, ce se scurge mereu pe la vadul Isacței și prin alte vaduri Dunărene, este semn de slăbiciune pentru noi.

Când mai apoi văzură că Rușii, în loc să se bată vitejește pe front, se țin deoparte cu gânduri ascunse; că fac beții și blăstămății prin sate și orașe; că ard gardurile și acoperișurile caselor ca să-și fiarbă ciaiul și că, în loc să înainteze, se retrag mereu, — oamenii se luau pe gânduri. Veștile veniau care mai de care mai felurite, mai dureroase, mai ucigătoare și nu pria

comunicate oficiale, ci așa, din svonuri tulburi. Cuțit după cuțit trecea prin inimile simțitoare ale celor cu dragoste de moșie și cinste strămoșească. Pierderea bătăliei dela Topraisar a fost o spaimă! De aici încolo oamenii așteptau amețiți și fără cărmă rostogolirea întâmplărilor, care le cădeau în cap ca niște bolovani din cer. Unii erau ca aceia cari privesc încremeniți cum se apropie cuțitul călăului și nu se pot mișca.

Auziai astăzi : a cazut Constanța !

Măine : a căzut podul dela Cernavoda !

Poimâne : a căzut și Hârșova. Se dau lupte în pădurile Babadavei ! Și pădurile acelea se vedeau albastre colo, departe, când le priveai de pe crestele Salsoviei.

Mai apoi un ordin nou : să se evacueze Tulcea ! Lume de pe lume, cu ce apucase să ia de prin case, se înghesuia pe șleपुरi, se strivia pe vapoare, cu înfrigurarea în suflet, cu lacrimile și durerea în inimă, căutând să scape din fața barbarului pe marele drum de apă, spre Galați !

— Noi ce ne facem mămucă ? își frângea mâinile Irina.

Mătușa Sanda, cu fruntea încrețită, rămânea impietrită în loc. Nu găsea nici un răspuns. Și copila, cu sufletul zbuciumat, plângea, plângea și nu lucra nimic. Ce să lucreze ? Se mai gândia cineva la lucru, când primejdia atârna asupra capului ? Ștergarele și lile ei în care își țesuse simțirea !... Și visurile de fecioară curată ca o floare !... Doamne, of, Dumnezeuule !... doar veniau Bulgarii, seminție crudă și fără de lege... Și fără voie îi veni în minte cântecul :

Decât roabă Turcilor
Și doică cadânelor,
Mai bine prânz peștilor,
Peștilor și raiilor !

— Curaj, oameni buni ! vorbi într-o zi notarul către gospodarii adunați la primărie pent u sfat. Bulgarii și Nemții dau înapoi. Se întorc și oamenii evacuați din Tulcea.

Însă două căruțe în dosul primăriei și patru luntri colo, pe malul Dunării, stăteau gata să încerce averea și pe domnul notar și să-i treacă dincolo în deltă ; și oamenii clătinau din cap, în semn de neîncredere. Și chiar a doua zi, o veste grozavă sosi în sat : Bulgarii, într'adevăr, au dat înapoi puțin, dar au pus foc la toate satele românești din zona parăsită de ei ; și numai la

satele românești! iar Hârșova... e numai ruine! Nu mai eră de gândit. Aveau în față un dușman care venea cu legea nimicirii! Să fie gata de fugă deci. Dar... unde să fugă? Căci în spate eră dușmanul, iar în față, pe douăzeci, treizeci, cinzeci de kilometri, numai apă și bălți, pe unde nu poți merge cu căruța. Și vreme de iarnă...

— Doamne Dumnezeule, îndură-te de noi păcătoșii!

Și ce folos că hambarele erau pline de bucate, că butoaiile erau încărcate cu vinuri cinstite, că podurile erau pline de nuci și de clădării de struguri, că nutreț și vite erau din belșug? Ale cui vor fi toate acestea mâine?

— Zestreă mea, mămucă! plângea câte o fată, privind cu durere la lăzile ticsite de țesături și la rafturile de covoare.

Singur părintele Dumitru sta pe prispa casei cu capul prins în palme și nu vorbea nimic. Se ducea la biserică și se ruga, dar biserica era aproape pustie de credincioși.

— Pieirea României! își șoptia el cu suflul greu de povară.

Și, în adevăr, avea dreptate părintele Dumitru să gândească așa; căci se răscoliseră toate stihiiile lumii; pământul întreg ardea în flăcări și patru neamuri vrăjmașe, ca patru fiare apocaliptice, se revărsau din toate părțile, hămesite de foame, în frumoasa noastră țărișoară. Voiau să o șteargă de pe fața pământului. Eră războiul popoarelor și lumea trebuia să se așeze pe alte temelii. Insuși prietenii noștri ne dădeau lovitura cea de moarte...

Gemea Bugeacul Basarabiei și Țara-de-jos a Moldovei de mulțimea băjenarilor dobrogeni. Gospodari cuprinși cerșiau prin sate străine un codru de pâine și un adăpost: zăceau bolnavii pe lângă garduri și pieureau cu zile, ei care dăduseră ospetie largă la atâta lume!

— Pieirea României! Indură-te, Doamne, de noi! se ruga părintele Dumitru.

Pe urmă, câte zile vor mai fi trecut, cine a stat să numere? Un om călare sosi în goana calului și vesti că Tulcea a căzut sub Bulgari și că o roată de călăreți se îndreaptă și încoace.

Până în seară dușmanul eră la marginea satului.

Ce țipete de spaimă, ce strigăte de ajutor, ce rugăminți duioase și ce plânsete nu s'au auzit în noaptea aceea neagră și

blestemată! Apoi par'că un întuieric se lăsă peste minți și peste lume și... robia începu.

Aleluia, ție, Salsovie, sat mare românesc și cu obiceiuri bătrâne! Dumnezeu să se îndure de tine și să-ți ierte păcatele!

• • •

Doi ani au trecut de atunci. Soarta întoarse roata norocului și zile senine de bucurie începură să străluciască pe cerul desrobii al României. Toți cei cari au visat visul strămoșesc al Unirii, puteau să cânte acum și să se bucure dela Nistru și până la Tisa.

Întâmplarea mă duse să fac un drum prin părțile Salsoviei în vara ce urmă după războiu. Cum coborâi din vapor pe cheul Tulcei, mă întâlnii cu bătrânul învățător, care rămăsese pe loc în timpul stăpânirii dușmane. Orașul, în partea din spre port, e numai o jale și o ruină: clădiri dărâmate, monumentele toate una cu pământul, străzile sparte de tranșee adânci și fără rost.

— Când i-am văzut cum coborau pe șosea din spre bariera Babadavei—spunea învățătorul—îmi venia să răcnesc ca un leu și să mă arunc asupra lor. Ce caută ei în pământul acesta al nostru? Când, după aceea s'au apropiat mai mult și i-am putut vedea mai bine, așa zdrențeroși, hări, fălcoși, cu pometele ieșite și cu bărbiile ascuțite, cu țepi tari și negre în barbă și cu caii lor slăbănogi și răioși, lacrimi de jale au început să-mi corgă din ochi. Și-mi ziceam: uite cine a bătut armata României... mândra și viteaza armată românească!... și m'am închis în casă și acolo cu bătrâna am plâns amândoi.

— Ne-au bătut fabricile germane, nu oamenii, adăogai eu cu amar.

— Așa-i; se poate să ai dreptate. Oicum, destu'ă rușine că ne-au pângărit pământul.

A doua zi de dimineață pornii cu poșta la drum. Eră o zi limpede și curată, cu ușoare adieri răcoroase, care aduceau pe aripile lor mireasmăle tari ale florilor de câmp. Ajuns pe creasta dealului de de-asupra Suflării, inima începu să mi bată mai cu putere: revedeam locuri în care trăisem și eu o parte din copilăria mea. Creștele țuguiate ale Salsoviei se ridicau în zare, învăluite într'un aer albastru cenușiu; iar dealurile din apropiere erau mai mult părloage decât semănături. Nu se mai simțea belșugul și hărnicia din vremile de odinioară. Un aer de tristețe blândă și împăcată îmi învăluia sufletul în melancolie.

Când factorul sună din goarnă notele lui limpezi, vestind sosirea poștei, ochii mei se îndreptară, fără să vreau, spre porțița dintre sălcii, dar nu văzui pe nimeni răsărind acolo ca o floare încadrată de frunzișul verde. Un moșneag sta sprijinit în băț la poarta primăriei. Intrai în vorbă cu el. Mă uitase; abia își aducea aminte de mine.

— Ehe! câtă apă n'o curs pe Dunăre de atunci! Și lumea par'că e alta... clătină din cap moșneagul.

— Ce mai face părintele Dumitru? întrebai eu după un răstimp.

— A îmbătrânit părintele. A dus-o rău cu Bulgarii. L'au schingiuit ca să pomeniască pe Tarul lor în biserică. Și biserica erau s'o facă grajd. A pierdut și un fecior în rezel, Dumnezeu să-l ierte! Ce băiat vrednic eră... Pe părintele din Balta-albastră nu l-au tecat păgânii ca pe o vită? Și i-au aruncat trupul în gu-noaie și abia după trei zile au dat voie rudelor să-l îngroape...

Moșneagul privi spre dealuri și oită.

— Nu mai avem vite; uneltele de plugărie ni le-au fureat, ori ni le-au stricat; oamenii... mulți au murit; ogoarele rămân pârloage, iaca!... și rotindu și domol brațul, el ocoli zările împrejur.

— Mai trăește moș Ioanichie? îl mai întrebai.

— Dumnezeu să-l hodiească în împărăția sa... a avut stârșit grozav...

— Dar cum a fost? Povestește-mi!

— Păi, Domnișorule, să vezi: când ne-a vestit călărețul că vin Bulgarii și că omoară și batjocoresc lumea pe unde trec, o parte din sat și a încărcat în căruțe ce-a putut și a fugit pe la vii în baliă și spre Dunăre. Eu și mătușa Sanda, cu fata ei Irina și încă vr'o trei oameni, ne-am tras în pădurea dela Salsovia, sub coastă. Dar... ce să stai acolo pe vreme ca aceea! Ninge și era frig și n'aveam nici ce mânca. Încă Irina se îmbolnăvise și era galbenă-vânălă de răceală. Numai... zic eu: hai înapoi în sat! Și, cum spusei, ne-am și porait. Am intrat noaptea și ne-am dus pe la casele noastre. Nu eră nimeni în ele, da... lucrurile răvășite și furate. Și cum stam așa, numai iaca Mătușa Sanda intră cu spaimă și zice: moș Nichifore, mă rog dumitale, un om mort e 'n pragul casei noastre; nu mă lăsa; hai și mă ajută. Zic: hai! Iau un căpețel de lumânare și, când ajungem acolo, îl aprind. Când, ce să vezi? În prag, de-acurmezișul, era moș Ioanichie mort. Avea ochii scoși, obrazul stălcit și câteva împunsături de baio-

netă în chiept. Pe semne venise să apere avutul femeii de tâlhari și l'au ucis.

— Sărmanul moș Ioanichie! mă gândiam. Cum își pregătise el sicriul încă din viață și cum ardea el lumânări de ceară de albine sub iocana marelui ierarh Nicolae și câte pomeni n'a făcut el cu fântânile, ca să aibă o înmormântare vrednică de o viață ca a sa... și iată! ce sfârșit i-a fost scris să aibă!

— Dar Irina, moș Nichifore? Melinte s'a întors?

— S'o întors, da-i lăr' de-o mână. Irina s'a aruncat în fântână. Au intrat într-o noapte niște soldați bulgari în casa lor și le-au batjocorit. Mă-sa tot mai trăește, da-i hăbăucă; toată ziua plânge și-și chiamă copila pe nume. Auz'-o cum bocește.

Un plâns duios și stins venia dintre pomii grădiniței de peste drum. Și în plânsul acela, care-ți sfâșia inima, auziai din când în când numele Irinei, însoțit de dulci desmierdări.

Drag'le mamei sprincene,

Cum o să fiți buruiene...

Dragii mamei ochișori,

Cum o să vă faceți flori..

— Așa bocește ea fără hodină, adăugă moșneagul. Dumnezeu să-i liniștească sufletul ei necăjit! E-hei! domnișorule, mai umblă dumneata prin sate și mai întreabă; o să te cutremuri de câtă blăstămație a răbdat Dumnezeu pe pământ.

Și moșneagul privi cu ochii tulburi zarea.

— Ce sat cuprins era aista și ce sărac a rămas acum! Până și nucii ni i-au tăiat, ca să și facă paturi de armă.

Nu l'am mai întrebat nimic. Jertfele României Mari îmi umpluseră sufletul de lacrimi. Sărmana Irina! Dragostea ei sfioasă și curată n'avu parte să înfloriască pe rotogolul acesta de tină. Pânzele ei albe ca argintul, în care își țesuse norocul și visurile sale de fericire, s'au risipit în cele patru colțuri ale lumii.

— S'a stins cu trupul pângărit, dar sufletul ei feciorelnic a sporit șiragul îngerilor din cer, spunea părintele Dumitru, după ce bulgării acoperiră sicriul.

Și astfel a zburat din lumea aceasta, ca o floare strivită sălbatic de o cismă, copila primăvăratică a ogoarelor Salsoviei.

B. SALSOVIA

PĂDUREA DE MARGEAN

(DIN JOSÉ-MARIA DE HEREDIA)

*In fundul apei limpezi pădurea de mărgean
Se scaldă 'ntr'o lumină de tainic' auroră
Și 'n caldele basinuri profunde din ocean
Se mișcă 'ncet pe ramuri o 'nsuflețită floră.*

*Și tot ceea ce sarea sau iodul colorează:
Mușchi, anemone, alge pletoase și ursini,
Pe fundul madreporei discret se 'npurpurează
Mișcându-se 'n penumbra pătată cu lumini.*

*Un pește cu solzi splendizi de smălțuri colorate
Dă leneșe târcoale prin crângul înflorit
Și 'nmlădiindu-și trupul, în umbră se abate.*

*Și scurt, c'o lovitură de-ariță 'npurpurată
Trezește în cristalul albastru, liniștit,
Un tremur de smaralde, de aur și agată.*

SALSOVIA

POEZII

I.

*Imi lunecă ochii pe carte
Și 'ntorc mereu filă cu filă,
Dar gândul meu zboară departe :
La tine, copilă.*

*In carte sunt multe și-alese
Rugi sfinte 'ndreptate spre Domnul
Ce-alungă bunicei adese
Cu nopțile somnul.*

*Ci mie-mi par filele-i pline
De o dulce idilă păgână :
De dragostea mea pentru tine,
Iubită stăpână.*

2.

— „Tatao“, 'ntreabă mititica,
 „Mamaia unde-i de nu vine?“
 — „Mamaia i moartă“, el răspunde,
 Cu genele de lacrimi pline.

— „E moartă!“ 'ngână ea confuză
 Și gândurile și le poartă,
 Câtând să dee de 'nțelesul
 Ce are vorba asta: „moartă“.

Atunci, mai mic ca ea, băiatul
 Pe spate capu 'ncet și-l lasă
 Și 'n ochi privindu-i zice: „Moartă!...
 „Dar când se 'ntoarce iar acasă?“

3.

Pe trunchiul vechiului mesteacăn,
 Taiat acum ca lemn de foc,
 O inimă și două slove
 Mi-au pironit gândirea 'n loc.

Când-va o tânără păreche
 În coaja-i albă le-a săpat,
 Și trunchiul ani întregi de-a rândul
 Ca pe-un memento le-a păstrat.

Era duioasa mărturie
 A unei veșnice iubiri,
 Pe care poate și-o spusese
 Fără cuvinte, din priviri.

Azi ca o rană vindecată
 Vestigiile-i ~~se~~ zăresc
 Pe trunchiul vechiului mesteacăn...
 Dar El și Ea se mai iubesc?

ROZMARIN

MISCARI EPIROGENETICE SI CARACTERE MORFOLOGICE IN BASINUL DUNAREI DE JOS

În dezvoltarea progresivă a cunoștințelor noastre asupra unor probleme științifice, vine un moment când este necesară o privire retrospectivă și o sinteză a întregului material adunat, spre a ne da seama în ce stadiu a ajuns cunoștința noastră asupra acelor probleme; care sunt lacunele ei și care punctele definitiv câștigate, așa în cât viitoarele cercetări să apuce firul de acolo de unde a fost întrerupt și să umple golurile lăsate.

O asemenea problemă este și aceea pe care, spre a fi privită în întregimea ei, am intitulat-o: „Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunării de jos”.

Aruncând o privire pe o hartă a României din spre Mare, trei mari unități morfologice ne atrag atenția de la prima vedere: câmpia Munteniei, Bugeacul Basarabiei și Dobrogea. Două dintre ele sunt câmpii întinse și *sărate*; a treia un podiș care domină din trei părți, ca o peninsula, Marea Neagră și largă luncă apoasă a Dunărei, cunoscută sub denumirea de Balta și Delta. Caracterul de stepă, sau semistepă le este comun; însă evoluția lor geologică și morfologică este diferită.

Podișul Dobrogei este un horst De-alungul Dunărei și al Mării Negre scoarța pământului s'a dislocat, dând naștere la așa numitele falii; iar suprafețele vecine dela apus, miază-noapte și răsărit s'au denivelat în sensul că aripile din spre Muntenia, Basarabia și Marea Neagră s'au lăsat în jos și au devenit funduri

de mare, iar Dobrogea a rămas între ape ca un podiş mai înalt. Pe urmă, în cursul quaternarului, toate aceste unităţi morfologice au fost supuse unor mişcări epirogenetice pozitive şi negative, care au lăsat urme în aspectul morfologic al regiunii. Şi anume:

- 1) Lacuri, depresiuni şi terenuri sărate Muntene, Dobrogene şi Basarabene;
- 2) Terasa Dunărene şi, în genere, terase fluviatile;
- 3) Limane maritime şi fluviatile;
- 4) Insule stâncoase şi popine izolate în bălţile Dunărei, în luncile râurilor şi în limanele Mării Negre;
- 5) Basinuri răsturnate de văi, cum este acela al văii Cara-su; şi, în sfârşit:
- 6) Denivelări generale şi locale ale ţinuturilor, etc.

Fiecare dintre aceste puncte merită o atenţie deosebită şi poate forma subiectul unei cercetări speciale. Singură chestiunea lacurilor, depresiunilor şi terenurilor sărate din basinul Dunărei de jos este de aşa natură, în cât să procure material pentru un studiu voluminos. Rămânând în cadrul unei conferinţe şi totuşi, încercând a da o expunere cât mai completă, noi vom căuta să extragem din bogăţia materialului adunat până acum, precum şi din cercetările personale, numai partea de cunoaştere geografică pe care ne-o poate dărui acest material şi vom încheia, în cele din urmă, cu o privire asupra genezei tuturor caracterelor morfologice mai sus pomenite, clasificate în ordinea cronologică a producerii lor. Totul va fi privit din punct de vedere al mişcărilor epirogenetice, adică de lentă înălţare şi scufundare a regiunilor din apusul Mării Negre şi în special a Dobrogii, care este sloiul, sau pivotul ce a influenţat şi evoluţia ţinuturilor dinprejur.

1. *Valea Cara-su.* Partea centrală şi meridională a Dobrogii s'a ridicat din fundul mării după sarmatic. În pliocen însă o margine, din spre Muntenia, era încă sub apele golfului ce acoperia câmpia Munteană. Şi, de oarece pe latura Mării pliocenul nu apare, rezultă că Dobrogea meridională avea suprafaţa aplecată din spre

Mare spre basinul Munteniei, de unde și direcția vailor, care se deschid spre apus și spre nord. Schițarea rețelei fluviatile în stepa Dobrogii și mai spre apus în cepe, deci, în pliocen; iar cea mai caracteristică dintre vai, din punctul de vedere al problemei noastre, este, de sigur, Valea Cara-su.

Într-o comunicare asupra lacului Mangaliei și, în general, asupra originii limanelor maritime și fluviatile, am arătat că în quaternar horstul Dobrogii se ridicase peste nivelul Mării cu mult mai mult decât se afla astăzi și, ca dovadă, aduceam faptul că fundul de piatră al vailor de eroziune fluviatilă se afla acum, spre gurile lor, la mari adâncimi sub nivelul apelor vecine, ceea ce arată că mai apoi regiunea s'a scufundat. Arătam apoi că, paralel cu această înălțare, a stăpânit pe atunci o perioadă climaterică pluvială, corespunzând cu perioadele glaciare din nordul Europei și din munții înalți; și că în această vreme și nu altcândva, trebuie să punem eroziunea eroică, sculptarea adâncă a vailor înguste și întortochiate ale podișului dobrogean.

Valea Cara-su, împreună cu toate văile afluate, formează basinul unui râu, ce a curs în numita perioadă pluvială; iar panta de scurgere a apelor era dinspre Mare spre Dunăre; căci și văile afluate, cele de nord se îndreaptă spre sud-vest, iar cele de sud spre nord-vest. Axa basinului, adică valea Cara-su, se deschidea în Dunăre la Cernavoda, fiind săpata în piatră, care astăzi se găsește îngropată sub sedimente la o adâncime de 25 m., după cum ne arată vechea albie a Dunărei, găsită la piciorul din spre Dobrogea al podului Regele Carol I.

Pe urmă a urmat o scufundare a podișului. Văile Dobrogene intrară cu capetele lor sub nivelul apelor vecine și se transformară în golfuri; iar mai târziu, aceste golfuri, prin sedimentarea gurilor de către curenții litoral marin, în spre Mare, și prin revărsările Dunărei, în spre fluviu, fără izolate de apele ce le-au format, prin perisipuri și grinduri, transformându-se în limanuri. Aceasta este originea lacurilor Cahul, Ialpug,

Catlabuga, Chitai, Conduc, Alibei, Șahăna și a limanului Nistrului din Basarabia, precum și a lacurilor Taș-aul, Mamaia, Agigea, Techir-Ghiol, Tatlageac, Comarova, Mangalia, Duran-culac și Sabla din Dobrogea. Aceeași este și istoria formării limanelor fluviatile Muntene și Dobrogene precum: Mostiștea, Gălatui, Oltina Mârleanul, Vederosa, etc. Acelea dintre limanele maritime, care au continuat să primiască până astăzi ape dulci, fie prin afluenți, fie prin puternice izvoare subterane, s'au îndulcit aproape cu totul. Tipic din acest punct de vedere este lacul Mamaia de lângă Constanța, al cărui nivel stă cu 2 m. *peste* fața Mării și care se scurge într-aceasta printr'un șuvoi puternic ce reprezintă, după calculele făcute, o forță motrice de aproximativ 500 cai putere¹⁾. Alte limane, fără izvoare bogate, au fost în întregime izolate de Mare prin perisipuri înalte și au fost supuse evaporării. Tipic pentru acest caz este lacul Techir-ghiol, al cărui nivel stă cu 1 m. 50 *sub* fața Mării și a cărui sărătură este foarte concentrată²⁾.

1) După o comunicație orală a d-lui inginer I. Stoenescu-Dunăre. Debitul de apă în 24 de ore este de 50.000—120.000 m. c.

2) În proporția de săruri la litru din unele limane Dobrogene, după analizele făcute în laboratorul de chimie al instit. geologic în anii 1906—1907. Vezi: Anuar. institut. geol. al României. Vol. I, fasc. 3, pag. 391—394.

Limane	Clorură de sodiu	Clorură de Magneziu	Sulfat de Sodiu	Sulfat de Magneziu	Sulfat de Calciu	Carbonat de Magneziu	Carbonat de Calciu	Suprafața în.
Taș-aul	gr. 25 6300		2 2930	1.0000	1.9774			2183
L. Tăbăcării (C-tanța)	6.3074	0.9205		1.1718	0.3658			108
L. Mamaia (Siut-Ghiol)	0 3995	0.1214		0.0167	0.1458			2120
L. Techir-Ghiol . .	75 9873		9.7017	1.1625	0.9326			1232
Comarova	0 1870		0.0810			0.1339	0.1761	52
Mangalia (Lacul) . .	3 1722			0 3910		0.2963	0.1892	115
Balta Mangaliei . .	0.6130		0.0018			0.1197	0.1374	140
L. Tatlageac	8.6120	0 2154		0.0293	0.7 011			162
L. Razim	12.9968	3.1454	2 2190					
la 15 Maiu 1907	11.0157	2.6994	1.7732					
la Popina	8.7350	2.2578	1.6294					

Intr'un stadiu mai înaintat, unele lacuri au fost cu totul sedimentate și în locul lor au rămas câmpii înguste pe vale. Acesta este, pe scurt, istoricul văii Cara-su. Dar la această vale a mai intervenit ceva:

În timpul înălțării, partea din spre Dunăre a Dobrogei s'a ridicat mai mult decât cea din spre Mare și această ridicare mai pronunțată a podișului în spre apus se cunoaște după două caractere morfologice ale regiunii :

1) Primul și cel mai bător la ochi este că suprafața podișului, dela stația Palas în apropierea Constanței, unde atinge înălțimea de 58 m., se urcă mereu spre Dunăre, unde atinge cota de peste 100 m. : deci, o pantă de podiș ce merge în sens invers cu panta văii Cara-su și care, dacă ar fi fost dela origine aceeași, n'ar fi dat posibilitate râurilor să se scurgă spre Dunărea Munteniei, ci către Marea Neagră.

2) Al doilea caracter este profilul transversal asimetric al văilor afluate, profil asimetric și împotriva cunoscutei legi a lui Baer, care stabilește că toate râurile ce curg în emisferul nordic, cu necesitate trebuie să aibă malul drept răpos, din cauza rotației pământului ; dar și împotriva pantei naturale a podișului *primitiv*, care eră aplecat în spre apus. Și anume : la văile afluate, în loc ca pantele de apus să fie mai răpoase, fiindcă într'acolo trebuia să se lase firul apei din cauza aplecării podișului, iar la afluenții de nord și din cauza rotației pământului, — tocmai dimpotrivă, coastele de răsarit sunt mai repezi, iar cele de apus prelungi și domoale. Aceasta însemnează că răsturnarea pantei podișului se îndeplinea pe nesimțite chiar și în timpul când văile curgeau, adică în perioada pluvială.

Pentru aceea considerăm podișul în care a fost sculptat basinalul Cara-su ca un podiș cu profil răsturnat ; iar însăși valea Cara-su ca o vale epigenetică.

II. *Terasele Dunărene*. Un alt caracter morfologic, care vorbește pentru o ridicare în quaternar a regiunii de contact între Muntenia și Dobrogea, sunt și terasele dunărene.

O terasă se formează în două cazuri pe marginea unei ape curgătoare : 1) când nivelul de bază, în care se varsă râul, se scoboară ; 2) când regiunea peste care curge râul se ridică fața de nivelul de bază. Acesta din urmă este cazul pentru terasele Dunărene. În ambele împrejurări râul este nevoit să-și adânciască valea, să-și croiască în lunca mai veche și mai largă o a doua lunca mai îngustă și mai adâncă ; iar resturile luncii vechi rămân cu niște prispe de o parte și de alta a văii. Și la Dunăre găsim asemenea terasă, cu atât mai largi și mai greu de limitat, cu cât ne coborâm în josul apei ; dar cu atât mai înguste și mai precise, cu cât înaintăm spre apus.

Câte terase găsim, atâtea înălțări au fost, urmate de câte o pauză, în care fluviul și-a putut forma lunca cea nouă.

În stadiul cel mai înaintat al ridicării, Dunărea își avea și lunca cea mai îngustă, care astăzi se găsește la 23 m. sub nivelul mării, în dreptul Cernavodei. Această însemnează că și aci, după atingerea maximumului de înălțare, a urmat o scufundare. În această noua perioadă Dunărea, în loc să mai roadă și să adânciască, a început a sedimenta, ca să-și păstreze echilibrul de profil fața de nivelul Mării ; iar terasele inferioare au trebuit să fie îngropate sub noile sedimente, care formează actuala lunca, adică Balta.

Ca să stabilim un paralelism în timp între fenomenele morfologice din Dobrogea și cele de pe malul Dunării din Muntenia, observăm că sculptarea adâncă a văilor Dobrogene a mers paralel cu formarea teraselor Dunărene ; iar îngroparea teraselor inferioare sub sedimentele luncii, a mers paralel cu formarea de golfuri și limane marine și fluvistile din Dobrogea.

Terasele Dunării se pot urmări pe ambele maluri ale sale, la aceiași înălțime. Așa s. ex. pe porțiunea dintre Ruscui-Giurgiu și Oltenița-Turtucaia, terasa superioară se găsește la circa 75 m. ; o a doua terasă la circa 55-60 m. ; a treia terasă la 35-40 m. ; în fine terasa inferioară la 18-23 m. Însă suprafața podișului la

Ruscuiuc este de peste 140 m., pe când suprafața câmpiei Muntene, la nord de Giurgiu, de 85-90 m.; iar stratele superioare de piatră din podișul Bulgariei se află în Muntenia la oarecare adâncime sub nivelul Dunării.

Aceasta însemnează că, cu mult înainte de a curge Dunărea prin aceste părți, s'a produs o denivelare între cele două aripi ale faliei, în sensul că podișul bulgar a rămas sus, iar placa din spre Muntenia s'a scufundat la o adâncime apreciabilă; iar mai târziu, după ce Dunărea și-a deschis drum pe la Porțile de fier și procesul de sedimentare al câmpiei române, de către râurile ce coborau din munți, s'a terminat, — s'a produs de-a lungul faliei Dunărene o mișcare de înălțare *egală* a ambelor aripi, căci altfel n'am găsi terase de aceeași înălțime pe amândouă malurile.

Din cauza cotiturilor Dunării însă, terasele au dispărut pe unele porțiuni, prin eroziune laterală și, de aceea, în acele părți, atât podișul Bulgariei și Dobrogei, cât și câmpia înaltă a Munteniei se termină cu faleze, sau cu coaste repezi; însă mai ales terasele din dreapta fluviului au fost suprimate, fiindcă Dunărea bate mai cu seamă în acest mal, atât din cauza rotației pământului (legea lui Baer), cât și din cauza vânturilor dominante de NE și a râurilor Muntene.

Între lacurile Mostiștea la W și Gălațui la E, câmpia română se află la o altitudine de aproximativ 45 m.; terasa primă, ce urmează, e la circa 35 m.; a doua la circa 22 m.; Balta la circa 15 m.; podișul Cadrilaterului din față, la satul Vetrina, oferă o coastă repede de 100 m. și se prelungește spre sud cu o suprafață de peste 130 m.

La răsărit de Calărași, sub câmpia înaltă de peste 40 m., se întinde până la malul Borcei o terasă largă, a cărei înălțime se ține între 21-23 m.; și numai lângă Balta avem un rest de terasă mai înaltă, un vechiu grind de 26 m. Podișul Dobrogei din față se termină la Dunăre cu o coastă repede de peste 100 m.; iar fața acestui podiș se urcă treptat spre miazăzi. Balta însăși are circa 14 m. Exemplele se pot înmulți și pentru valea Dunării din jos de Calărași și din sus de Giurgiu.

În ce privește *vârsta terașelor*, concluzia la care se poate ajunge este următoarea: a) cea dintâi terasă, tăiată de Dunăre, de sigur este *terasa superioară*. Ea a fost roasă în depozitele quaternare formate din pietrișul și mai ales nisipul adus de râurile din Carpați și Balcani. Dar aceasta înseamnă că *terasele sunt un fenomen posterior așternerii acestor sedimente*. Adică, în ordine cronologică: întâi apele curgătoare, ce se coboară din Carpați și Balcani, și-au terminat opera lor principală de sedimentare a câmpiei; pe urmă Dunărea se fixează în prima sa luncă de-alungul podișului din dreapta și, după aceea, în urma unei mișcări epirogenetice pozitive, fluviul și-a adâncit și și-a îngustat lunca, lăsând pe margine o terasă. Terasale, prin urmare, nu sunt un fenomen care s'a produs chiar dela începutul quaternarului, căci o bună parte din această perioadă a fost necesară mai întâi pentru sedimentarea câmpiei.

Dar prezența pietrișului Balcanic în *terasa superioară* a câmpiei Muntene mai înseamnă ceva. Dacă acest fapt petrografic este bine stabilit, atunci cel puțin pe porțiunea unde se constată pietrișul Balcanic, trebuie să admitem *inexistența Dunării* în perioada când se așterneau aceste sedimente, căci râurile din Balcani nu și-ar fi putut trece peste fluviu sedimentele lor în câmpia română. Și, în acest caz, studiul teraselor Dunărene va fi de mare ajutor și pentru evoluția morfologică a șesului Munten și pentru evoluția fluviului și, poate, și pentru problema timpului trecerii lui pe la Porțile de fier.

b) De altă parte, toate terasele Dunării, tăiate în podișul Bulgariei, deci și cea inferioară, sunt acoperite de o pătură groasă de loess, ceea ce înseamnă că *loessul este mai recent decât această terasă inferioară*.

Prin urmare, *fixarea în timp a sculptării teraselor Dandrene, provocată de înălțarea epirogenetică a regiunii, cade între terminarea sedimentării fluviatile a câmpiei Muntene, ca punct inițial, și începutul sedimentării eolice a loessului, ca punct final, adică nici*

la începutul quaternarului, nici spre sfârșitul lui, ci cam pe la mijlocul diluviului.

Și, fiindcă sculptarea teraselor Dunărene a mers paralel cu sculptarea mai eroică a vailor din podișul Dobrogean, iar ambele aceste fenomene morfologice au fost provocate, pe de o parte, de înălțarea epirogenetică a basinelui inferior Dunărean, iar de alta de abundența precipitațiilor atmosferice, ce a caracterizat perioadele pluviale din sudul Europei, rezultă că terasele, văile adânci Dobrogene, înălțarea regiunii și clima ploioasă sunt fenomene contemporane, ce stau în strânsă relație cauzală și au coexistat mai spre sfârșitul diluviului, iar nu mai spre începutul lui.

III. Insule stâncoase și popine, izolate în bălțile Dunării și în limane.

După această serie de fenomene a urmat în basinelul Dunării de jos o alta serie de fenomene, caracterizată prin schimbarea climei ploioase într-o climă de stepă; printr-o mișcare epirogenetică negativă, adică de scufundare și printr'un cortegiu întreg de consecințe morfologice, precum :

- 1) formarea de golfuri și mai apoi de limane marine și fluviatile ;
- 2) îngroparea teraselor inferioare ale Dunării sub sedimentele Bălții ;
- 3) insule stâncoase și popine, izolate în bălțile Dunării și în limane ; și
- 4) coborârea nivelului Dobrogii și a câmpiilor vecine față de nivelul Mării.

De oarece la Mărculești, în Bărăgan, baza loessului se află sub acest nivel la 3 m., iar în delta Dunării, lângă brațul Salina, la 7 m., rezultă că scufundarea s'a produs după depunerea loessului. Aceasta se dovedește încă și din faptul că în Dobrogea „malurile râurilor sunt constituite numai din loess, care se scoboară la mai mulți metri sub suprafața apei și a Dunării“¹⁾. Puterea acestei scufundări a variat după loc : în dreptul

¹⁾ După G. Murgoci : La plaine roumaine et la Balta du Danube, din Congres internat. du pétrole. III session, pag. 234.

Cernavodei ea este de 23 m.; spre delta și Mare e mai mică; spre centrul câmpiei Muntene e foarte mare.

În asemenea cazuri, când o regiune se scufundă, apele curgătoare se lenevesc, își încetează opera lor de eroziune și încep sedimentarea: aceasta, din nevoia de a-și păstra echilibrul de profil față de nivelul de bază. Atunci toate formele de teren ce cad sub acest profil, sunt îngropate pe încetul sub sedimente, ceea ce s'a întâmplat atât în Balta Dunării, cât și pe văile afluențe. Singure insulele stâncoase mai înalte și mai ales popinele, mai dau mărturie de vechea morfologie înmormântată.

Aluviunile au o grosime considerabilă. În Balta Ialomiței, în afară de piciorul prim al podului „Regele Carol I”, unde s'a găsit albia de calcar a Dunării, toate celelalte picioare au fost zidite în adâncime în aluviunile fluviului. De asemenea, foarte groase sunt sedimentele la podul dela Lățimea, în fața Galaților. Fenomenul e și mai evident la gurile râurilor din regiunea colinelor Muntene. O secțiune la râul Naianca arată 3-4 perioade de eroziune profundă, apoi de umplere completă a văii ¹⁾.

Această scufundare, urmată de sedimentare, a făcut ca terasa inferioară a Dunării să dispară cu totul mai în josul fluviului, în dreptul Bălții Brailei; iar terasa mijlocie să se apropie de nivelul apei și să se confunde cu Balta.

Numai ici, colo, se mai văd urmele vechilor terase erodate, în așa numitele „Popine”, sau „Grădiști”, care se ridică de-asupra luncii ca niște martori ai trecutului. Să dăm câteva exemple:

În Balta Ialomiței găsim următoarele resturi de terase: *Siliștea Trâmșanii*, cu o cotă maximă de 27^m.6, în timp ce balta din apropiere are numai 19^m.5, ceea ce dă o diferență de 8^m. Insula — fiindcă e înconjurată de brațele Borcei, — este un rest din terasa vecină a Bărganului, înalta de 25^m, la satul-model Cadana.

¹⁾ După G. Mergoci: La plaine roumaine et la Balta du Danube, din Congresul internațional al petrolului. III sesiune, pag. 234.

Siliștea Grădiștea, vine în dreptul satului Roșeți-Volnași pe Borcea. Are o lungime de 2800^m și o lățime de circa 600^m. Cota bălții dinprejur e de 17^m; iar sus, pe Grădiște, 22^m.5; deci o diferență de 5^m. Ca și terasele vecine ale Bărăganului, are și ea niște „găvane” adânci de câte un metru: albi vechi de lacuri. Terasa de peste Borcea, pe care e așezat satul Roșeți-Volnași, are 26^m.3; însă mai spre Bărăgan are circa 21^m. Siliștea Grădiștea e un rest din această terasă.

Grădiștea Coslogenilor: are o lungime de 2500^m și o lățime de 400^m. Înălțimea maximă e de 18^m, iar a bălții, în apropiere, de 12^m. Terasa vecină de peste Borcea are la Coslogeni 19^m.

Grindul Dichisenilor, în fața satului cu același nume, are o lungime de 1200^m și o lățime de 400^m. În Balta cotele vecine se țin până la 9^m, iar pe vârful grindului 17^m. E un rest din terasa de peste Borcea, care se află la 19^m înălțime.

Pochina, în fața satului Bordușanii, e o movilă mai mult rotundă. Vârful ei se află la 27^m.3, iar Balta dinprejur are abia 10-12^m. De oarece la satul Bordușanii terasa cea mai de jos are numai 22-23^m, urmează că Pochina e un rest dintr-o terasă mai înaltă și mai veche.

Între râul Ialomița, Borcea și terasele câmpiei apar iarăși mai multe popine precum: *Pochina Vlădenilor* de 25^m.4; *Pochina cu vii* de 24^m și *Blagodeasca* de 22^m, în timp ce Balta din apropiere are numai 10-13^m. Tot în acest loc se înalță și alte popine, mai mici ca întindere, însă cu mult, mai înalte, având cote ce variază între 15^m și 30^m. Toate sunt resturi din terasele vecine ale câmpiei ¹⁾.

Caracteristic, din punct de vedere morfologic, pentru aceste popine este că au o latură răpoasă: cea întoarsă spre Dunărea Dobrogei și una prelungă: cea din spre Bărăgan; iar din punct de vedere antropogeogra-

1) Și la apus de Călărași găsim popine: *Grădiștea mare* de 23 m. 3; *Grădiștea Coacului* de 19 m.; *Grădiștea Cuneștilor* de 16 m. 7; insulele din lacul Mestîșel, etc.

fie, însuși numele lor de „Siliște“ și „Grădiște“ ne arată că au servit de locuință elementului uman de pe valea Dunării.

Dacă trecem mai spre nord, în Balta Brăilei, aci nu mai găsim popine, sau grindari de origine Munteană, de oarece chiar terasa mijlocie a câmpiei se află la nivelul Bălții. În schimb încep să apară insule stâncoase, izolate de înălțimile Dobrogii, prin sedimentarea vailor și depresiunilor dintre ele. Așa sunt s. ex. insula *Blasova* (49^m) din fața carierelor de granit de la Iacobdeal; apoi insulele stâncoase *Popina mare* și *Popina mică* dela cotul Pisiceii de lângă Galați; în sfârșit, trecând pe latura de răsărit a Dobrogii, spre Marea Neagră, găsim insulele *Popina* (49^m), *Grădiștea* (19^m) și *Bisericuța* (3^m) din lacul Razim și alte câteva insule mai mici și pietroase din limanele Taș-aul și Maugalia.

Toate aceste popine, grădiști, grinduri și insule stâncoase, izolate în bălțile Dunării și în limane, de jur împrejurul Dobrogii, dau mărturie de o scufundare a întregii regiuni dela Dunărea de jos; iar această scufundare am văzut că începe după depunerea, cel puțin în parte, a loessului.

IV. Denivelări ale Dobrogii și câmpiilor vecine; lacuri, depresiuni și terenuri sărate.

În afară de caracterele pomenite mai sus, mișcările verticale epirogenetice au lăsat și alte urme în morfologia Dobrogii. Așa sunt s. ex. lacurile sărate din depresiunile fără scurgeri ale acestei provincii. Le găsim mai ales în peninsula Dunavățului dintre delta Dunării și laguna Razim, pe valea, relativ înaltă, dela Sarinasuf-Morughiol. Aceasta vale, un vechiu braț al Mării, este o depresiune lungă de 7 km. Ea se întinde în direcția NE-SW și izolează colinele din capătul peninsulei, de ultimele ramificații ale Cairacelor și a impunătoarelor înălțimi dela Beștepe (242^m). Pe harta curba de 10^m o limitează bine de ambele părți, lăsându-i o lărgime: spre Morughiol de 200^m, spre Sarinasuf de 800^m, iar la mijloc de 2 km.

În această depresiune se află trei mici bazine, închise insular de curba de 5^m; și în fiecare basin se află lacuri sărate¹⁾. Între lacuri se află praguri despărțitoare a căror altitudine variază între 6^m și 8^m.5. Toate lacurile sunt resturi din apa Mării, care trecea într-o vreme pe acenastă vale, izolând peninsula Dunavățului ca o insulă și unind Marea ce acoperia delta Dunării, cu Marea ce forma un golf în basinul lacului Razim.

Ridicarea văii peste nivelul Mării trebuie să fie contemporană cu înălțarea Dobrogii în timpul perioadelor pluviale; sau, mai precis, cu terasa superioară Dunăreană. Brațul de mare, prin urmare, este anterior quaternarului sau, cel mult, dela începutul quaternarului când Dobrogea, în această parte, trebuie să fi fost cu cel puțin 9^m mai joasă ca în momentul de față, pentru ca să fi fost posibilă circulația apelor marine prin această depresiune. Așa dar, evoluția morfologică a acestui colț Dobrogean a trecut prin următoarele faze:

1) La sfârșitul terțiarului delta Dunării și lacul Razim erau acoperite de Mare. Ele comunicau între dănsesele printr'un braț pe valea Sarinasuf-Beibugeac-Morușghiol, izolând spre răsărit o insulă de coline, la Dunavăț. Nivelul Dobrogii era în această parte cu cel puțin 9^m mai jos ca în prezent.

2) În diluviu regiunea se ridică pe încetul; depresiunea iese din apele mării și în cuvetele, sau bazinele sale, rămân actualele lacuri sărate. În această fază Delta nu exista însă, ci Dunărea se scurgea în Mare printr'un singur braț de-alungul faliei, confundându-se cu actualul braț St. George. Mai spre nord, în insulă Deltei se afla peste nivelul Mării, cel puțin în parte; iar dovedea o avem în faptul că spre sfârșitul diluviului depozitele eolice se puteau așterne peste un câmp uscat, după cum o probează loessul, găsit astăzi la 7^m adâncime lângă brațul Sulinei, precum și fauna de mamuți, rinoceri, etc., care popula această câmpie. Țărnuțul maritim al Dobrogei, în sfârșit, se întindea mult mai în

¹⁾ O baltă, numită „Sărătura” se află și în E de Mahmudia, între Dunăre și podișul Dobrogei.

largul Mării, după cum se vede din cordoanele litorale de scoici, găsite la o distanță apreciabilă dela țărmul actual, pe fundul mării.

3) În a treia perioadă, adică după depunerea loessului, Dobrogea se lasă din nou în jos, însă nu în așa măsură încât să se poată stabili din nou comunicația apelor de mare prin depresiunea Sarinasuf-Morughiol. Puterea acestei scufundări este, în dreptul brațului Sulina, de cel puțin 7^m.

Dacă faza anterioară este contemporană cu formarea teraselor Dunărene, ceastalaltă e contemporană cu îngroparea lor sub sedimente și cu formarea de golfuri și limane.

Inceputurile Deltei Dunării, ca atare, nu sunt mai vechi decât sfârșitul acestei ultime scufundări. Delta Dunării este unitatea morfologică cea mai tânără, cea mai recentă din tot pământul românesc.

V. *Lacuri și terenuri sărate din câmpia Munteniei*. Problema lacurilor sărate Muntenie și geneza lor a preocupat, în țara noastră, oameni de știință de mână întâi. Dintre geologi: *L. Mrazec*, *Gr. Ștefănescu* și *G. Murgoci*; dintre fizicieni: *C. Hepites* și *Petru Poni*; dintre chimiști: *C. Istrati*; dintre ingineri: *A. O. Saligny* și *G. Galeriu*; dintre medici: *d-rii Davila, I. C. Apostoleanu, Romniceanu*, etc., ca să nu amintesc de cât numele mai bine cunoscute.

Geografia, ca știință mai nouă în țara noastră, a trebuit să întârzie a-și afirma punctul său de vedere explicativ, mulțumindu-se până acum cu partea descriptivă.

În câmpia răsăriteană a Munteniei, privită din punct de vedere morfologic și antropogeografic, distingem patru subdiviziuni care, dela Sud la Nord, prezintă o gradație dela mai uscat la mai umed, dela mai bătrân la mai tânăr, dela mai sărac la mai bogat în așezări omenești. Și anume:

1) Câmpul dintre Dunăre, Borcea și râul Ialomița, sau Bărăganul propriu zis;

2) Câmpul dintre Calmațui și Ialomița;

3) Câmpul dintre Buzan și Calmățui;

4) Câmpul dintre Râmnic și Buzău.

I. Primul câmp, *Bărăganul propriu zis*, cuprinde — lăsând la o parte terasele Dunărene, care la Calărași ating o lățime de 11 km. (între satele Măgureni-Radu Negru)—un șes înalt la răsărit, atingând cote de peste 80^m; iar mai spre apus, din dreptul văii Jegalia, un șes mai jos, cu altitudini dela 35^m în sus, pe unde s'a stabilit existența unei vechi albie a Dunării.

Bărăganul este partea cea mai veche și cea mai uscată din câmpia răsăriteană. Ca așezări omenеști găsim într'ânsul doar cătune rare și mai ales țarle; pe când satele cele vechi se înșiră dese, ca mărgelile pe ață, de-alungul Ialomiței, Dunărei și Borcii, precum și pe terasele mai umede, unde apa este mai la față. Ca ape, nu găsim decât limane fluviatile precum sunt: ezerul Mostiștei și lacul Galățui, care înaintea adânc pe văile sculptate de vechile scursori în marginea Bărăganului și în terase. Aceste văi au fost roase în perioada pluvială și de înălțare a șesului și, prin urmare, ele sunt contemporane cu văile adânci Dobregene și cu terasele Dunărene; dar maximum de adâncime l'au capătat în timpul sculptării terasei inferioare. Prezența lacurilor pe aceste văi însă e mai târzie și e contemporană cu formarea limanelor marine și cu îngroparea teraselor inferioare Dunărene sub sedimente.

În tot cuprinsul interior al Bărăganului nu se află niciun lac; iar explicarea o găsim în marea adâncime la care se află stratele de argilă terțiară și în marea grosime a sedimentelor fluviatile și eolice: nisipul și pietrișul de râuri, nisipul zburător și loessul. Într'adevăr, argilele terțiare apar la Mărculești abia la 72^m sub suprafața câmpiei, adică la 40^m sub nivelul actual al Mării! Numai stratul de loess — rocă foarte permeabilă — are, în unele locuri, 30—40^m grosime!

II. *Câmpul dintre Calmățui și Ialomița* cuprinde, pe lângă larga terasă Dunăreană, a cărei lățime maximă atinge 12 km.,—uu șes ce se urcă treptat dela răsărit spre apus, începând cu cote ce variază între 40^m

și 50 m. La răsăritul terasei, în dreptul satelor Luciul-Gura Ialomiței, se află un rest din câmpia de apus, având o înălțime de peste 40^m, pe când terasa se scoboară până la 20^m.

Mult mai umed decât Bărăganul, întrucât stratul de argilă terțiară se află la mai mică adâncime sub sedimente, câmpul acesta e plin de lacuri, atât în interiorul său, cât și spre cele două râuri care-l mărginesc: Călmățuiul și Ialomița. Unele din aceste lacuri sunt sărate, altele sălcii și altele dulci. Și satele sunt mai numeroase, fiind așezate unele de-a lungul vălecelor din câmpie, născute din scursori, altele din vecinătatea lacurilor, sau în ușoare depresiuni.

III. *Câmpul dintre Buzău și Călmățui* oferă oarecare greutate în delimitarea șesului înalt de terasa largă dela răsărit, de bună seamă din cauza prelucrării colice. Totuși limita între cele două unități morfologice, caracterizată printr-o ușoară pantă a câmpiei, ar fi o linie ce începe la satul Racovița pe Buzău și se termină la Călmățui în dreptul satului Insurăței.

Caracteristic pentru acest câmp este mulțimea satelor așezate la mică distanță unele de altele, ceea ce trădează prezența apei de băut la o mică adâncime și pretutindeni; dar mai caracteristică e mulțimea lacurilor sărate, atât pe șesul mai înalt dela apus, cât și pe terasa dela răsărit, ceea ce indică existența unor bazine sărate cu fundul de argilă, aproape de suprafața câmpiei.

IV. *Câmpul dintre Râmnic și Buzău* se împarte precis în două unități: șesul înalt dela apus, lăsându-se între cele două ape, dela altitudini de peste 100^m până la o faleză ce-l mărginește în direcția N-S, între satele Ciorăști pe Râmnic și Racovița pe Buzău; la faleza se termină cu altitudini de 50^m-60^m; pe când lanca largă dela răsărit începe de sub faleză cu altitudini de circa 30^m și se lasă ușor spre Siret, unde găsim cote de 10^m-15^m.

Dacă șesul înalt e plin de sate, țesurate de-a lungul văilor și scursorilor de apă, iar de-a lungul Buzăului ne

oferă cercetării câteva lacuri sărate, — în schimb lunca largă, ce se apleacă spre Siret, este mai mult un con de dejecție al Buzeului, ale cărui albiu vechi, respirate dela satul Racovița spre N și NE în formă de evantai, se păstrează până astăzi. Această lunca este mai săracă în așezări omenești.

În scurt, câmpia răsăriteană a Munteniei, împărțită în mai multe secțiuni de către apele curgătoare, cuprinde două zone: una a câmpului înalt ce se apleacă spre răsărit și a doua a teraselor, a căror caracteristică principală este că au un profil invers față de acela al Dunării. adică: panta acestor terase, în loc să fie aplecată dela S spre N, în direcția în care curge fluviul, este, dimpotrivă, înclinată de la N la S. Iar acest caracter se explică prin acțiunea vânturilor dominante de NE, care au acumulat pe marginea de N a teraselor nisipurile uscate din văile râurilor ce se varsă în Dunăre. Pentru aceea terasele Dunărene din dreptul Dobrogii, au fiecare, în partea de N o altitudine aproape de două ori mai mare ca în marginea lor meridională.

O altă caracteristică a câmpiei răsăritene Muntene este și mulțimea lacurilor sărate.

Distribuția geografică a lacurilor sărate Muntene.

Începând dela N la S, pe partea stângă a Buzăului, găsim trei lacuri sărate: *Balta Albă*, *Balta Amură* și *Lacul Căinenii*. Câteși trele au aspectul unor limane fluviatile ale Buzăului; iar primele două primesc și câte o mică scursoare din spre NW, din direcția orașului Râmnicu-Sărat. Toate se găsesc în albiu săpate în câmpia înaltă dela apus de faleză Ciorăști-Racovița.

Între Buzău și Calmățui se află următoarele lacuri sărate: *L. Sărat* de lângă Brăila, *Iazul* și *Lutul Alb* ambele lângă satul Movila Miresii, *Ianca* și *Plopul* lângă gara Ianca și *L. sărat Batogul* lângă satul cu acelaș nume pe Calmățui. Dintre acestea numai Lacul Sărat de lângă Brăila și L. Batogul au caractere de limane fluviatile: unul al Dunării și altul al Calmățuiului; celelalte se găsesc în niște depresiuni sau cuvete, a căror

origine trebuie căutată sub sedimentele quaternare ale câmpiei.

În sfârșit, între Calmașui și Ialomița găsim patru lacuri sărate: *Plașcu*, într-o cuvetă lângă satul Ciocile; *Chichineful*¹⁾, lângă satul cu același nume și lacurile *Fundata*²⁾ și *Amara*, pe latura de N a râului Ialomița având caracterul de limane fluviale. Tot în această secțiune a câmpiei se află și două văi sărate: una ce se deschide în Ialomița la *Urziceni*, numită *Valea Sărăței*, continuată cu *Pârâul sărat*; și a doua: *Valea Sărata*, ce se deschide în lacul *Strachina*³⁾, un liman al Ialomiței.

Între acest din urmă râu și Balta Dunărei, nu s'a găsit decât un singur izvor sărat, ce curge în Borcea.

1) *L. Chichineful* are apa cam sărată. În partea de Sud are trei izvoare care — după comunicarea d-lui C. I. Angelescu, învățător în Chichineful, au fost astupate de «niste boeri» pentru a inunda moșia. Câteodată izvorul cel mare mai dă apă și azi. Pe fundul lacului se află un nămol negru, de culoarea păcurei, iar la pipăit e unsuros ca o alifie. Dacă se lasă în aer, se usucă, acoperindu-se cu un strat de sare. Între lac și mlaștile lui, care sunt la o recare depărtare de marginea apei, terenul se acoperă vâra cu o pulbere albă și sărată. Pe acest teren crește «iarbă grasă», «iarbă roșcată» și «pir», iar în lac «tipirig». Pești nu sunt. Pușurile din sat au apă sălicie și sărată. Apa și nămolul au o acțiune bin-făcătoare asupra reumatismului, a boalilor de piele și a rănilor descobite. După spusa bătrânilor, acum vre-o 80 ani lacul exala o duhoare ce asfixia. Lumea bolnavă venea la el «ca la mormântul Domnului». Și azi, când bate vântul din spre lac, duce gaze foarte neplăcute.

2) Despre valea, ce prelungește lacul *Fundata*, circulă o legendă în gura bătrânilor: se zice că un om săpând o fântână la poalele mueli de lângă marginea lacului Reviga, a curs atâta apă din acel izvor, încât s'a umplut valea de apă. În josul văii apa s'a infundat și a dat naștere lacului *Fundata*. Pârâul ce s'a născut din acel izvor era destul de puternic, așa că pe el s'a făcut o moară de apă. Atunci proprietarul moșiei pe care se afla izvorul, ceru mozarului dijea, fiindcă moara se afla pe apa ce izvoră din moșia sa. Mozarul refuzând, proprietarul ar fi astupat izvorul cu bolovani de sare învaluiți în lână și așa vor să explice bătrânii sărătura lacului *Fundata*. De fapt, pământul din stratele subterane vecine conține săruri. Apa de pleacă topește aceste săruri și le duce în lac; iar apa evaporându-se, sărătura se concentrează.

3) Și lacul *Strachina* în verile secetoase capătă un ușor gust sărat. În timp ploios, sau după o iarnă cu zăpezi mari, apa se îndulcește. Pe fundul lacului e un nămol negru, de aie cărui efecte medicale bătrânii se arată satisfăcuți. În el se deschide Valea Sărata și are și slabe izvoare sărate. Ialomița, când crește mare, se revărsă în lac, măbindu-i volumul și îndulcindu-i apa. De aceea în acest lac pot crește mai ales două specii de pești: crap și caracudă. În apele lui se desvoltă n-bunește o plantă, care face imposibilă pescuirea cu năvodul. În timpuri de secetă planta dispare. Pușurile din satele vecine au apă bună de băut. Probabil că slaba sărătură îi vine din sus, de pe Valea Sărata.

În apusul Munteniei, dr. C. Istrati citează încă trei lacuri sărate: unul mic, lângă Turnu Măgurele și lacurile *Varcan* și *Chischileaua* lângă comuna Jighera din Dolj.

Dar, alături de toate aceste lacuri sărate, în câmpia Munteniei mai sunt și o sumă de lacuri dulci; și tot astfel, alături de fântâni cu apă bună de băut, fântâni cu apă sălcie, sărată, sau chiar foarte sărată. Câteva exemple:

La vre-o 400 m. depărtare de coada Lacului Sărat (Brăila) se află Satu-nou. Aci într'un patrat cu laturea de 20 m. se află niște puțuri cu apă dulce; însă nu mai departe decât la 15 m. de ele se află alte 5 puțuri cu apă tot așa de sărată ca a lacului. Chiar și fântânile săpate la un kilometru dela coada lacului, au apă de asemenea sărată. Pe malul de sud sunt puțuri cu apă dulce, dacă sunt la vre-o 500 m. depărtare de țărm (la pepinieră); la 30 m. însă, au apă sălcie¹⁾.

Un alt exemplu frumos, pe care cu un deosebit simț de observație mi-l comunică d-l N. Tenie²⁾ învățător în Marsilieni (Ialomița), este următorul: paralel cu marginea înaltă a Băgănelului, între Urziceni și Marculești, de ambele părți ale râului Ialomița se află, în lunca, o sumă de lacuri cu apă dulce, unele având caracterul de limane fluviatile, altele fiind simple ochiuri de apă, născute din izvoare subterane, sau din revărsările râului. Însă, pe când toate lacurile și mlaștinile de pe această porțiune, împreună cu izvoarele și puțurile de lângă ele, au apă dulce,—atât în Marsilieni, cât și în Dâlga mică și în Albești se găsesc și puțuri cu apă sălcie și sărată. La Marsilieni lângă biserică, cum și în pădurea Țiței dela SE de Orboești pe malul Ialomiței, se află câte un puț cu apă așa de sărată, încât abia se poate ținea în gură.

Într'un memoriu, prezentat direcțiunii școlii naționale de poduri și șosele, d-l A. O. Saligny face un referat asupra puțurilor săpate, în vederea alimentării lo-

¹⁾ După Dr. Romniceanu Lacul Sărat, Buc. 1887 pag. 13.

²⁾ Fost elev la Școala Normală din Constanța.

comotivelor cu apă, pe liniile Slobozia-Ciulnița, Ciulnița-Calărași și Faurei-Fetești. D-sa serie :

„Apele din Faurei și Slobozia sunt încărcate în deosebi de săruri, consistând din clorure și sulfatați de sodiu, magneziu și de calciu; aceste ape sunt adevărate ape minerale. Astfel, din 16 probe trimise din Faurei,—una provenia din râul Buzău, iar celelalte 15 s'au luat din 14 puțuri săpate între stația Faurei și punctul cel mai apropiat al râului Buzău,—s'a găsit că 12 erau ape rele de alimentare, 2 tolerabile după o purificare anterioară și, în fine, două proprii pentru acest serviciu. Aceste două din urmă erau: apa din R. Buzeu și apa din puțul semnat cu C, dela primul nivel. La adâncirea puțului, pentru a augmenta debitul, s'a dat iarăși peste o apă ce nu ar fi putut servi la alimentare decât după o purificare prealabilă¹⁾).

Ce rezultă din toate aceste exemple ?

Rezultă că în câmpia Manteinei, atât la lumina zilei sub formă de lacuri și izvoare, cât și în adâncul straterelor quaternare există ape sărate, a căror săratură variază după loc. Dar mai rezultă ceva și anume că aceste ape sărate nu formează o pânză continuă și omogenă —și însăși prezența numeroaselor sate, risipite pe aproape toată întinderea șesului, dă marturie despre aceasta—ei sunt limitate la bazine, a căror întindere s'ar putea limita pe o hartă. Cazul Lacului Sărat din Braila este tipic.

¹⁾ A. O. Saligny: Memoriu prezentat direct. Sc. nat. de pod. și șosele în Bu't. Soc. politecnice. Buc. 1888 Martie-Aprilie pag. 161-163.

La analiză s'a găsit :

In apa din puțul No. 1		8 gr. 040 săruri la litru	
11	11	No. 2	18 155
11	11	No. 3	14 700
11	11	No. 4	17 370
11	11	No. 5	10 770
11	11	No. 6	4 075
11	11	No. 7	12 265
11	11	No. 8	5 280

D-l A. O. Saligny încheie : «Se vede că există o relație strânsă între păturiile aquifere din aceste localități și bălțile de ape minerale, care se întâlnesc atât de des în toată regiunea cuprinsă între orașele Buzău, R. Sărat, Brăila și Calărași, bălți ale căror ape sunt bogate în sărurile sus menționate», pag. 163.

De jur împrejurul său, la diferite distanțe, sunt numai ape dulci: Dunărea, Lacul dulce de N. și de S. și puturi cu apă bună de băut. Cu cât ne apropiem de lac, cu atât apa subterană devine mai sălcie, mai sărată. Lacul însuși se prezintă astfel:

Malurile sale nu sunt înalte; numai în spre nord ele au pante repezi și se ridică până la 1^m,50 peste nivelul apei. În stare normală, albia lacului e plină cu apă minerală până lângă maluri. În anii ploioși, adâncimea lui atinge 1^m.20; pe când în anii secetoși scade până la 0^m.50. Pe fundul lacului se află un strat de nămol negru de 20-40^m sub care se așterne un strat de nisip foarte fin; iar sub acesta vine stratul de argilă. Apa lacului izvorăște și de sub malurile de loess dela NE, unde se pot observa numeroase scurgeri sărate și amare,—dar și din fundul lacului, de jos în sus; însă gurile acestor din urmă izvoare sunt astupate de nămol ca la salze sau păcle. În verile secetoase, cum a fost aceea din anul 1887, Lacul Sărat scade simțitor și rămâne cu apă doar în apropierea băilor¹⁾; iar sub influența vântului apa se acopere cu un strat de cristale care în unele locuri formează sloiuri de peste un decimetru grosime. Aspectul lacului este atunci ca și când ar fi înghețat. Aceste cristale de „mirabilită” sunt foarte eflorescente și acopere terenul și țărmurile uscate de secetă²⁾.

Prin urmare, Lacul Sărat din Brăila, ca și alte lacuri ale câmpiei Muntenie, sunt *fenomene locale*, fără comunicație între ele. Ele se găsesc cuibărite în depresiuni, al căror fund este de argilă, acoperit de nisip și loess; iar faptul că din coastele lacurilor ies izvoare minerale, ne arată că aceste depresiuni sau cuvete sărate nu se limitează numai la țărmurile lacului, ci se continuă pe sub stratele de nisip și loess și mai departe până la o anumită distanță. Apele de ploaie și de zăpadă, pătrun-

¹⁾ Vezi harta după Gr. Ștefănescu: Notă asupra secării Lacului Sărat în Anuar. biur. geol. An. V No. 1 Buc. 1888.

²⁾ Mirabilită este sulfat de sodiu hidratat: $\text{SO}_4 \text{Na}^2 + 10 \text{H}^2 \text{O}$. Cristalele sunt prisme monoclinice, striate, transparente, incolore. Lăstate în aer, se prefac într-o pulbere opacă.

zând prin stratele superioare până la argilă, dizolvă sărurile pe care le găsesc peste această argilă, și apoi, urmând panta subterană a cuvetei, se scurg în lac. Această este și explicarea cea mai naturală pentru ce izvoarele sărate ies uneori chiar și de la înălțimea loesului. Odată ajunse în lac, apele se evaporază, iar sărătura se concentrează. Mai departe, condițiunile locale precum: mărimea cuvetelor subterane și mai cu seama faptul dacă au vre-o scurgere spre o apă curgătoare, ne explică diferența de sărătură pe care ne-o dă analiza cantitativă; căci în decursul timpului apele meteorice, pătrunzând în adânc, au spălat neconținut sărătura și au îndulcit terenurile acestor cuvete deschise spre râuri. Pentru aceea și lacurile din interiorul câmpiei, din cuvetele fără scurgere, sunt mai sărate decât acelea care au caracterul morfologic de limane fluviatile și în care, uneori, râurile revărsate pătrund cu apele lor dulci.

Ne mai rămâne acum să explicăm originea sărurilor din aceste depresiuni.

În această privință s'au emis diverse teorii.

1) După d-l *Murgoci*¹⁾, lacurile sărate „ca toate lacurile stepelor, sunt bazine de concentrare a sărurile solubile — carbonați, clorure și sulfati alcalini — care se nasc din reacțiunile ce au loc în solul arabil și în mantaua de loess și nisip, pe care le străbate apa din precipitațiile atmosferice”.

Această explicație se dovedește însă nesatisfăcătoare, întrucât nu ne poate lămuri pentru ce apele din fântâni săpate la mică depărtare, unele sunt dulci, iar altele sărate.

2) După *Gr. Ștefănescu*²⁾ care s'a ocupat în special cu Lacul Sărat (Brăila) în anul 1887 și după *dr. C. Istrati*³⁾, apele sărate ar veni prin infiltrare din spre masivul salifer al Carpaților, urmând panta naturală a câm-

¹⁾ *G. Murgoci*: La plaine roumaine et la Balte du Danube în Congres internat du pétrole (II session pag. 220).

²⁾ *Gr. Ștefănescu*: Notă asupra secției Lacului-Sărat în Anuar. biur. geol. An. V. No. 1 Buc. 1888 pag. 8, 12, 24.

³⁾ *Dr. C. Istrati*: Sare: din sărănițele României. Buc. 1884. pag. 22 - 23.

piei. Dar și această explicație se lovește de obiecțiuni serioase: a) mai întâi izolarea cuvetelor sărate de regiunile vecine prin ape dulci, ne arată că presupusele pânze de ape subterane sărate nu ajung până în depresiunile ce ne preocupă; b) apoi distanța de 30-120 km., ce separă lacurile sărate de formațiunea saliferă din Carpați, nu ne îngăduie a crede că faziile de apă sărată și-ar păstra compoziția, ci s'ar îndulci în drum; căci în multe locuri eroziunea râurilor a atins argilele și atunci, apele sărate s'ar scurge pe aceste râuri în Dunăre și n'ar mai putea trece spre miazăzi; c) o a treia obiecțiune, adusă de d-l L. Mrazec¹, și cea mai solidă este că „în Carpați și regiunea subcarpatică ce se află în fața ținutului dela curbura munților, păturile salifere sunt puternic cutate și se termină cu falii la contactul cu gresile dislocate ale sarmaticului și pliocenului; acestea din urmă formează un fel de cingătoare de cel puțin 10 km., care separă helvețianul de câmpia română. Este prin urmare, greu de conceput — serie d-l Mrazec — cum, în asemenea caz, apele încărcate cu săruri ale saliferului, ar putea ajunge până în câmpia română. d) În sfârșit, o a patra obiecțiune, de natură chimică, este aceea care stabilește că în lacurile câmpiei suma sulfatilor e mai mare ca a clorurelor; iar prezența lacurilor amare nu vorbește de loc pentru niște izvoare sărate ce ar veni din spre masivele de sare ale Carpaților care, în România, sunt lipsite de sulfati.

3) Din punct de vedere chimic, chestiunea a fost cercetată de *Petru Poni*. Stăruind mai mult asupra lacurilor Fundata, Amara, Ianca și Lacul Sarat, d-sa scrie următoarele:

„Comparând compoziția acestor lacuri cu aceea a apei de mare, din care s'a depus clorura de sodiu prin evaporare lentă, găsim că din punct de vedere calitativ este o foarte mare asemănare între ele. Și acestea din urmă cuprind, ca elemente principale, tot aceste patru substanțe: clor, acid sulfuric, natriu și magneziu”. „A-

¹) L. Mrazec: O comunicare în *Archiv s des sciences physiques et naturelles*, Genève 1901 pag. 4-6.

semănarea însă nu se mai menține dacă facem comparația din punct de vedere cantitativ¹⁾ „Deosebirea între compoziția lacurilor noastre și aceea a apelor marine constă mai cu seamă în proporțiile relative de sulfat și clorură cuprinse într'ânsele. Singurul lac ce se apropie mai mult din acest punct de vedere de apele mării, este lacul Ianca”. „Faptul principal care rezultă din toate aceste comparații, este că apele lacurilor noastre — cu excepție pentru lacul Ianca —, sunt cu mult mai avute în sulfat decât acelea ale apelor marine. Acest fapt ne explică formarea cristalelor de mirabilă²⁾. Și mai departe adaugă: din cunoștințele ce avem asupra izvoarelor sărate din regiunea munților, „rezultă că e foarte puțin probabilă ipoteza că ele alimentează lacurile noastre sărate. În adevăr, mai pretutindeni se constată acest fapt că, proporția în care există sulfatii în apele minerale, este cu atât mai mică, cu cât ne apropiem mai tare de masivul salin³⁾”

¹⁾ Și nici nu e necesară această asemănare, de oarece diferențierea s'a putut produce mai târziu, potrivit cu împrejurările locale.

²⁾ *F. Poni*: Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României. An. Acad. Rom. Ser. II Tom. XXII 1899-1900 p. 103-104. La pag. 102 se dă analiza apelor din următoarele lacuri fără a se face o grupare a elementelor în combinații salin:

	Clor	Anhidridă sulfur SO ₂	Sodiu	Calciu	Magneziu	Calciu	Anhidridă Silică	Protoxid de fier	Lihin	Acid Boric
<i>L. Sărat</i> (după Carnet)	16.337	21.478	18.382	—	1.254	0.298	0.020	0.010	—	—
<i>L. Fundata</i> (după Poni)	7.313	12.210	7.782	0.160	1.956	0.096	0.007	—	determinat	determinat
<i>L. Amara</i> (după Poni)	21.047	34.665	20.567	neder-term.	6.514	0.141	0.003	—	»	»
<i>L. Ianca</i> (după Edelenau)	32.494	9.5310	18.6320	—	3.7240	0.3430	0.0250	0.0080	—	—

După o altă analiză, publicată de dr. C. Istrati în opera citată mai sus, la pag. 21, la un chilogram de apă s'a găsit clorură de sodiu în lacul:

Fundata 12 gr. 051 (Poni 1887).

L. Sărat 26 „ 600 (Carnet 1888).

L. Amara 34 „ 749 (Poni 1887).

B. Albă 27 „ 060 (Hepites 1847).

M. Neagră la Salina conține numai 10 grame la litru; pe coastele Crimeii are 15 gr.

M. Nordului 33 gr. 80

Cattegat, Sund 15 „ 12

Baltica „ 4 „ 81

Mediterana „ 37 „ 50

Oc. Atlantic 34 „ 30 etc.

Concluzia : *sărurile din lacurile câmpiei Muntene nu-și au originea în masivul salin al Carpaților, ci mai degrabă în apele M. Negre, care odinioară acoperiau această câmpie*

Mergând mai departe cu cercetarea noastră în scopul de a obține o imagine cât mai clară a morfologiei regiunii în desvoltarea sa în timp, vom adopta un procedeu care ne poate duce la rezultate satisfăcătoare și anume : vom considera stratele quaternare ale câmpiei Muntene ca foile suprapuse ale unei cărți și vom ridica rând pe rând aceste foi, sau aceste strate de peste fața câmpiei, spre a vedea ce stă scris în trecutul lor, până vom ajunge la argila terțiară. Nu ne trebuie pentru aceasta prea multe exemple.

Mai întâi șesul este acoperit cu o pătură de loess de grosime variabilă, al cărui material, rezultat din marea extenziune glaciară din Rusia, a fost așternut de vânturi peste țara noastră. Să presupunem acest strat cu totul dispărut. Vedem atunci câmpia acoperită în cea mai mare parte de aluviuni fluviale : pietrișuri și nisipuri, cărate de râurile din Carpați și Balcani spre marele geosinclinal Munten, a cărui axă de maximă adâncime se află cam pe linia București-Mărculești. Pe lângă nisipurile fluviale întâmpinăm și nisipuri nestratificate, sburătoare, de proveniență colică. Ici, colo, însă, se întâlnesc și porțiuni din șes, unde stratul de argilă terțiară rămâne descoperit de pietrișuri și nisipuri și unde quaternarul este reprezentat numai prin loess. Aceasta însemnează că, dacă am ridica de peste toată întinderea câmpiei și depozitele de pietriș și nisip, a căror grosime e mai mare tocmai acolo unde au existat și albiile vechilor râuri preloessiene,—vom da de o suprafață de argilă caracterizată printr'un relief accidentat, care a determinat și albiile numitelor râuri, dar care, în unele părți mai înalte, a împiedicat sedimentarea fluvială. Așa s. ex. în gara Ianca, la 16" adâncime dam de marne și ape sărate, fără a întâlni sub loess nisipul și pietrișul quaternar, care totuși, sub gara Bu-

zeu apar și unde marnele salifere se găsesc dela 40" în jos¹⁾.

Și atunci, bazați pe toate aceste date, nu ne-am putea reprezenta evoluția morfologică a câmpiei române decât în modul următor:

Până la sfârșitul terțiarului șesul Munteniei se afla sub apele Mării, care forma aci un golf; și, în urmă, mai spre centrul ei, sub apele unui lac cu apă salmastră. Insa chiar dela sfârșitul terțiarului începe a se accentua aci o mișcare epirogenetică de înălțare a scoarței pământului, în urma căreia părți din câmpia Munteniei ies la lumină sub chipul unor șesuri de argilă. Aceste șesuri, deformate prin mișcările scoarței, posedau un slab relief, bazine largi, puțin adânci și, unele, fără scurgere, în care au ramas ape sărate sau salmastre, care acum fură supuse evaporării. Paralel cu aceasta, râurile coborâte din munți, își prelungiau cursurile lor în câmpie, sedimentând mai ales dealungul unor zone, pe unde relieful argilei le fixa un drum.

Înainte de a ajunge la perioada depunerii loesului, sedimentarea fluvială a câmpiei era terminată, rămânând totuși, neacoperite de sedimente acele suprafețe unde și azi, peste argilă, nu găsim decât loess.

Prin urmare, înainte de depunerea loessului, înfașurarea câmpiei române avea mare asemănare — după cum afirmă și D-l L. Mrazec — cu aceea a stepelor Aralo-Caspice. „Trebuia să existe aci, serie D-sa, un număr considerabil de lacuri mici și mari, sărate și amare. După secarea lor (adăugăm: parțială)²⁾, sărurile, care în parte au impregnat marnele albiilor lor, au fost acoperite cu o pătură groasă de loess“. — „Astăzi eroziunea a ajuns până la marne, sau creat depresiuni alimentate de ape subterane care, în drumul lor, s'au încărcat cu sărurile vechilor lacuri“. Prin urmare, încheie D-l L. Mrazec, „lacurile sărate ale câmpiei nu

¹⁾ G. Galeriu: Studii geologice asupra puturilor arteziene din România. Buc. 1893, pag. 30-33.

²⁾ Fiindcă în stepi, așa în Aralo-Caspică, lacurile nu seacă cu desăvârșire, iar morfologia bazinei lor lacurilor așezate în cuvete fără scurgere, nu ne-am putea-o explica printr-o eroziune posteroară, nici chiar eolică.

sunt decât lacuri de ordin secundar, alimentate de slabe izvoare sărate“.

Ne-am dat cu totul de partea acestei explicări mai ales în ceea ce privește lacurile sărate așezate la gura vâlcetelor cu caractere de limane fluviale. Înșă lacurile așezate în mijlocul câmpiei, în cuvete fără scurgere, pe acestea nu ni le putem explica morfologic decât ca o continuare a vechilor lacuri sărate dela începutul quaternarului, lacuri reduse ca suprafața prin evaporare și prin sedimentarea eolică a nisipului și mai apoi a loessului. Acestea din urmă, prin urmare, n'ar putea fi considerate ca lacuri de ordin secundar.

* * *

Iată o serie de caractere morfologice în basinul Dunării de jos, pe care am căutat să le explic prin mișcările verticale *epirogenetice* ale scoarței pământului. Încheiu, stabilind o *clasificare cronologică a tuturor acestor caractere*, începând dela cele mai vechi până la cele mai recente:

I. În terțiar, înainte de sarmatic, se produce un geosinclinal între undulațiile Carpaților și podișul Bulgariei. Axa pe care se constată cea mai mare adâncime a acestui geosinclinal, cade pe o linie București-Mărculești. După sarmatic Dobrogea propriu zisă iese din apele mării la lumină. Marea falie Dunăreană, provocând o denivelare negativă a regiunilor dela nordul ei, transformă șesul Munteniei și Basarabiei într'un golf al Marii Negre. În timp ce Dobrogea rămâne ca o peninsulă, înconjurată din trei părți de apele Marii.

II. La sfârșitul terțiarului și începutul quaternarului, regiunile din apusul M. Negre se însuflețesc de o mișcare *epirogenetică* pozitivă, care le ridică pe încetul din mare. În largi basinuri fără scurgere ale argilei ieșite de-asupra, rămân în Muntenia ape sărate care, primar sau secundar, sunt la originea actualelor lacuri sărate și amare. În același timp, râurile ieșite din munți, își continuă sedimentarea lor așternând deasupra căm-

piei strate mai groase sau mai subțiri de pietriș și nisip, după condițiile locale de relief ale argilei. Aceasta sedimentare nu acopere întreaga câmpie, fiindcă de pe atunci încă râurile curgeau pe zone mai mult sau mai puțin limitate. Divagările râurilor au fost posibile numai după nivelarea câmpiei prin sedimente și tot în urma mișcărilor epirogenetice lente.

III. După terminarea aproape completă a sedimentării fluviale, începe o nouă serie de înălțări, întrerupte prin pauze destul de mari, în care apele curgătoare au avut timpul necesar să-și sculpteze văile și luncile lor. Am putea numi această epocă, *perioada de eroziune eroică*. În timpul ei au fost croite terasele Dunărene și văile adânci Dobrogene și au fost desfacute din terase așa numitele „popine” sau „grădiști” din bălți. Ea se află în strânsă legătură cauzală nu numai cu mișcarea de înălțare a scoarței pământului, dar și cu perioadele climaterice pluviale, care corespund cu perioadele glaciare mai din spre nordul Europei. Dela începutul acestei înălțări, adică de când începe a se forma terasa superioară a Dunării, datează probabil, și lacurile sărate din peninsula Dunavățului; și tot acum se poate vorbi, cu siguranță, de un curs precis al Dunărei pe la marginea podișului Dobrogean și Bulgar, adică în timpul ce cade între terminarea sedimentării fluviale a marginii câmpiei și prima înălțare epirogenetică ce i-a urmat. Contemporană cu terasele Dunărene, ar fi și rasturnarea de profil a podișului Dobrogean pe axa văii Cara-su, care corespunde cu axa marelui geosinclinal Muntean. În delta Dunării, care în această perioadă stă aproape în întregime de-asupra Mării, fluviul se scurgea pe un singur braț, pe lângă Dobrogea.

IV. Urmează apoi o nouă fază, caracterizată printr-o mișcare epirogenetică negativă. Regiunile din apusul Mării Negre încep a se scufunda. Această fază s'ar putea numi *perioada de sedimentare*. Ea începe după depunerea parțială a loessului, care continuă a fi sedimentat și în timpul scufundării. Rezultatele au fost bogate asupra morfologiei țării noastre și anume: lacurile sa-

rate se micșorează în suprafață, unele seacă cu desăvârșire, iar basinelor lor sunt acoperite în cea mai mare parte de loess; văile din spre Dunăre și Mare intră cu capetele lor sub nivelul acestor două ape și se transformă în golfuri, iar mai târziu în limane; terasele inferioare ale Dunărei și ale afluenților ei se îngroapă sub sedimente, iar din ele mai rămân urme în bălți sub numele de „popine“ sau „grădiști“.

De asemenea colinele stâncoase, legate de Dobrogea în faza anterioară, rămân izolate în aceste bălți și în limanele din spre mare; în sfârșit, regiunea în care se află delta Dunării devine un golf puțin adânc, pe care fluviul apoi l'a sedimentat, desfășurându și brațele sale în largul lui.

Fața pământului, prin urmare, poartă numeroase urme ale activității agenților naturii; iar aceste urme sunt caracterele morfologice ale sale. Și, cum fiecare agent lucrează altfel asupra scoarței pământului, dând naștere la forme ce diferă între ele, toată greutatea unor cercetări de acest soi constă în a aduna, cu spirit just de observație, o bogăție cât mai mare de caractere, a le clasifica după agenții ce le-au dat naștere; apoi a le compara între ele spre a stabili cronologia producerii lor și astfel, în cele din urmă, a da o iconă a evoluției geografice a unui ținut în decursul timpurilor.

C. BRĂTESCU

Profesor de geografie la Șc. Normală
din Constanța

CÂNTEC DE IAZ

(DIN NICOLAUS LENAU)

*Pe iazul, ce stă neclintit, se revarsă
Bogata lumină de lună
Ce tremură, razele sale 'mpletindu-și
Cu-a trestiei verde cunună.*

*Și cerbii se plimbă colò pe colină
Cu ochii spre zările clare,
Iar câteodată se mișcă și păsări
Prin trestii adânc visătoare..*

*Plângând îmi cobor eu privirea în jos:
M'apasă iubirea trecută,
O dulce aducere-aminte de tine
Ca ruga de noapte tăcută.*

I. DUMITRESCU-FRASIN

MUHAMMAD-DIN

Care om e fericit? Cel
care vede în casa lui co-
pilașii plini de praf sărind,
căzând și plângând.

Munichandra

Era o minge veche, crăpată și zgrunțuroasă. Sta pe
cămin printre cozile de pipă pe care Imam-Din, *Kilmat-
ga*-ul, se apucase să mi le curățe.

— Fiul cerului are nevoie de mingea aceasta? întrebă
cu respect Imam-Din.

Fiul cerului nu ținea așa mult s'o păstreze; dar la
ce putea sluji oare o minge unui *Kilmatgar*.

— La porunca luminăției voastre, am un băețăș. A
zărit mingea colo sus și s'ar juca cu dânsa. N'o cer pentru
mine.

Nimănui nu i-a trecut prin minte măcar o clipă să
invinuiască pe acest vrednic și bătrân Imam-Din că s'a
gândit să se joace cu mingea. El duse vechitura în sală
și în curând auzii o izbucnire veselă de țipete ascuțite,
un tropăit de pași mărunți și rostogolirea surdă a mingii
pe pământ. Băețășul așteptase la ușe ca să-și primiască
comoara. Dar cum de-a zărit el oare mingea pe cămin?

A doua zi întorcându-mă de la birou cu o jumătate
de oră mai de vreme ca de obicei, văzui un omuleț în
sufragerie, un dolofan grăsun îmbrăcat într'o cămașe
hazliu de scurtă, care îi acoperia aproape jumătate din
pântecele lui rotund. Pășia cu greu, abia ținându-se pe
picioare, cu un deget în gură, gângurind încet și privind
spre tablouri. Fără îndoială, acesta era băețășul.

Nu trebuia să intre în camera mea, bine înțeles; dar era așa de adânc cufundat în descoperirile sale, în căutări nu băga de seamă când apărui în pragul ușii. Făcu un pas înainte și spaima sa fu așa de mare, încât avu aproape un atac de nervi. Se lăsă la pământ gâfâind. Ochii i se deschiseră mari, de asemenea și gura. Înțelegi ce avea să urmeze și mă retrăsei, urmărit de un urlet lung și aspru care făcu pe toți servitorii să sară în sus mai iute de cât la poruncile mele. Puțin după aceea năvăli și Imam-Din în sufragerie. Auziam oftări desperate și când mă întorsei, l-am găsit pe Imam-Din făcând morală micului vinovat, care-și preschimbase aproape toată cămașa în batistă.

— Băiatul ăsta, vorbe rar Imam-Din, este un *budmaș*, un mare *budmaș* (soia rău). Mă tem că pentru purtarea lui cea rea o să ajungă la *Khana* (pușcărie).

Aceste vorbe fură urmate cu țipete îndoițe din partea vinovatului și multe scuze stângace din partea lui Imam-Din față de stăpânul său.

— Spune copilului, i-am zis, că *sahib*-ul nu e supărat și ia-l de aici.

Imam-Din împărtăși bunătatea stăpânului către buclucașul care izbutise să-și înfășure toată cămașa la gât și țipetele ascuțite se potoliră și se schimbă în suspine. Pe urmă amândoi eșiră pe ușe.

— Numele lui, zise Imam-Din, ca și când numele făcea parte din crimă, este Muhammad-Din, și e un *budmaș*.

Scăpat de teama oricărei primejdii, Muhammad-Din se înghemui în brațele tatălui său și-mi zise grav: «Pe mine mă chiamă Muhamna-Din, *tahib*, da nu sunt *budmaș*. Eu sunt om».

Din ziua aceea începură relațiile mele cu Muhammad-Din. El n'a mai intrat nici odată în sufragerie, dar pe terenul neutru al grădinii noi ne salutăm cu multă solemnitate, deși convorbirea noastră se mărginește numai la schimbul acestor cuvinte: «*Talaun, talub*» din partea lui; și «*Salaam, Muhammad-Din*» din partea mea. În fie-care zi la întoarcerea de la birou, cămășuța albă și trupușorul său grăsun răsăriau în umbra unui grilaj acoperit de plante.

acătătoare, unde stătuse ascuns până atunci; și în fiecare zi îmi opriam calul în locul acela pentru ca salutul să nu-mi fie nici prescurtat, nici necuvincios.

Muhammad-Din nu avea tovarăș de joc. El alerga cu pași mărunți dintr'un capăt în celălalt al curții și al grădinii, pătrunzând prin tufișurile de ricină și ieșind din ele, foarte ocupat cu treburile misterioase pe care nu le puteai cunoaște. Intr'o zi, tocmai în fundul grădinii, mă împedica de una din operele sale. El îngropase pe jumătate mînea în țărână și, de jur împrejur, în chip de cerc, înfipsea în pământ șase flori vestejite. Cercul, la rîndul său, era înconjurat de un pătrat grosolan desemnat cu ajutorul unor sfărămături de cărămidă roșie și de porțelan; totul era mărginit de un val de țărână. De lângă fântână un om care căra apă îmi făcu'o rugămintă pentru micul arhitect, spunând că e un copilăș care se joacă și că jucăriile lui nu-mi strică mult grădina. Martor îmi este Dumnezeu că nici atunci, nici mai târziu, nu m'am gândit să mă ating de opera copilului. Dar în seara aceleiași zile, plimbându-mă prin grădină, fără să bag de seamă, călcai peste construcțiile lui; înainte de a-mi da seama de ceea-ce făceam, eu și dărașmasem florile, valul de pământ și cioburile de porțelan, așa încît ori-ce refacere era peste putință. A doua zi de dimineață mă găsi de odată față în față cu Muhammad-Din, care plîngea încet pe ruinele făcute de mine. A fost o cruzime când i s'a spus că *sahib*-ul este foarte supărat pe dînsul pentru că seormonia grădina și că *sahib*-ul a izbit cu piciorul în gunoarele adunate acolo ocărînd. Muhammad-Din se necăji multă vreme ca să curețe locul de praf și de cioburi, iar obrajii lui de copil erau scâlțați în lacrimi și în ochi i se citia o scuză mută când mi-a zis: «*talaam tahib*» în seara aceea la întoarcerea mea de la birou. O cercetare repede m'a dus la următorul rezultat: Imam-Din l'a înștiințat pe Muhammad-Din că numai pe baza unei favori cu totul speciale numitul Muhammad-Din are încuviințarea să se desfășoare după pofta inimii. După care copilul prinse suflet și se puse pe lucru să tragă pe pământ planul unei clă-

diri care trebuia să intreacă cu totul combinațiile lui cu mingea și florile.

Țimp de câte-va luni micul excentric cu obraji bucalăți se învârti în umila sa orbită, printre tufele de ricin și în praf. Veșnic ocupat să înalțe palate mărețe din florile vestejite, aruncate de servitor, din pietricelele rotunjite și lustruite de apă, din cioburile de sticlă și din penele smulse, cred, de la pasările din coteț, — el era veșnic singur și veșnic gânguria încet.

Niște scoici cu pete strălucitoare fură lăsate într'o zi lângă cea mai nouă dintre clădirile sale; și mă așteptam că, după atâtea pregătiri, Muhammad-Din va face să răsară din pământ un monument mai strălucitor de cât toate cele de până atunci. Nu m'am înșelat. Țimp de o oră a chibzuit el și pe urmă gânguritul lui izbucni într'un cântec de biruință. Apoi începu să facă planuri în țărână. Trebuia să fie o adevărată minune palatul acela, de oare ce din plan se vedea că are doi metri de lungime și un metru în lărgime. Dar palatul nu fu terminat nici odată.

În ziua următoare nu-l mai văzui pe Muhammad-Din la locul său din dreptul stației trăsurilor și nu mai auzii urându-mi «*talaam lahib*» la întoarcerea mea de la birou. Mă obișnuisem cu acest salut și m'am întristat mult când nu l-am mai auzit în seara aceea. În ziua următoare Imam-Din mă înștiință că băiatul scuturat de friguri și că are nevoie de chinină. Îi dădui leacul și-i trimise un medic englez.

— N'au rezistență maimuțele astea, zise doctorul, când ieși din camera lui Imam-Din.

O săptămână mai târziu, de și aș fi dat ori ce ca să înlătur acest sfârșit, întâlnii pe drumul care duce la cimitirul musulman pe Imam-Din, însoțit de un singur prieten, care ducea în brațe, înfășurat într'o pânză albă, tot ceea ce mai rămănea din micuțul Muhammad-Din.

25/10 1920 Constanța.

Traducere din Rudyard Kipling
de
FANIA NICULESCU

EDUCATORII FAȚĂ DE ÎNRĂURIRILE MEDIULUI SOCIAL ¹⁾

Aniversările școlare sunt prilejuri bine-venite pentru a cerceta cu atențiune rezultatele muncii noastre în direcția educației și instrucției elevilor. Va fi poate de folos să examinăm care sunt piedicele cele mai mari ce ne stau în drum și care sunt mijloacele ca să le putem înlătura.

Întotdeauna educatorii s'au plăns că mediul în care trăiesc școlarii, precum și acela în care își vor desfășura activitatea după terminarea studiilor, stânjenește sau chiar împiedică cu totul avântul ideilor nobile, frânge fără cruțare rădăcinile fragede ale pornirilor generoase, ce sunt insuflate dela înălțimea catedrei. Mediul dărâmă ceea ce clădește școala. Cât timp copilul e în școală, mediul care-l înrăurește e familia, în care s'a născut și societatea camarazilor. După ce a părăsit băncile școalei, mediul îl formează breasla, clasa socială, partidul politic, cercul literar, artistic, din care face parte etc.

(Mai întâiu, voi arăta conflictul ce a existat totdeauna între țelurile unei educații serioase și înrăuirile, adesea nefaste, ale mediului.

În cele din urmă, vom vedea cum putem lupta cu oarecare speranță de izbândă împotriva acestui neajuns.

Nu e om, oricât de puțin idealist, al cărui suflet să nu fi fost frământat de lupta dintre ceea ce comandă conștiința sa morală și exemplele ademenitoare ale societății

1) Conferință ținută la a 24-a aniversare a liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanța.

în care trăim. Conflictul dintre iubirea de familie și simțul de echitate, între colegialitate și datoria legalității, contrastul dintre interesul personal și datoria patriotică au format și pot forma miezul celor mai sguuitoare tragedii.

Originea acestor conflicte de conștiință stă în puterea creatoare a spiritului omenesc. Nemulțumit cu realitatea, omul își construiește o lume imaginară cât mai perfectă. Este însă o nepotrivire între ușurința, cu care mintea combină cele mai îndrăznețe plăsmuiri și greutatea, cu care omul traduce în realitate, în fapte concrete, ceea ce spiritul a făurit. Au trecut mii de ani, de când vechii Eleni au conceput posibilitatea sborului, precum vedem în legenda lui Icar, iar acum 400 de ani, Leonardo da Vinci a fost preocupat toată viața de această problemă. În domeniul prefacerilor morale, sociale, politice, este și mai mare contrastul între vis și realitate. Câți oameni mari dela Platon până la Tolstoi n'au zămislit în mintea lor imaginea unei societăți perfecte; câți filosofi și moralisti n'au zugrăvit idealul unei moralități impecabile! Ce distanță însemnată este însă între ceea ce a auzit mintea și ce s'a putut prefăce în fapte adevărate! Dacă, cu toate aceste neajunsuri, progresele științifice și tehnice sunt totuși considerabile, progresele morale ale omenirii sunt abia perceptibile.

În adevăr, în ciuda celor mai frumoase idealuri concepute de moralisții cei mari, societatea impune omului anumite norme de viață, care alcătuiesc ceea ce numește moralitatea publică, sau nivelul moral social. E un contrast isbitor între morala teoretică, întocmită de filosofi, pe care școala o predică de pe catedră, și moralitatea societății. Pe când morala filosofică a atins înălțimi aproape inaccesibile, societatea se târăște în decursul veacurilor în progrese morale abia sensibile. Massa socială nu numai că nu primește ca reguli de viață decât ceea ce e mai banal, mai scăzut în concepțiile morale, dar ea luptă fără milă contra celor ce năzuesc a atinge culmile moralității perfecte.

Câteva exemple vor fi îndestulătoare ca să învedereze nepotrivirea între preceptele moralei, așa cum le pro-

novăduște școala și exemplele atotputernice, pe care ni le înfățișează societatea. Morala teoretică ne învață: Nu minți! Morala mediului social ne dă la fiecare pas lecția trăgătoare că „cu o minciună boerească treci în țara ungurească”. Morala filosofică ne îndeamnă: Fii drept, fii nepărtinitor, fii obiectiv! Societatea în care trăim dovedește fără replică posibilă, că „cine 'mparte, parte-și face”. Oriunde vezi răul, atacă-l cu hotărîre; nu te întovărăși cu cei nevrednici, ne spun moraliștii. Așa-i, dar „corb la corb nu-și scoate ochii”. Fii idealist, fii dezinteresat, spune școala. Poporul, mai cuminte, zice: „Frate, frate, dar brânza-i pe bani”. Astfel am putea oricât de mult să continuăm a pune în contrast morala teoretică și morala practică.

Viața morală a fiecărui om nu e decât o rezultantă a două puteri contrare: pe de o parte, chemarea conștiinței, care ne luminează drumul către ideal, pe de altă parte, factorii sociali, cari împiedică înălțarea noastră morală și prin mii de tentacule invizibile ne târăsc în jos. Cine se împotrivește mediului, cine nesocotește morala comună e expus la tot felul de nemulțumiri. Pe cei ce ajung la moralitate perfectă, societatea nu-i poate îngădui: le dă să bea cucută ca lui Socrate, îi arde de vii ca pe Huss, îi răstignește ca pe Hristos.

În proverbele de mai sus și în alte multe pe care nu le nevoe să le citez, sunt condensate observații psihologice îndelungate ale poporului. Ele exprimă cu justetă trăsături caracteristice ale sufletului mulțimilor, ne dau note bine prinse ale moralei vulgului. Pe altă cale voi mai căuta să ilustrez înrăurirea adesea păgubitoare a mediului, în care se desfășoară educația copiilor noștri. Vestitul umorist american Mark Twain ne dă dovada unei mari puteri de observație în ce privește sufletul masselor. Într-o schiță, intitulată „Istoria băeșului bun”, ne arată puterea extraordinară a societății, care pedepsește pe orice om, care se împotrivește normelor admise de toți. „Băeșul bun”, pe care-l numește Iacob Blievens, e tipul așa de rar al școlarului, care crede cu toată ardoarea sufletului său curat în realitatea binelui, în puterea cuceritoare a frumosului; el e convins că ceea ce învață la școală se

practică în societate și-și face o datorie din propagarea moralității; el crede că chemarea lui în viață este să lupte împotriva răului. La fiecare pas însă, mediul îi dă lecții amare că ceace e scris în carte e bun numai de învățat pe dinafară; societatea își are regulile ei: cine le calcă e în mod fatal pedepsit și la urmă de tot, dacă continuă cu atitudine vrăjmășească, va fi strivit. Iacob Blievens, micul eroul al lui Twain, „credea în băieții buni” așa cum se întâlnesc în cărțile de cetire. Toată ambiția, tot idealul vieții lui era să se vadă și el într-o carte de cetire. Din nenorocire, precum era de așteptat într-o societate plină de păcate, „bunul nostru băiețuș nu izbândi la nimic și din toate câte încercă, nu ieși niciuna, așa cum se petrece în cărțile cu băieți buni”. În cărțile de cetire totdeauna lucrurile se petreceau spre binele băieților cuminiți și „băieții răi erau cei cari se alegeau cu capul spart”. Dar la el, se vede că se stricase vre-un șurub în rânduiala lucrurilor, căci toate se întorceau deandoselele. Mark Twain dă câteva exemple de toate nenorocirile îndurate de bietul copil din pricina curățeniei sufletului său, din cauza dorinței lui de a face binele cu orice preț, de a împiedeca răul, de a moraliza societatea. E foarte multă observație justă în aceste exemple, cu toată exagerarea necesară pentru producerea efectului umoristic: astfel, într-o zi, micul nostru erou, „văzând pe un băiat furând mere, se apropie de pomul în care se urcase răufăcătorul, ca să-i spună istorioara băiatului rău, care a căzut din mărul vecinului și și-a rupt mâna”. Ce se întâmplă însă? În adevăr, hoțul de mere căzu din pom—Intocmai cum scrie în cărțile de cetire—dar căzu peste Iacob Blievens și se rupse mâna lui Iacob Blievens, nu a hoțului, care scăpă fără să i se întâmple cel mai mic rău. „Acest lucru nu-l putu pricepe Iacob, căci una ca asta nu văzuse în cărțile lui”.

Altădată sări în ajutorul unui cerșetor orb pentru a-l scăpa de hărțuile unor copii răi. Aceștia fură alungați, însă răsplata a fost că Iacob a fost lovit cu bastonul în cap de acel orb. — Oridecâteori voia să predice morala cea mai curată, oridecâteori voia să moralizeze cu orice preț pe semenii săi, eșia totdeauna ocărât, bătut.

Eroul lui M. Twain n'a reușit niciodată în viață, fiindcă trăind numai în lumea ideilor din cărțile de școală, el nu-și dădea seama de legile inflexibile ce alcătuiesc condițiile de viață ale mediului social. Lovitura cea mai crudă pe care a suferit-o, a fost atunci când, voind să obție un serviciu pe un vapor, căpitanul îl întreabă «ce recomandății are». Atunci Iacob «scoase cu mândrie o carte din buzunar și arată dedicația scrisă pe dânsa: «Lui Iacob Bleviens, pin partea devotatului profesor». Căpitanul îi răspunse cu cruzime: «Asta nu face doi bani; asta nu-mi dovedește că știi să speli podurile și că ești bun de vre-o treabă. N'am nevoie de tine».

O dedicație din partea profesorului să n'aibă niciun efect! Aceasta fu cea mai crudă desamăgire din câte i s'a întâmplat lui Iacob în viața lui.

Teza lui M. Twain, care se poate deduce din aceste exemple, este că acelaș lucru se va întâmpla și celor vârstnici, cari cu tot dinadinsul vor voi să reformeze moralmente societatea. Loviturile morale ce vor încerca, vor fi tot așa de dureroase ca și bătăile, pe care le suferia Iacob Bleviens, oricâteori voia să facă o faptă bună.

Morala teoretică este rezultatul activității pur intelectuale a filosofilor, este produsul combinării noțiunilor, după legile gândirii abstracte. Dimpotrivă, morala societății la un moment dat este expresia raporturilor de putere ce există între diferitele ei elemente, bogați și săraci, slugi și stăpâni, învățați și ignoranți etc. Cât timp omul perfect moral e inofensiv, atunci în ochii maselor e de cele mai multe ori ridicul. Omul cu desăvârșire onest, care nu încalcă cu nimic dreptul altuia, este în ochii vulgului un prost. Când însă cineva, fiind de o moralitate fără pată, devine agresiv, societatea caută să-l înlăture. Este cunoscută legea, după care se face nivelarea morală a societății: masa atrage pe oamenii esecșionali în rândul celor comuni; niciodată masa nu se poate ridica până la culmile idealelor făurite de moraliștii cei mari.

Sub aceste variate înrăuriri ale mediului se desvoltă și elevii noștri. Factorii sociali, cari abat pe elevii noștri dela practica moralei pure sunt: familia, camarazi de bancă,

prietenii și chiar noi educatorii. În educator trebuie să vedem nu numai pe predicatorul moralei dela înălțimea catedrei, ci și pe omul, care este un produs al mediului social, în care trăește.

Dupăce a părăsit școala, sunt alți factori cari faso-nează pe fostul elev: breasla din care face parte, parti-dul politic în care s'a înscris, coteria literară sau artis-tică, etc. Din acest punct de vedere, se poate vorbi de o morală de familie, o morală de breaslă sau de grup pro-fesional, o morală de clasă socială, etc.

Există o morală de familie? Familia să înrăuriască în rău asupra copiilor? Se poate acest lucru. Dovadă: Un profesor din București, d-l Bogdan Duică, a făcut mai de mult o statistică în clasa III-a a unui liceu și a aflat că un mare număr de elevi cunoștea foarte multe jocuri în cărți, cu numele cele mai ciudate, pe care le-au învățat, evident, a-casă, în familiile lor. Rolul rău, pe care l exercită adesea fa-milia? Dovadă, este ușurința cu care mai totdeauna părinții fac concesiiile cele mai largi copiilor lor. Tot așa putem vorbi de înrăurirea rea a camarazilor. E cunoscută morala școlă-rească, care stigmatizează pe cei ce se silesc la învățătură cu epitetele cele mai urâte. După ce elevul a eșit din școală, unde i s'a predicat simțul datoriei, intră într'o breaslă.

Există fel de fel de prejudecii, ba chiar procedee morale caracteristice fiecărui grup profesional: bacșișul, hatărul, nepotismul, lingușirea, sunt atâtea păcate morale ce caracterizează unele bresle. Dar și clasa socială, din care facem parte, are morala ei: pentru cei mai mulți din clasa celor bogați e un drept de origine aproape di-vină să tragă beneficii din munca celor săraci; la rândul lor mai toți săracii socotesc că nu e niciun păcat să ră-pești din averea celor bogați; dimpotrivă, a răpi din ave-rea bogaților e socotit ca un act de justiție socială.

Expuși acestor diverse înrăuriri ne întrebăm ce au făcut atâtea generații de elevi cari, în decursul timpurilor, s'au pe-rindat prin liceele noastre? Desigur, unii, cei mai puțini, au păstrat totdeauna în viață o fărâmă de ideal care, în cioc-nirea cu brutalitățile vieții comune, le-a luminat calea, fe-rindu-i de rătăcirii. Alții au dus o viață de oportunism

comod. Mulți — dacă nu cei mai mulți — au aruncat peste bord tot balastul moral, cu care școala le-a împovărat mintea.

Ajungem în chipul acesta, în mod firesc, la întrebarea: cum vom putea împiedica degradarea elevilor noștri? cum vom lupta contra înrăurilor rele ale mediului social sub diferitele lui aspecte? Un mijloc practicat în toate timpurile, fiind cel mai lesnicios, a fost predica de pe catedră sau de pe amvon, cu un cuvânt, instrucția morală.

Pentru atingerea pe această cale a scopului propus, s'au produs capo-d'opere de elocvență: morală sau religioasă. Însă rezultatele obținute nu sunt în măsura muncii depuse, nici a talentului și științei întrebuințate. Elevii se vor alege numai cu o instrucție aleasă, cu ușurința de a mânui noțiunile abstracte morale, când trebuința va cere.

În cazurile când, pe lângă instrucția morală, constatăm și o moralitate perfectă, atunci acest lucru se datorește mai todeauna caracterului bun înăscut, exemplelor morale din familie, etc. Morala teoretică, dacă nu e însoțită de o temelie morală ereditară, dacă nu e susținută de bune exemple în familie, clădește castele în aer, făurește mirajuri ce se risipesc la cea dintâi ciocnire cu realitatea.

Un alt mijloc, propus de diferiți filosofi ca Rousseau, Fichte etc, a fost *izolarea de societate*. Dacă mediul social e așa de rău, să fugim de el. Să creiem școli în munți, în păduri; să depărlăm pe copii de Sodoma și Gomora, care sunt orașele moderne. Să clădim școli model cu cele mai mari sacrificii bănești, cu profesorii cei mai buni, formați în cea mai bună școală pedagogică. O clădire cu tot confortul modern, cu grădini vaste, livezi încântătoare, lacuri etc. Această cale poate fi bună, însă greu de aplicat, când e vorba de educat masele de copii ale păturilor largi ale poporului. Aceste școli model pot fi un excelent mijloc de educație pentru bogătași, însă nu pot lua, mai ales în țara noastră, așa extensiune, între altele, din motive financiare — încât să rezolve problema educației morale a maselor.

Care va fi atunci calea mântuitoare, pe care să că-

lăuzim fără șovăire pașii noștri, rămânând orbi și surzi față de toate ademenirile pierzătoare ale societății? Singurul principiu rodnic în viață este *înfăptuirea*, singurul țel ce trebuie să urmărim este *fapta*. Chiar și în domeniul activității pur intelectuale, ca în studiul matematicilor de ex., o cunoștință nu merită cu adevărat acest nume decât dacă aplicația se poate face ușor și repede. Cu atât mai mult în chestiuni de morală înfăptuirea este scopul de căpetenie; fapta morală e criteriul după care prețuim valoarea oricui. Activitatea organizată, continuă, controlată la fiecare pas, binecuvântată prin rezultate bune, vădite, este supremul și unicul bine în viață. Numai aceea maximă morală devine proprietate intimă a sufletului care, din simplă cunoștință teoretică, prin repetare continuă, se transformă în obicei. Când a ajuns obicei, acțiunea morală se produce cu siguranța unui act reflex și cu statornicia unui instinct. Cum vom putea să facem pe elevi să ajungă la acest grad de trăinicie morală? Făcându-i să practice toate învățăturile morale. În ce chip? Putem porunci cuiva să fie milos, să fie drept, dezințersat, să fie patriot? Aceste virtuți nu se pot produce după comandă; se pot lămurii teoreticește, dar nu se pot implanta în sufletul copiilor prin simpla exprimare a dorinței educatorului.

Atunci cum vom proceda? Va trebui să creiem în societatea școlărilor așa condiții de viață, încât să fie necesară practicarea tuturor virtuților. Lăceul să nu mai fie o masă amorfă de copii străini unii de alții, ci din mijlocul să creiem așezăminte necesare bunei funcționări a societății școlărești. Să încadrăm masa școlărilor prin organe indispensabile bunei conviețuirii, reprezentate de cei mai harnici și cinștiți elevi, ferindu-ne evident, pe cât posibil, să nu cădem în artificial sau inutil. — Nu vom mai predica după nume niciun sentiment: nu ne vom mărgini să vorbim elevilor de milă, ci îi vom învăța să practice mila în mod activ și inteligent. Umăr la umăr cu cei mai destoinici dintre dânsii, vom coopera la ajutorarea elevilor săraci. Elevii, din mijlocul lor, vor trebui să alcătuiască mica instituție, care să asigure puțința de dezvoltare morală și intelectuală a celor săraci.

Nu le vom predica numai *ex cathedra* iubirea de patrie. Mai ales în acest domeniu s'a făcut și se face abuz de multă vorbă. Iubirea de patrie sau patriotism înseamnă respect față de patrimoniul națiunii noastre. Acesta cuprinde tot ce a rămas dela părinți. Există un patrimoniu moral, format din ideile și sentimentele celor dispăruți și celor ce acum sunt în viață, și există un patrimoniu material: toate bogățiile materiale ale poporului nostru.

Numai dacă respectăm și cruțăm patrimoniul material al nației noastre, putem ajunge la adevăratul patriotism: A ne mulțumi numai cu manifestarea verbală a unor sentimente frumoase și a risipi bogăția materială a neamului nostru, înseamnă o falsă aparență de patriotism. Nu pot iubi patria decât silindu-mă să cresc bogăția ei. Aceasta e temelia adevăratului patriotism, pe când mărturisirea sentimentelor patriotice, în forme oricât de literare și cu oricât elan oratoric, costă așa de puțin! Pornind dela această concepție, elevii vor trebui să respecte nu numai toate regulile de bună purtare, care formează tradiția acestui liceu, ci mai ales vor trebui să păstreze cu sfîințenie în cea mai bună stare posibilă, patrimoniul material al școlii: mobilierul și tot materialul școlar. În acest chip vor avea adînc sădit în sufletul lor *respectul bunului public*. Acest sentiment, infiripat zi cu zi și întărit prin continua lui punere în joc, va fi dus de elevi în viața publică, după ce vor părăsi școala. Elevii cei mai ordonați vor fi custozii întregului avut al școlii și controlorii tuturor celorlalți. În mod practic elevii vor trebui să înțeleagă că avutul unei școli este lăsat de înaintași pentru folosul lor cu condiția ca să-l păstreze și să-l măriască în folosul generațiilor de elevi ce vor veni după ei. Elevul, care nu cruță averea materială a școlii, poate vorbi oricât de frumos, poate lua la morală o notă oricât de mare, valoarea lui morală, în societate, după ce va termina școala, va fi problematică.

Tot așa nu ne vom mărgini să vorbim elevilor despre dreptate, ci vom face pe elevi să selecționeze ei înșiși din mijlocul lor pe cei mai nepărtinitori, pe cei mai curați sufletește, ca să fie ei mentorii morali ai celorlalți.

Pentru înrădăcinarea sentimentelor frumoase vom face apel la toate forțele vii ale masei școlarești. Elevii distinși prin învățătură sau caracter, vor trebui să contribuie efectiv la progresul camarazilor lor. Monitorul de clasă va trebui să ajungă un factor real, prețuit și respectat, în societatea școlară. Monitorul va fi elevul cel mai serios, cel mai imparțial, cel cu mai multe calități morale. Educatorii, coborându-se în masa școlară, trăind din viața lor, devenind mai democrați în pedagogie, vor cunoaște temeinic aptitudinile fiecăruia, vor putea îndruma această selecționare, mulțumită căreia cei mai de seamă vor fi diriguitorii, în cari restul elevilor vor găsi modelele vrednice de imitat. Astfel noi, profesorii, vom lua de colaboratori în opera noastră educativă pe cei mai distinși dintre elevii noștri. Vom căuta să facem ca masa școlară să trăiască cât mai intens o viață morală. Toate preceptele moralei vor trebui să-și găsească aplicațiunea constantă în viața societății școlare. Acțiunea, punerea în lucrare, va fi principiul conducător în educația morală.

Oricât de întristați suntem când vedem scăderile societății de azi, când ne coborâm în mijlocul școlarilor, inima ni se înviorează, gândirea noastră devine mai optimistă. Spiritul nostru devine mai entuziast, când vedem atâtea inteligențe, atâtea porniri frumoase, care n'așteaptă decât munca noastră călduroasă spre a-și lua un puternic avânt. Călăuziți în viață de luminile ce se revarsă din concepțiile sublime ale marilor gânditori, școlarii vor rezista tuturor ispitelor, vor căuta prin practicarea virtuților, prin exemplele vieții lor de toate zilele, să devie factori de înălțare, de înobilare a vieții noastre colective. Numai pe această cale vom ajunge a face ca viața noastră să fie mai folositoare, mai frumoasă, mai vrednică de trăit. Numai în acest chip generația care vine, va contribui la creșterea tot mai mare a numelui poporului nostru în mijlocul celorlalte națiuni.

G. CORIOLAN

Directorul Lic. «Mireea cel Bătrân»

CNEAZUL ȘTEFAN VOGORIDE

Despre cneazul Ștefan Vogoride la noi, în țară, în genere se crede că-i de origine grecească, anume din Fanar. Cred că lămuririle de mai jos, extrase dintr'un articol publicat de P. Carapetrot în revista bulgară „*Bălgarska sbirka*” 1902 p. 37 sg, vor fi de interes pentru istoriografia română.

Autorul ne spune că Ștefan Vogoride se născu în târgulețul *Cotel*, care a dat mai mulți oameni însemnați pentru Bulgari, din tatăl Toneo și din mama Anna și că se înrudia cu Vlădica din Vrața.

Clașele elementare le făcu în Cotel, în limba greacă bine înțeles, după care fu trimis, dimpreună cu un frate al său, să-și continue cursurile la școala grecească dela București, în floare pe acea vreme. Între alții, avu de profesor pe Lambros Fotiades. Aci învăță bine limba greacă și franceză. Apoi, la Constantinopol se desăvârși și în limba turcească.

Ca cunoscător al limbii franceze, fu numit în slujbă la ministerul afacerilor streine și în curând fu trimis în Egipt. Apoi fu numit caimacam în Moldova.

Distingându-se ca diplomat la încheierea tratatului dela Adrianopole, 1829, Sept. 2, dintre Turci și Ruși, deveni omul de încredere al Sultanului Mahmud II, care îl însărcină cu diferite misiuni importante la Petrograd. Fu numit membru în *Tanzimat* (1840), când începe să se simtă activitatea sa pe lângă Sublima Poartă. Apoi este numit *beiu* al insulei Samos, funcție pe care o conduce dela Constantinopol. În loeu-i administra insula ginerile său, C. Musura. După Vogoride este numit *beiu* al Samosului Ioan Ghica.

În calitate de caimacam al Moldovei, rar de tot fu la Iași. În Turcia ajunsese la cele mai înalte titluri până la cel de *riut-bei-bala* (înalt Domn), titlu ce pe vremea aceea nu se da decât chedivului Egiptului, beiului din Tunis și Domnilor Principatelor românești și Serbiei, fără însă ca aceștia să aibă și titlul de înalt.

St. Vogoride se căsătorise cu moldoveanca *Doamna Rallu*, care se stinsese cu mult înaintea lui. Avu trei fii și patru fiice: Beizadeua *Iancu*, care-i ținea locul la Samos, înnebunit mai târziu; beizadeua *Nicolachi*, care ocupă la 1839 postul de secretar al ministrului turc dela Paris, devenit ministru de finanțe al caimacamului Moldovei, Teodor Balș, „pentru că, după moartea acestuia să devină el însuși caimacam al Moldovei. Acesta se căsătorise cu Ecaterina, unica fiică a boierului moldovean Conachi, din care cauză se numi Conachi-Vogoride. La 1856, în virtutea tratatului dela Paris, Basarabia unindu-se cu Moldova, Nicolachi-Conachi-Vogoride emise la Iași chrisovul (10 Iunie 1858) prin care hotărâse deschiderea școlii bulgărești din Bolgrad. După dânsul a rămas un copil, ofițer (la 1902) în armata română și care, după abdicarea lui Alexandru Battenberg, veni la Târnova cu aspirații de domnitor.

Al treilea fiu fu *Aleco*, mulți ani secretar la ambasada turcească din Londra, apoi ministru în Turcia și guvernator al Rumeliei orientale El trăia în 1902.

Ne mai vorbește despre fiicele lui Vogoride, măritate toate bine; una dintre ele, *Smaragda*, după prințul Mihail Sturdza.

Despre mama lui Vogoride ne spune că a murit la Constantinopol pe la 1851 în vârstă înaintată de peste o sută de ani și că n'ar fi știut decât limba bulgară, de și era numită «*cocona*» și «*domna*».

În casa lui Vogoride «se vorbea mai mult românește și foarte rar grecește» (pag. 41) «Vogoride nu vorbea niciodată bulgărește, căci uitase limba, dar pricepea tot ce se vorbea în această limbă. Cu bulgarii de obicei vorbea grecește sau turcește».

Crescu patru bulgari din Cotel, susținându-i pe la școli (grecești, bine înțelese), între cari și pe *Sava Racowski*, revoluționarul de mai târziu, cu sediul la Brăila.

Lăsa, între altele, prin testament, să se ridice o biserică la Cotel (grecească), pentru care însărcină ca episcopul pe patriarhul

Ierusalimului, pe ginerele său Mihail Sturdza, pe Alecu Fotiade și pe notabilul din Cotel, Hagi-Petre Hagi Mateof. Biserica însă nu se făcu, probabil din pricina cersei ivite între biserică greacă și bulgară, imediat după moartea lui Vogoride.

Acestea sunt știrile ce ne dă autorul despre Vogoride, care pe bulgărește ar fi sunat *Bogorivici*.

Alte știri despre dânsul, mai mărunte, găsim în *Period-Spisanie* cartea LXII ; în *Bălg. Sb.*, anul 1902, pag. 110, unde ni se spune că Vogoride dăruiește o casă a sa la Constantinopol, pentru întemeierea primului paraclis bulgăresc (1848) și despre care Sava Racowski ne spune că i s'ar fi plătit casa și partea ce ar fi luat în diferite ocazii aspirațiilor bulgărești.

PERICLE PAPAHAĞI

Directorul liceului din Silistra

SCRISORI

TOT PE PUTERE SE BAT ȘI AZI

Zicătoarea veche spunea că: „*Omul sfințește locul*“. Arivia-
mul nou pretinde, ca: „*Locul să sfințească pe om*“.

Dintr'acest contrast de vederi, între cei cari știu să zidiască,
și cei cari nu pot trăi fără să dărâme, s'a născut o luptă, din
care meritele și caracterele au eșit învinse și date la o parte. De
atunci, pe locurile ce s'ar fi căzut să le ocupe acestea, se ceartă
toate nulițăile, pentru ca să se ridice și să facă averi.

Pentru acești ciocli, trecerea liniștită dela o organizațiune
la alta, ori dela un principiu de acțiune abusiv, la altul corect,
nu se poate face, decât răsturnând tot ce a construit experiența
veacurilor. Nimic nu-i poate încredința că orice muscă nu
poate face miere și că toate steagurile nu sunt roșii.

Imbătați de școala demagogiei și trăind din contribuțiile ne-
ofiților, puțin le pasă de ruina ce lasă după dâșii și nici se
gândesc că precedentele ce creează, pot folosi altora.

Eclipse, firește, se arată uneori în viața națiunilor; dar lu-
mina degrabă le stinge; căci, desgrădirea inițiativelor individuale,
intensitatea muncii ajutată de științele aplicate și garantarea drep-
tului de proprietate, sânt arme oțelite și invincibile, care apără
Democrația de orice atacuri anarhice ale Demagogiei.

Experiența apoi a învățat pe fiecare că un Stat, ca să
poată prospera, are nevoie de capacități reale, care să-l conducă
și că, dacă sub un pretext sau altul, acestea nu se iau din orice
clasă se găsește, ci sânt înlocuite cu spumele, pe cari bătaia va-
lurilor trecătoare le-au scos la iveală, ce ordine și siguranță mai
poate fi înăuntru și ce relații în afară, căci toate țările ce s'au

izolat, au pierit asfixiate de însăși egoismul lor; și egoismul nu este decât o pecetie a deșertăciunii.

De veacuri cugetătorii, ca să scape lumea de spiritele absolutismului, și-au căsnit mintea să alcătuiască o Constituție de stat, trasă numai din dreptul bazat pe natura și necesitățile omului, regim care s'a numit *democratic*, pentru că printr'însul suveranitatea dela Monarc a trecut la Popor.

Bătrânii noștri, apreciind foloasele acestui regim, s'au grăbit a-l adopta încă dela 1866, înscriindu-i principiile în Legea cea mare a Țării. Din totalitatea dispozițiilor lui, au amânat numai acordarea votului obștesc, până ce Poporul să fie pregătit pentru delicata misiune, de a da directive în conducerea statului. Pregătire, pentru care toți fruntașii partidelor de atunci și-au luat îndatorirea a o face cât mai degrabă și cu orice sacrificii.

Spiritele rele însă, care le-au succedat la cârma Țării, în dorința de a-și prelungi cât mai mult stăpânirea și a o putea supune intereselor lor personale, și-au făcut o armă dintr'această amânare, așa că, dela acea dată, mistificarea Națiunii și frustrarea statului, sub toate formele și cu tot lucsul de formalități în descărcare, au luat din ce în ce niște proporții, la care nimeni altul n'a putut ajunge.

Cu cât ei erau mai nesățioși, cu atât amânau instrucția poporului, sub diferite pretexte. Cu cât dânsii își puteau plăti cu favoruri și slujbe mai mulți partizani din colegiile restrânse, cu atât ei erau mai anevoie de doborât dela cârmă și deveniau mai tirani, astfel că: prin exemplele din ce în mai arbitrar, moralitatea proverbială a celor de jos aste astăzi înecată în desfrânarea celor de sus! Însăși principiile fundamentale ale democrației, această așezare senină și creștinească, au fost prefăcute de către acești tirani fățarnici în arme de speculă. Ce foloase dar, mai putea să dea regimul democratic de și înscris în Constituțiune, dacă în loc să-l păziască, *unii l-au tuns, alții l-au muls; unii i-au luat pielea, alții carnea; dând poporului numai oasele, ca să-i lociască dinții, ca să nu poată mușca?*

A venit pacea și cu dânsa aplicarea votului obștesc, care a adus la Guvern și în Parlamente așa zisa lume nouă. Nu discut aici, nici calitatea ei, nici numele ce i s'a dat; expun numai faptele. Care era prima datorie a acestor noi reprezentanți, cari

în numele întregii populațiuni, veniau să vindece ranele trecutului și să ușureze lipsurile prezentului?

Să ne dea, mai înainte de toate, un *guvern național*, compus din tot ce are Țara mai luminat și mai încercat, și aceasta cu voia sau fără voia unuia sau altuia, căci Țara întreagă îl cerea, guvern ce totdeauna ni s'a refuzat și pe timpul preparativelor și pe acela al războiului.

N'au făcut-o!

Pentru a opri apoi mersul desirăului, pornit și întreținut de către însuși autoritățile superioare, trebuia imediat să dea în judecată, spre a fi pedepsite, atât fără-de-legile comise până astăzi, cît și să impună la taxele cele mai grele averile câștigate în mod ilicit sub orice formă, sume care, pe măsură ce s'ar fi încasat, să fi fost împărțite ca despăgubiri de războiu, mai întâi celor cu desăvârșire ruinați, și apoi la cei mai puțin devastați; pentru ca toți acești nenorociți, rămași pe drumuri și gata să se agațe de orice făgădueli mincinoase, să-și fi putut face, printr'însele, rost de muncă.

Prin singurele aceste două măsuri, cu nepărtinire aplicate, guvernul care le-ar fi luat dela început, și ar fi atras,—nu numai bine-cuvântările și sufragiile națiunii întregi, dar încă ar fi stărpit dint'odată abuzurile, ar fi ridicat moralul public, ar fi mărit producțiunea Țării în raport cu numărul brațelor, pe care plata din despăgubiri le-ar fi pus în stare să producă și pe deasupra ar fi tăiat scurt orice înfluență a propagandelor anarhice.

N'au făcut nici aceasta; din contra, au amnestrat pe toți tâlharii și pe toți desertorii, cari s'au îmbogățit din averile celor ce și-au făcut datoria; ba încă, le mai rîd și în nas!

Odată satisfăcute aceste două nevoi capitale, concomitent cu parcelarea grabnică a pămîntului la săteni și cu organizațiunea nepărtinitoare și bine studiată a muncii față de capital, era indicată instalarea temeinică a aplicării riguroase a unui principiu de acțiune legal și corect în toate actele de guvernământ și administrațiune, în locul aceluia de bun plac, pe care de atîta amar de vreme îl practică autoritățile față de Națiune și Stat. Căci nu legile ce avem sînt vinovate de haosul și lipsurile în care bălăcîm; ci acei cari le interpretează și le aplică în folosul lor.

În loc însă ca noii reprezentanți ai votului universal să se fi îngrijit mai întâi de nevoile urgente ale poporului, dînșii,

odată văzuți în Parlament, s'au constituit în nenumărate mici grupări și fiecare din ele s'a repezit cu urlete și scandale să ia puterea cu asalt ! Și pe ce însușiri personale ori programe se întemeiază ? Pe o a doua expropriere quasi-totală a moșilor particulare, fără nici o plată sau pe mai nimic ! Pe trecerea de fapt a caselor proprietaricești în stăpânirea chiriașilor ; pe politică și pe tot felul de jafuri, din care dâșii trebuiau să iasă mari și bogași !.

Văzând ce se petrece, cine nu s'a întrebat : Cum se poate ca în Țara aceasta, unde oricine, cu puțină muncă și în orice direcție poate trăi mai ușor decât oriunde, să se găsiască oameni cu așa judecată cari, în goana lor după niște aspirații, nepotrivite nici cu talentele, nici cu pregătirea lor, să-și abandoneze carierele, în care se puteau face folositori Țării, spre a-și consuma activitatea și energiile căsnindu-se să facă pe lume să creadă că, din patima și întunericul lor, se va lumina Națiunea și că, din jaful celor cari au strâns muncind și economisind, să poată face prosperitatea trântorilor cari risipesc !

Unde văd dâșii la noi pletora aceea de lucrători din țărilor industriale, peste măsură de populate, cari, dacă sunt gonțiți din fabrică, mor de foame ? Și apoi în lipsa în care suntem de capitaluri bănești și de știință ori practică profesională, fără inițiativă și perseverență, ce folos poate să aducă lucrătorului scumpețea lucrului, când în aceeași proporție se scumpește și traiul ? Prosperitatea unei Națiuni a început totdeauna și pretutindeni cu educațiunea și instrucțiunea profesională a cetățenilor. Numai prin acestea, ajutate de înlesnirile tuturor mijloacelor economice moderne date de stat, s'a putut ușura munca manuală și iefteni producțiunea și, prin urmare, traiul.

De aceea, reglementarea raporturilor dintre diversele activități naționale a fost, este și va fi cel mai mare prilej de studii îndelungate și aprofundate a celor mai de seamă specialiști cari, cumpănind bine raporturile, să poată netezi asperitățile ; iar nu, cum se face la noi ca, după ce au citit seara o scriere pe care nici nu au înțeles-o, să confecționeze a doua zi legi după dânsa, croite după alte stări și alte interese, căci : *O lege, ca să-și poată avea autoritatea ei, trebuie să fie fructul experienței, iar nu impusă ca sistem de dominațiune.*

C. D. PARIANO

CONQUISTADORES

(DIN JOSÉ MARIA DE HEREDIA)

*In stoluri mari, ca șoimii ce se avântă 'n sbor,
Sătui să mai îndure trufașele mizerii
Și beți de-un vis eroic, brutal, cuceritor,
Porniră căpitani din Palos al Mogherii.*

*Mergeau să cuceriască vestitele metale
Ce'n munții din Cipangu prin hrube se coceau ;
Iar caldele-alizeie sub tropic le'nclinau
Catargele-aplecate spre țări occidentale*

*Visând în orice seară o nouă epopeie,
Îi legăna'n miragiul unui bogat ținut
Fosforescența mării suflate de-alizeie.*

*Sau, aplecați pe margini de albe caravele,
Priviau cum nasc din ape, pe-un cer necunoscut,
In lumile-australe nebănuite stele.*

SALSOVIA

SCOICA

(DIN JOSÉ MÁRIA DE HERDIA)

*Frumoasă scoică, oare prin câte reci oceane
Ți-au legănat sidetul fragil și argintos
În verzile abisuri de ape diafane
Mareele, curenții și valul spumegos!...*

*Azi, în nisip, departe de fluxul cel sărat,
Te odihnești la soare pe aurita plaje;
Ci în zadar ți-e somnul, căci lung și desperat
Huește glasul mării și geme'n a ta coaje.*

*Li-i sufletul asemeni cu scoica cea sonoră...
Și cum ecoul mării tot fierbe'n golu-i încă
De parcă mii de glasuri odihna și-o imploră;*

*Tot astfel și în pleptu-mi, prea plin de ea odată,
Etern răsună zvonuri de patimă adâncă
Ca o chemare surdă și-atât de 'ndepărtată.*

SALSOVIA

PAGINI ALESE

DIN

ERNEST RENAN

I.

CE ESTE O NAȚIUNE?

(Fragment dintr-o conferință)

O națiune este un suflet, un principiu spiritual. Două lucruri care, de fapt, nu fac de cât unul alcătuiesc acest suflet, acest principiu spiritual. Unul se află în trecut, celălalt în prezent. Unul este stăpânirea în comun a unei bogate moșteniri de amintiri; celălalt este consimțirea actuală, dorința de a trăi împreună, voința de a continua punerea în valoare a moștenirii pe care am primit-o în diviziune. Omul, domnilor, nu se improvizează. Națiunea, ca și individul, este capătul unui trecut de efortări, de jertfe și de devotament. Cultul strămoșilor este dintre toate cel mai legitim; strămoșii ne-au făcut ceea ce suntem. Un trecut eroic, oameni mari, glorie (înțeleg pe cea adevărată), iată capitalul social pe care așezăm o idee națională. Să ai glorie comune în trecut, o voință comună în prezent, să fi făcut lucruri de seamă împreună, să voești să mai faci încă, iată condițiile esențiale pentru a fi un popor. Iubim în proporție cu jertfele pe care le-am consimțit, cu nenorocirile pe care le-am suferit. Iubim casa pe care am clădit-o și pe care o lăsăm moștenire. Cântecul spartan : *Suntem ce-ați fost, vom fi ce sunteți*,

este, în simplitatea lui, imnul prescurtat al oricărei patrii.

În trecut, o moștenire de glorie și de părerii de rău de împărtășit ; în viitor un acelaș program de realizat ; să fi suferit, să te fi bucurat, să fi nădăjduit împreună, iată ceeace face mai mult de cât vămile comune și granițele conforme cu ideile strategice ; iată ceeace înțelegem cu toate deosebiri de rasă și de limbă. Ziceam adineauri : „să fi suferit împreună“ ; da, suferința la o altă unește mai mult decât bucuria. Când e vorba de amintiri naționale, doliul face mai mult decât triumful ; căci el impune datorii și ne cere sforțări comune.

O națiune este, deci, o mare solidaritate, alcătuită din simțământul jertfelor pe care le-am făcut și al acelora pe care suntem gata să le mai facem. Ea presupune un trecut ; ea se rezumă, totuși, în prezent, printr'un fapt tangibil : *consimțirea, dorința limpede exprimată de a continua viețuirea laolaltă. Existența unei națiuni este (ierțați-mi această metaforă) un plebiscit de toate zilele*, precum existența individului este o afirmație veșnică de viață. Oh ! știu, aceasta e mai puțin metafizic decât dreptul divin, mai puțin brutal decât dreptul pretins istoric. În această ordine de idei o națiune, tot pe atâta cât și un rege, nu are dreptul de a spune unei provincii : „Îmi aparții, te iau“. O provincie, pentru noi, sunt locuitorii ei ; dacă e cineva care are dreptul să fie consultat, este locuitorul. O națiune n'are niciodată un adevărat interes să-și anexeze sau să-și păstreze un ținut fără voia lui. Dorința vie a națiunilor este, în definitiv, singurul criteriu legitim, acela la care trebuie totdeauna să revenim.

Am alungat din politică abstracțiunile metafizice și teologice. Ce mai rămâne apoi ? Rămâne omul, dorințele sale, nevoile sale. Secesiunea (despărțirea politică), imi veți spune și, la urma urmelor, fărâmițarea națiunilor, sunt urmarea unui sistem, care pune aceste vechi organisme la bunul plac al unor voințe adesea puțin luminate. E limpede că, într'o astfel de materie, niciun principiu nu trebuie să fie împins la exces. Adevărurile de acest ordin nu sunt aplicabile decât în întregul lor și într'un chip foarte general. Voințele omenești se schimbă ; dar ce nu se schim-

bă aici pe pământ? Națiunile nu sunt ceva veșnic. Ele au avut un început, vor avea și un sfârșit. Confederația europeană, probabil, le va înlocui.

Dar nu aceasta-i legea veacului în care trăim. În clipa de față, existența națiunilor este bună, trebuincioasă chiar. Existența lor este cheazășia libertății, care s'ar pierde dacă lumea n'ar avea decât o lege și un stăpân.

Prin facultățile lor felurite, adesea potrivnice, națiunile se slujesc la opera comună a civilizației; toate aduc o notă în acest mare concert al omenirii care, într'un cuvânt, este cea mai înaltă realitate ideală pe care am putea-o atinge. Isolate, ele își au părțile lor slabe. Imi zic adesea că un individ, care ar avea niște defecte, socolite la o națiune drept calități, care s'ar hrăni cu o glorie deșartă, care ar fi într'atât de gelos, de egoist, de cărcotaș, care n'ar putea să 'ndure ceva fără să-și scoată sabia lui din teacă, ar fi cel mai nesuferit om. Dar toate aceste disonanțe de amănunt dispar în întreg. Biată omenire! cât ai suferit! câte încercări te mai așteaptă încă! O, de-ar putea spiritul înțelepciunii să te călăuziască spre a te păzi de nenumăratele primejdii cu cari ți-e semănată calea!

Mă rezum, domnilor. Omul nu-i robul nici al rasei sale, nici al limbii sale, nici al religiei sale, nici al cursului fluviilor, nici al direcțiunii lanțurilor de munți. *O mare îngrămădire de oameni, cu mintea sănătoasă și cu inima caldă, creează o conștiință morală, care se numește o națiune.* Atâta vreme cât această conștiință morală își dovedește puterea prin jertfele pe care le cere abdicarea individului în profitul unei comunități, ea este legitimă, are dreptul să existe.

Dacă se ridică îndoieli asupra granițelor sale, consultați populațiile pentru care se ceartă. Ele au tot dreptul să aibă o părere în această chestiune. Asta o să treziască surâsul la filosofi transcendențiali ai politicii, acești infailibili cari își petrec viața înșelându-se pe sine și cari, dela înălțimea principiilor lor superioare, se uită cu milă la „terre-à-terre“-ul nostru. „Să consultați populațiile, fui! ce prostie! Iată niște biete idei franțuzești, care pretind să înlocuim diplomația și războiul cu mijloace de o simplici-

tate copilărească". Să așteptăm, d-lor ; să lăsăm să treacă domnia transcendentălor, să știm să suferim disprețul puternicilor. Poate că, după multe dibuiri nerodnice, ne vom întoarce la modestele soluțiuni empirice. Mijlocul de a avea dreptate în viitor este, uneori, să te poți desemna să fii de modă veche.

II.

EDUCAȚIA POPORULUI (din „Viitorul Științei")

Innobilarea și emanciparea tuturor oamenilor prin acțiunea civilizatoare a societății, aceasta este datoria cea mai grabnică a guvernului în situațiunea de față. Tot ceea ce se face în afară de aceasta este nefolositor sau prematur. Se vorbește mereu de libertate, de dreptul de întruniri, de dreptul de asociație. Nimic mai bun, dacă inteligențele ar fi în stare normală; dar, până atunci, nimic mai frivol. Degeaba se vor întruni prostii sau neștiutorii, n'o să iasă nimic bun din întrunirea lor. Sectarii și oamenii de partid își închipuie că numai apăsarea împiedică ideile lor să isbutiască și se mânia împotriva acestei apăsări. Se înșeală. Nu reaua voință a guvernului înăbușe ideile lor; ci ideile lor nu sunt coapte; așisderea, nu forța guvernelor absolute, ci deprimarea supușilor menține popoarele în înjosire. Socoliți oare că, dacă ar fi coapte pentru libertate, nu și-ar face-o de îndată?

Libertatea de a spune orice presupune că acei cărora li se adresează, au inteligența și discernământul trebaitor ca să facă critica a ceea ce li se spune, să primiască dacă este bine, să respingă dacă e rău. Dacă ar fi o clasă, ce s'ar putea defini legal, de oameni cari să nu poată face acest discernământ, ar trebui să supraveghem ceea ce i se spune; căci libertatea nu se poate tolera decât cu marea corectiv al bunului simț public, care judecă greșelile. De aceea *libertatea învățământului*

este o absurditate, din punctul de vedere al copilului. Căci copilul, primind ceea ce i se spune fără să poată face critica, socotind pe dascălul său nu ca pe un om, care își dă părerea față de semenii săi, pentru ca aceștia s'o cerceteze, ci ca pe o *autoritate*, este evident că o supraveghere trebuie să fie exercitată asupra a tot ceea ce i se predă și că o altă libertate trebuie să înlocuiască pe a sa, spre a săvârși discernământul. De oarece nu se pot alcătui categorii printre adulți, libertatea devine, în ceea ce îi privește, singura soluție cu putință. Dar este netăgăduit că, înainte de educarea poporului, toate libertățile sunt primejdioase și au nevoie de restrângeri. Într'adevăr, în chestiunile relative la libertatea de a-și exprima cugetarea, nu trebuie să privim numai dreptul ce-l are cel ce vorbește, drept care este firesc și nu-i îngădit decât de dreptul celui alt, ci și poziția celui care ascultă și care, neavând totdeauna discernământul trebuitor, este oarecum pus sub tutela Statului. Deci, din punctul de vedere al celui care ascultă și nu din punctul de vedere al celui care vorbește, restrângerile sunt îngăduite și legitime.

Libertatea de a spune orice nu va putea avea loc decât atunci când toți vor avea discernământul trebuitor și când cea mai bună pedeapsă a nebulilor va fi disprețul publicului.

III

TINERIMEA ȘI VIAȚA

(Fragment dintr'un discurs ținut la împărțirea premiilor la liceul
Ludovic cel Mare).

Problema ocărmuirii societăților devine din ce în ce mai mult o problemă științifică, a cărei deslegare presupune exercițiul celor mai rare facultăți ale spiritului.

Rasboiul, industria, administrația economică sunt acum științe complicate. Aceste funcțiuni sociale, pentru care odinioară era de ajuns să ai curaj, eleganță și cinste,

presupun astăzi capete puternice, în stare să îmbrățișeze într-o dată multe idei și să le țină pe toate fixate sub privire. Ne plângem adesea că forța devine singura regină a lumii. Ar trebui să mai adăogăm că marea forță din zilele noastre este cultura spiritului în toate gradele sale.

Barbaria este răpusă pentru totdeauna, de oare ce totul aspiră să devină științific. Barbaria nu va avea nici odată artilerie și, chiar de-ar avea-o, n'ar ști s'o mănuiască. Barbaria nu va avea nici odată industrie savantă, puternică organizație politică; căci toate acestea presupun o mare aplicație intelectuală. Ori, barbaria nu este în stare să aibă aplicație intelectuală. Obiceiul aplicației se dobândește prin discipline puternice, a căror taină o posedă educația științifică și literară.

Nu de azi, de sigur, a început acest privilegiu al culturii intelectuale. Fără a vorbi de antichitate, veacurile al XVI, XVII și XVIII văzură alcătuindu-se o Europă, stăpână a lumii, în numele unei civilizații superioare. De o sută de ani, mișcarea s'a accelerat, cu toate că organizația interioară a națiunilor civilizate a fost adânc modificată.

Societățile actuale nu mai pot pune temei, ca cele de altă dată, numai pe calitățile ereditare a câtorva familii alese, pe așezăminte tutelare, pe organisme politice, în care valoarea cadrului era adesea foarte superioară celeia a indivizilor. Cultura individului a devenit, la noi, o trebuință de mână întâi. Ceea ce făceau odinioară ereditatea sângelui, obișnuințele seculare, tradițiile de familie și de corporațiuni, trebuie s'o facem astăzi prin educație.

Importanța instrucțiunii publice se găsește astfel oarecum înzecită. *Lupta pentru viață s'a transportat pe terenul școlii. Rasa cea mai puțin cultivată va fi, fără greș, suprimată, sau, cea ce la urma urmelor e acelaș lucru, aruncată pe planul al doilea de către rasa cea mai cultivată.*

Grija instrucțiunii publice într'un Stat va deveni astfel o preocupare cel puțin egală cu aceea a înarmării și a producerii de bogății. O națiune, într'adevăr, se luptă și produce prin indivizii cari o compun. Dar pe individ îl

crează instrucția, cel puțin pe jumătate. Fără indoială, mai este și darul înăscut, pe care nimic nu-l înlocuiește; dar darul înăscut, fără de instrucție, rămâne sterp, ne-productor, ca și un bloc aurifer neexploatat.

Socotiți deci, tineri elevi, ca hotărâtori anii în care vă aflați și pe care prea adesea îi privim ca ani jertfiți. Datorii austere vă așteaptă, și n'am fi sinceri de nu v'am face să vedeți în recente modificări ale societății omenesii de cât o micșorare a piedicilor de biruit și, oare cum, o ușurare a sarcinilor vieții. Libertatea este în aparență o ușurare; în realitate este o sarcină. Iată tocmai noblețea ei. Libertatea angajază și obligă; ea mărește suma silințelor impuse fiecăruia.

Să priviți viața, care vă este rezervată, ca un lucru grav și plin de responsabilitate. Este însă acesta un motiv ca să vă socotiți mai puțin favorizați de soartă decât cei ce au fost înaintea voastră? Nicidecum, tineri elevi, dimpotrivă. Să nu ziceți niciodată, ca nemulțumitul de care vorbește profetul lui Israel: «Părinții mănâncă aguridă, iar fiilor li se strepezesc dinții». Partea voastră este bună și văd o mulțime de motive ca să vă pismuesc, nu numai pentru că sunteți tineri și pentru că tinerețea este descoperirea unui lucru prea bun, care este viața, dar pentru că veți vedea ceea ce noi nu vom putea vedea, veți ști ceea ce noi căutăm cu îngrijorare, veți avea deslegarea multora din problemele politice asupra cărora noi șovăim, pentru că faptele n'au vorbit încă îndeajuns de limpede. Pregătiți-vă să purtați în aceste mari lupte partea virilă a rațiunii voastre cultivate de știință și a curajului vostru, copt printr-o filosofie sănătoasă.

Vârsta voastră nu vă îngăduie șovăirea. Nimeni n'a tremurat intrând în viață. Un fel de orbire, cu dibăcie pregătită de fire, vă înfățișează existența ca pe o pradă dorită, pe care tindeți s'o apucați! Alții mai înțelepți de cât mine vă vor feri de cu vreme împotriva părții de iluziune pe care o presupune tânăra voastră înălțare. Ei vă vor vesti nenorociri; vă vor spune că viața nu se ține de ceea ce făgăduiește și că, dacă am cunoaște-o când intrăm într'ansa, n'am avea graba naivă a vârstei voastre.

Cât despre mine, vă mărturisesc, nu acesta este simțământul meu. Viața, care este coala dinaintea voastră, ca un cînt necunoscut și fără de margini, am străbătut-o. Nu mai aștept dela ea cine știe ce mare lucru neașteptat; acel capăt, pe care-l credeți la nesfârșit, îl văd foarte aproape de mine. Ei bine, cu mâna pe conștiință, viața aceasta pe care e o modă s'o vorbești de rău, am găsit-o bună și vrednică de poște pe care tinerii o au pentru dânsa.

Singura iluziune pe care v'ați face-o, ar fi s'o socotiți lungă. Nu; e foarte scurtă; numai că, vă asigur, este bine s'o fi trăit și cea dintâi datorie a omului față de nesfârșitul din care iese, este recunoștința. Generoasa imprudență care vă face să intrați fără umbră de gând ascuns în cariera, la al cărei capăt atâția desamăgiți mărturisesc că n'au găsit decît desgust, este deci foarte filosofică în felul său. De partea voastră e dreptatea. Mergeți înainte cu curaj; nu suprimați nimic din focul vostru; acest foc, care arde în voi, este însuși spiritul care, răspândit providențial în sânul omenirii, este ca și principiul forței sale motrice.

Haideti, haideti, nu pierdeți niciodată gustul vieții. Nu blestemați niciodată bunătatea infinită din care purcede ființa voastră și, în ordinea mai specială a favorurilor individuale, binecuvântați soarta fericită, care v'a dat o patrie binefăcătoare, dascăli devotați, părinți prea buni, condiții de dezvoltare în care nu aveți să mai luptați împotriva străvechei barbarii.

Voioasa beție a vinului nou al vieții, care vă face surzi la plânsetele fricoase ale descurajaților, este deci legiuită, tineri elevi. Să nu vă muștrați că vă lăsați în voia ei. Veți găsi că existența este gustoasă, dacă nu așteptați dela ea ceea ce n'ar putea să vă dea. Când cineva se plânge de viață, aproape totdeauna i-a cerut ceea ce nu-i cu putință. Aici să credeți cu totul în experiența înțelepților. Nu-i decât o singură temelie pentru viața fericită: căutarea binelui și adevărului. Veți fi mulțumiți de viață dacă veți întrebuința-o bine, dacă veți fi mulțumiți de voi înși-vă. O zicătoare prea bună este aceasta: „Cău-

tați mai întâiu împărăția cerului; tot ceea ce rămâne, v se va da pe de-asupra.

Intr'o împrejurare asemănătoare cu cea de astăzi, acum patruzeci și trei de ani, ilustrul M. Jouffroy adresă elevilor liceului Carol cel Mare aceste severe cuvinte „Menirea noastră, a acestora, cărora experiența ne-a des tainuit adevăratul adevăr asupra lucrurilor lumii, e să vi spunem. Culmea vieții vă ascunde povârnișul ei; din cele două povârnișuri ale sale nu-l cunoașteți decât pe unul, acela pe care-l urcați; e surăzător, frumos, e parfumat ca primăvara. Nu vă este dat, precum ni este dat nouă, să priviți pe celălalt, cu aspectele sale melancolice, cu palidul soare care-l luminează și cu țărnul înghețat care îl termină.

Nu, tineri elevi! E prea trist. Soarele nu-i niciodată palid; câteodată numai este învăluit. Pentru că ai îmbătrânit, ai dreptul să spui că florile sunt mai puțin frumoase și primăverile mai puțin radioase? Nu cumva ai vrea să te plângi că nu ești nemuritor aici pe pământ? Ce neghiobie, Doamne! Printre toate florile, și câte Doamne nu-s frumoase (ce lume minunată este aceea a floarei) nu-i decât una care să fie aproape fără frumusețe; i-o floare galbenă, uscată, țăpână, gălbejită, cu un lustru neplăcut, ce se numește pe nedrept nemuritoare. Îmi place mai mult trandafirul, cu toate că are un cusur, se vestejește cam iute.

Și apoi, hai s'o spunem mai degrabă, viața asta de patru zile (scurtă) produce fructe care durează: virtutea, bunătatea, devotamentul, dragostea de țară, stricta pază a datoriei. Iată, dacă veți ști să dați o regulă superioară vieții noastre, ceea ce nu vă va lipsi niciodată. Să credeți într'o lege supremă de rațiune și de dragoste, care îmbrățișează această lume și o explică. Să fiți siguri că cea mai bună parte este aceea a omului de treabă și el e, la dreptul vorbind, adevăratul înțelept.

Feriți-vă de boala cea mare a vremii noastre, acel pesimism, care te oprește să crezi în desinteresare, în virtute.

Să credeți în bine; binele este tot atât de real ca și răul, și nu mai el întemeiază ceva; răul e sterp. Aci

dintre voi cari au o mamă, pe care o vor face astăzi fericită aducându-i cununile lor, vor ști să mă înțeleagă.

Totdeauna mama voastră să fie în centrul vieții voastre. Să nu faceți nici odată ceva fără aprobarea ei. Arătați-i motivele voastre; dacă sunt bune, ușor o veți face-o să fie de părerea voastră. Ești totdeauna destul de elocinte pe lângă o mamă pe care o iubești.

Veți vedea veacul al XX-lea, tineri elevi. Ah! iată, vă mărturisesc, un privilegiu, pentru care vă invidiez; veți vedea neprevăzutul. Veți auzi ceea ce se va spune despre noi, veți ști ceea ce va fi fost fragil sau solid în visele noastre. Credeți-mă, fiți atunci indulgenți. Acest biet secol al XIX-lea despre care se va spune atâta rău, va fi avut și el părțile lui bune, spirite sincere, inimi calde, eroi ai datoriei.

Generațiunile care se perindă sunt în general nedrepte unele față de altele. Sunteți pepiniera talentului viitorului. Imi inchipui că văd stând colo jos, printre voi, pe criticul care, către 1910 sau 1920, va face procesul veacului al XIX-lea. Văd de aci articolul său (îngăduiți-mi puțină fantasmă).

„Ce semn al vremii, într'adevăr! Ce desăvârșită răsturnare a tuturor noțiunilor sănătoase despre lucruri! Ce! cum de le-a trecut prin cap, în 1883, să aleagă pentru a prezida împărțirea premiilor noastre, la liceul Ludovic cel Mare, pe un om, inofensiv de sigur, dar cel din urmă pe care ar fi trebuit să-l aleagă într'un moment când era vorba, înainte de toate, de a reînălța autoritatea, de a se arăta tare și de a face cu căldură convicium seculi? Ne dădu sfaturi bune; dar ce moliciune! ce lipsă de mânie împotriva vremii sale!“ Iată ce va zice criticul conservator al veacului al XX-lea. Doamne! poate că întru cât va ar avea dreptate. Aș vrea numai să nu uite să adauge ce plăcere avui găsimdu-mă printre voi, cum semnele voastre de simpatie mi-au mers la inimă, cum contactul tinereții voastre mă învioră și mă înveseli.

Ceea ce numim indulgență, nu-i, de cele mai multe ori, decât dreptate. Muștrăm opiniunea că-i nestatornică. Vai!, tineri elevi, lucrurile omenefi sunt nestatornice. Spi-

ritul larg nu exclude reguli puternice de purtare. Să țineți mereu din toate puterile la legalitate. Să apărați cu gelozie libertatea voastră și să respectați pe a altora. Să păziți neatârhnarea judecății voastre ; dar să nu plecați nici odată din patria voastră, nici de fapt, nici cu inima. Mângâiați-vă ținând tare la ceva veșnic. Totul se va preface în jurul vostru. Veți fi poate martorii schimbărilor celor mai considerabile pe care le-a înfățișat până acum istoria omenirii. Dar un lucru este sigur, anume că, în orice stări sociale pe care le veți putea străbate, va fi un bine de făcut, un adevăr de căutat, o patrie de slujit și iubit.

Trad. de G. TOMA
Profesor în Constanța

FOLKLOR TĂTĂRESC DIN PERVELIA

cules de
I. DUMITRESCU
învățător

CÂNTECUL CAZANULUI

Tătărește

Ocali şepchen on salgan
On colână cuş alagan.
— „Turem, caidâ barasan?”
— „Men Cazangâ baramân!”
Cazannî Cazac algandii
Taclasân olcâ geaceândii
Taşlarânî su tiubânê alcândii ¹⁾.
Men Cazangâ bargaşâc
Car geaumasân, can geausân.

CÂNTECUL CAZANULUI

Românește

El şi-a luat o mantă grea pe umărul drept,
În mână dreaptă a luat o pasăre.
— „Unde te duci, dragul meu?”
— „Eu merg la Cazan!”
Cazacii au luat Cazanul,
Au dat foc la scânduri,
Şi au aruncat pietrele în apă ¹⁾.
Când voi ajunge la Cazan,
N'o să mai ningă, ci o să plouă sânge.

¹ De unde s'ar putea vedea că în timpul aceluia, ceta:ea Cazanului oră
făcea din scânduri şi din pietre.

MOARTEA LUI ALI

Cântec turcesc.

I

*Sabâ oldî horaz ueter
lengheler capuda becler
Boşâ ghîlê bu emecler.*

Refren

*Uiur isen uian Ali,
Calc sabâ oldî naslî iaren.*

II

*— „Evlerim var salcâm saceac,
Solsinenden ordî buceac
İci alem ioc iar sarageac.*

III

*Echî elim alcân oldî,
Ghiozlerâm iaş ilen doldî,
İandî iaren epchiul oldî.*

IV

*Iacmur iagar organ-organ,
Iustum izdê canî iorgan,
Alim ioctâr ghelip soran.*

V

*Senê uran, benî ursun.
Annem beni eoli bolsun,
Mezarâmâz birlic olsun“.*

1) În timpul cântecului, acest refren se repetă după fiecare strofă.

MOARTEA LUI ALI

Cântec turcesc

I

Mireasa
vorbește : — „S'a făcut dimineată, cocoșul cântă,
Stolnicele¹⁾ așteaptă la ușă.
Degeaba atâta speranță.

Refren | Dacă dormi, trezește-te, Ali,
Scoală, s'a făcut dimineată, iubitul meu“.

II

Mirele vor-
bește : — „Streășina casei par'că este un pom lăsat
în lături,
În partea stângă am fost înjunghiat cu cuțitul
Și n'am deloc putere să-mi îmbrățișez iubita.

III

Amândouă mâinile mi-s pline de sânge,
Ochii mi s'au umplut de lacrimi,
S'a ars iubirea, cenușă s'a făcut.

IV

Plouă repede, răpăind,....
De-asupra noastră plapoma e numai sânge
Și nu este nimeni caresă vie să 'ntrebe de
starea mea“.

V

Mireasa
vorbește : — „Cine te-a lovit pe tine să mă loviască și
pe mine,
Mama mea să mă găsiască moartă,
Mormântul să ne fie la un loc“.

1) Femeile care, în dimineața de după nuntă, așteaptă la ușă să ia că-
mașa miresei.

PĂCATUL BUNICULUI

(POVESTE TURCEASCĂ)

Odată un pașă și-a schimbat hainele și a pornit să se plimbe necunoscut prin cetate, ca să poată prinde singur pe hoți și pe făcătorii de rele. La o răspântie văzu doi inși care se certau pentru o oaie și nu se înțelegeau.

Pașa s'a apropiat să vadă ce este. Unul din ei, vânzătorul, cerea cam mult, dar celălalt, care era măcelar, dădea mai puțin, spunându-i :

— „De ce ceri tu atât, fiindcă oaia nu are mai mult decât douăzeci de kilograme de carne și patru de seu?“

Când auzi așa, pașa se amestecă în vorbă și-l întrebă pe măcelar de unde știe el că oaia are tocmai douăzeci de kilograme de carne și patru de seu. Măcelarul îi răspunse :

— „De unde știu eu, nu-ți pasă ; dar pot să fac prinsoare pe orișicât, că așa este !“

Făcură prinsoare și se duseră să cântărească oaia ; dar acolo găsiră tocmai cum spusese măcelarul. Minunat, pașa îl întrebă dacă cunoaște legea și coranul și, fiindcă măcelarul răspunse că nu, puse să-l închidă, sub cuvânt că este un ghiaur¹⁾ și un fermecător.

Pe urmă pașa se duse la palat și strânse divanul judecății. Îl aduseră acolo pe măcelar și, fiindcă la întrebările judecătorilor el răspunse iarăși că nu cunoaște legea și coranul, fu osândit la spânzurătoare.

¹⁾ „Ghiaur“, — înseamnă „necredincios“ și nu „creștin“, după cum ne-am deprins noi să credem. „Ghiaur“ este chiar și Toreul care și-a călcat religia sau a nesocotit preceptele Coranului.

A doua zi, cu alaiu și soldați după el, măcelarul eră dus pe locul spânzurătorii. Pe drum se întâlnește cu o ceată de copii, cari veniau dela școală. Între ei eră și băiatul măcelarului. Când văzu copilul pe tatăl său între soldați, se repezi plângând el și întrebă pe cei din jurul lui unde-l duc; iar aceia îi răspunseră că la spânzurătoare. Copilul începui să plângă mai cu putere și se rugă de soldați și de cei din jurul tatălui său să mai aștepte puțin, iar pe el să-l ducă înaintea pașei să i vorbească.

Aceia îl ascultară. Când ajunse copilul la palat, îl întrebă pașa :

— „Ce vrei ?“

Iar el răspunse plângând :

— „Vreau să știu de ce-l spânzurați pe tatăl meu !“

— „Pentru că este un ghiaur și nu cunoaște legea !“

Copilul zise atunci :

— „Mărite pașă, puternic ești, dar nu-i cu dreptate. Nu tatăl meu este ghiaur, ci bunicul meu, care nu l-a dat la școală să învețe să cunoască legea. Tatăl meu nu este ghiaur, fiindcă de mine m'a dat la școală și eu am învățat să cunosc legea. Ca să va încredințați, puteți să mă întrebați orice și vă voi răspunde la toate !“

— „Bravo,—zise pașa,—oșă este și ertat să fie tatăl tău !“
Și astfel a scăpat măcelarul de spânzurătoare.

CÂNTECE DE NUNTĂ (TĂTĂREȘTI)

„Ș A N“.

- 1 Báz Pírveli cázámás, cáz parcea sí,
Ill caimè ¹⁾ otegec ena șast.
- 2 Báz Pírveli cázámás alt etermás,
Giurtangá saban saldáráp sán cheetermás.
- 3 Ai tuverec, cun gealpac, șemșer cașác, ²⁾
Aman mechen sau mechen bászı aşác?
- 4 Aursam acter cãm' sem ioc olsem gilar,
Iuzámni sııpap cozámni cãm gındárar?
- 5 Actaşan cármeu copárnám astı şair;
Buiuc cucıuc giunleghê aşam chair.
- 6 Catiıpe pâstan tâzden ton oınmallı târseo.
Bâzde calctai bolaramás duâ etersác.
- 7 Cun iaurunun, mal baiınan, caltegecsân?
Zamet şegáp ascherlác etegecsân.

1) „caimé“ = 20 lei, „Caimé“ = „pol“ (românește popular).

2) „șemșer cașác“ = niște linguri foarte frumoase, care sunt un produs specific al Anadoliei.

CÂNTECE DE NUNTĂ

(TĂTĂREȘTI)

Noi suntem fete din Pervelia și fiecare este o fată
[și jumătate
Cinci zeci de poli ¹⁾ (1000 lei) o să facă cea mai
[de pe urmă.

Noi suntem fete din Pervelia și vă suntem superioare,
Vă punem plugul în bățatură și pe urmă plecăm ¹⁾

Luna-i rotundă, soarele-i lat, lingura-i din Anatolia,
Este bine, este sănătos, iubitul meu?

Dacă mă voi îmbolnăvi, să-i fie mila de mine și
[să plângă.
Cine să mă mângâie pe față și să-mi închidă ochii?

Podul este boltit și făcut din piatră albă, iar de-
[desubt este verdeață.
La mari și mici, la toată lumea, bună seară.

Capot de catifea, cu blană până la genunchi și cu
mâneci ajurate.
Și noi o să fim ca lumea, de-om înălța rugi (lui
[Dumnezeu).

Timpu este al ghiaurului ²⁾, averea e a bogatului,
[ce să-i faci?
Suferință suferind, ai să faci armată.

1), Înțelesul acestui vers este o batjocură, adică se va alege praful
[Măci.

2), „ghiaur“ („ghiaur“ turcește înseamnă „necredincios“, „călător de
— și nu „oreșin“ după cum se crede.

8. Bu ascherlâc beccâin gildan gilgâ,
Aide chetsen chetiich Stambulga.
9. Ac derianân işânde alâ balâc;
Anaşilmai genabân calabalâc.
10. Ai mubarec eşillâc cimenâc şair,
Buiuc cuciuç giunglehè aşşam chair,
11. Men postandan caitaman opchen calcâp,
Neturasâ carşâmdâ aidai balcâp.
12. Macâlângâ men chedai iaramai mî;
Acâz senân gireşân daim daşai mî?
13. Menâm babam bec baidâr gigât sailar,
Ius gumâşmen ¹⁾ bâr atî şaşacâ bailar. ²⁾
14. Altân saat ac costec bel buardan;
Chelâp, chetâp, sen giursen cun tuardan ³⁾.
15. Aşşam geatsam, atmai tam câzcâ gildai;
Erten târsan sâsnî iac Stambuldai.
16. Carâ câlşâc baş biuidai ⁴⁾ arpagâ cor;
Abadandau tiusiup alşaca baş coşmac zor.
17. Iium maldî pâşmâ taş pâşcâm da ioc pâşmagâ
Iarem ordâ, ben burda, canatâm ioc uşmagâ.
18. Cairli bosun tutean euş uzânmen tenmî?
Carampâl coz caitan caş calibân şenmî?

¹⁾ „gumâş” — rablele de argint roseşti, cari valorează 2,50 lei.

²⁾ După căsătorie, ginerele face o vizită socrului, care trebuie cu ocazia aceasta, — să-i dea un dar: bani vite sau altfel de valori.

³⁾ Fata îi învaţă pe flăcău să vie prin parţea de răsărit a casei la ea, fiindcă pe acolo nu-l vede nimeni.

⁴⁾ Tătarii pun mult mai mare preţ pe grâul de primăvară, de cât pe cel de toamnă.

8. Armata aceasta este prea grea și ține doi ani.²
Haide, să mergem, dacă vrei, la Constantinopol.
9. În apă albă sunt pești târcați;
Eu nu-ți înțeleg cuvântul, fiindcă este gălăgie.
10. Luna-i luminoasă și-i iarba verde pe luncă;
La mari și la mici, la toată lumea, bună seara.
11. Eu mă întorc de la bostană într'un suflet,
Tu stai în fața mea ca și luna.
12. Ție eu nu-ți plac? Sunt tânăr.
Fată, felul tău așa este?
13. Tatăl meu e bogat și flacău alege,
O sută de arginți¹) (ți dai) și un cal îl leagă de streășină.²)
14. Ai ceas de aur și lanț de argint până la brâu;
Să vii, să pleci și să mergi pe la răsărit ³)
15. Mă culc seara (și până) se revarsă zorile, mi se
[pare un an;
Dacă mă scol, mahalaua voastră îmi pare (frumoasă)
[ca Constantinoplea.
16. Grăul cel mai de frunte ⁴) (de primăvară), de multe
[ori se pleacă în fața orzului;
Să te cobori de la cel mare și să te unești cu altul
[mai mic, îți vine greu.
17. În fața casei, piatra cioplită în formă tăiată, n'are
(fierăstrău ca s'o taie;
Iubita mea e acolo, eu aici și n'am aripă ca să sbor.
18. Să-ți fie de bine; pasărea ce-ai prins-o se potrivește
(cu tine?
Ochi negri, sprâncene arcuite.... inima ți-i veselă?

19. Deriagă bațsă dalgalar vuai oldâmder ;
Diun iadâ tenân tapmagan cul oldâmder.
20. Casabadâ mor şeşec coilâctê gul
Mendê calâp dogrû sen ozân bâl.
21. Men bâr cumâş cainşt buclendân belden ;
Tedarecnî tezdengor al chetâm elden.
22. Ababâlnî auzû oinar Ziibant caşt ¹⁾ ;
Sen euvelden calgâ san giin başl.
23. Euvelgi iar esel dos mäs cocâi san ;
Magâ degheñ duvanî ²⁾ câmghe ogâi san ? ³⁾
24. Belâmni bûûp bel sendâm mândâm atcâ ;
Gerli geanâm saubosâ givermem geatcâ.
25. Ac coi curban chesêrmen degheñâm bosa ;
Talabândâ cusur caldârman tactir bolsâ.
26. Audarâlsan ah tûmen cheşedê docsan ;
Giimsam cozi aldândâ aşam ioc san.
27. Cunduzgû cun men eglenâp cheşegi aiman ;
Solendârâp sozânghe eş toimaiman.
28. Aştam, sûtudan baz gheşdâm sel oldâm şten ;
Cunduz esten chetmûsen, chesê tiştên.
29. Al cuşac bugan chedaim bos torgaim ;
Canatâm sagâ geaiaim ; sen şec uaim.

¹⁾ „Ababâi” şi „Zûba” = nume proprii feminine.

²⁾ „Duva”. Când cineva se îmbolnăveşte, horea scrie o rugăciune pe bârtie în trei colţuri, care se cheamă „duva” şi bolnavul o poartă ca talisman la gât, pentru învinăţuire.

³⁾ Înţelesul acestui vers este: — „Cui spui minciuni ?” sau „pe cine vrei să păcăleşti ?”.

19. Când cade cineva în apă, dă din mâini și din picioare
(ca să scape și strigă: mor!
În lumea aceasta cine nu și-o găsi pereche, se prefăce.
(în cenușă.
20. La oraș flori albastre-închise, la sat trandafiri;
Inima mea e credincioasă, caută și-o cunoaște pe a ta.
21. Eu sunt o foarfecă de argint și (dragostea) m'a co-
[coșat de mijloc;
Fă-ți pregătirile (de nuntă) mai repede căci o să-ți
[scap din mâini.
22. Ababál își mișcă gura și Ziiba sprâncenele ¹⁾;
Tu ai rămas din vechi, o fată bătrână.
23. Iubitul meu din nainte, prieten vechi, miroși a cos-
[meticuri;
Cui citești descântecelor ¹⁾ acestea ? ²⁾
24. M'am încins la mijloc, m'am pregătit și m'am suit pe cal;
Cât timp sufletul pământesc mi-o fi sănătos, nu te
[dau altuia.
25. Aduc jertfa o oare albă, de va fi cum zic eu;
La dorința mea nu las cusur, de va fi scris.
26. Mă întorc în pat și zic of de nouăzeci de ori pe noapte;
Închid ochii și ești în fața-mi, iar dacă-i deschid nu ești.
27. M'am distrat ziua cu soarele și noaptea cu luna;
De când te-am făcut să-mi vorbești, de vorbele tale
[nu mă mai satur niciodată.
28. M'am lăsat de mâncare și de apă și m'am desguș-
[tat de muncă.
Ziua nu-mi dispare din minte și noaptea din vis.
29. Încins cu brâu roșu, dragul meu, o vrabie frumoasă.
Aripile își întinde peste tine; tu să-mi porți de grijă.

30. Taldai belân mai işâp giuresân siuidâm;
Carap calâp artândau cuneşâz cuidâm.

Insemnări asupra cântecelor de nuntă („şân“)

Când se face o nuntă sau o circumciziune, se strâng la olaltă flăcăi şi fete de prin toate satele. Cu prilejul acesta ei fac cunoştinţă unii cu alţii şi încheie legături de dragoste, în urma cărora — mai întotdeauna — urmează căsătoria.

Atunci, lângă casa mirelui, a miresii sau a celui circumcis, se strâng cu toţii, — flăcăii într-o parte, fetele într'alta, — stând în rând unii în faţa altora, pe jos sau în picioare. Flăcăii sfredelesc din ochi grupul fetelor şi fetele pe al flăcăilor, să vadă care este mai cu «vino încoace», — vorba românului. Indrăgostiţii se cinstesc cu ţigări, svărlind tabacherile din mână în mână şi, cât este ziua de mare, — ba şi seara, târziu — cântecele nu mai conţenesc. Cântă pe rând, când flăcăii când fetele, în grupuri de câte doi, trei, mai mulţi, sau toţi de-odată şi numai câte două versuri fiecare grup. Se poate să cânte şi o singură fată sau un singur flăcău.

Întotdeauna, după ce fetele au cântat două versuri, flăcăii trebuie să dea răspunsul cu alte două şi viceversa.

De cele mai multe ori, aceste producţiuni sunt spontane şi au o variaţie nesfârşită. În ele, flăcăul sau fata îşi zugrăveşte dragostea, bucuria sau nădejdea; câteodată se biciuesc şi cu glume şi luări în râs.

Tătarii, flăcăii şi fetele, sunt foarte dibaci în scornirea acestor cântece de câte două versuri şi cei mai meşteri sunt lăudaţi de ceilalţi.

Voiu povesti un caz.

Aci, în Pervelia, este o Româncă, care se îndeltniceşte cu croitoria. Odată ea a făcut un rând de

30. Ca o cracă se 'nmladie mijlocu-ți ; eu mersul ți-am iubit;
Am rămas uitându-mă după tine și, fără foc, m'am
[facut serum.

haine unui flăcău și, fiindcă aceuia îi sedea bine la
nuntă cu ele, iubita lui a început să-i cânte :

— „Bar cași var diuniadă belâmni biugher ;
Saubolsun Mița erchezghê rubà tegher !”

adică :

— „Este cinevâ (un om) în adunarea aceasta, ce-mi
frânge mijlocul ;
Să fie sănătoasă Mița, căci coase haine frumoase la
toți.

În leul acesta cântecele se naște spontan, iar
frumusețea lor depinde de focul îndrăgostitului, sau
de dibăcia cântărețului.

Dar nu numai cu ocazia nunții și a circumci-
ziunii se cântă astfel de versuri. Când se întorc flă-
căii de la munca câmpului și văd în altă parte niște
fete, încep să cânte ; iar ele, dacă au auzit, tre-
buie să răspundă. Chiar în mijlocul câmpiei, la
săpatul bostanelor mai ales, într'un loc răsună
cântecul flăcăilor și din altă parte, când încetează
aceștia, încep fetele. Este o neîncetată și pătimașă
chemare a celor ce se doresc.

PROVERBE TURCEȘTI (FOLOSITE de TATARI)

1. Aci adam ghendini ateșe atar.
De foame omul se aruncă și'n foc.
2. Aci aiü oinamaz.
Ursul flămând nu joacă.
3. Acinân carni toiar ghendi toimaz.
Stomacul se satură, dar el (omul) nu se satură.
4. Et târnacdan airâlmaz.
Carnea nu se desface de unghie.
5. Baba oglânâ bir bac bacâslamiș,
ogli babasânâ bir salcâm iuzumi virmemiş.
Tatăl a dat fiului în dar o vie,
iar fiul n'a vrutsă dea tatălui nici un butuc de vie.
6. Bazarsis ghiren hacșiș cicar.
Dacă intri fără tocmeală, ești fără dreptate.
7. Barutlê ateș bir ierdê turmaz.
Iarba de pușcă și focul nu stau la un loc.
8. Bir baba docuz ogâl besler,
docuz ogâl bir baba beslemez.
Un tată îngrijește nouă copii,
dar nouă copii nu îngrijesc un tată.
9. Popaz ergheun pilaf iemez.
Popa nu mănâncă pilaf în toate zilele.
10. Bageac cadar, buiü var,
turliu-turliu huiü var.
Chiar omul mic, (înalt cât piciorul) —
are fel de fel de viții.

11. Ergheon Baeram deghildâr.
Nu este Baeram (Paști) în toate zilele.
12. Tazia tut, tașana caș.
Dacă ții ogarul, fuge epurele.
13. Sapsâz baltă suia batar.
Toporul fără coadă, cade 'n apă.
14. Saman altândan su iurur.
Dedesuptul paelor curge apă.
15. Samani iuen, torbasni barabar tașâr.
Cine mănâncă pae, poartă traista cu el.
16. Su uiur, dușman uiumaz.
Apa doarme, dar dușmanul nu doarme.
17. Balâc bașdan cocar.
Peștele de la cap se 'mpute
18. Tutulan herghelê, armar diuver.
Cu calul pe care-l prinzi din herghelie,
cu acela bați aria.
19. Arcadaș beleasână ograian coedâr.
Dacă întâlnești un tovarăș, ți-ai găsit belea.
20. Bal tutan, parmagâni islar.
Cine umblă cu miera, se linge pe degete.
21. Bir pirê hiciun iorgan ialar.
Un purece nu arde plapoma.
22. Bîr șeinân onină bae, sonina bae.
La un lucru nu te uita pe față, ci pe dos.
23. Eomez cinnemeinge iudulmaz.
Până nu mesteci pâinea, nu o înghiți.

24. Iuzum ciopsáz olmaz.
Strugure fără coadă nu se poate.
25. Oghiuzè boinuzi iuch ghelmez
Boului nu-i sunt grele coarnele.
26. Meicanegiden şaid istemişler bozagi gheostermiş.
Dacă vrei să-l pui martor pe cărciumar,
el te trimete la bragagiu.
27. Iapmac zordur, iemac colai.
E greu să faci, dar e ușor să strici.
28. Ianlâş işlè, Bagdadtan deoner.
Pentru un lucru uitat, te întorci înapoi și de
la Bagdad.
29. Iolgii iolandan calmaz.
Călătorul nu rămâne în drum.
30. Iien bilmez, dograian bilier.
Cine mănâncă nu știe, cine gătește știe.
31. Iavaş atân, tepmesii sert olur.
Calul blând sârle tare (cu picioarele).
32. Ialanginân evii ianmâş, chimsè inanmamâş.
Casa mincinosului a ars și nimeni nu crede.
33. Hagi Olan corcae olur.
Lui Hagi Olan îi este frică.
34. Temelsiz binà tez icâilâr.
Casa fără temelie se dărâmă repede.
35. Turceia bilmez, Alahdan coremaz.
Nu știe turcește, nu-i e frică de Dumnezeu.
36. Peinir ecmec, azâr emec.
Pâine și cu brânză, gata mâncarea.

RECENZII

Ovid Densusianu. — «Literatura română modernă», vol. I 188 pag., editura Alcalay & Comp., București 1920, preț 12 lei.

Cercul larg al cititorilor din țara noastră cunoaște pe d-l Ovid Densusianu mai mult ca îndrumător și scriitor literar. În schimb renumele său științific, care a trecut de mult peste hotare și care desigur îi va supraviețui, este cunoscut unui cerc mult mai restrâns.

În monumentală «Histoire de la langue roumaine» înarmat cu tot aparatul științei moderne și cu o solidă metodă, d-sa dă cea dintâi expunere teameinică a originilor și dezvoltării limbei noastre în cadrul filologiei romanice. Tot d-l Densusianu este acela care, încă de acum douăzeci de ani, de pe catedra sa universitară, a tras liniile largi și sigure ale «istoriei literaturii române» dela primele ei infiripări și până în zilele noastre.

Cursul ținut de d-sa asupra acestui din urmă obiect, la facultatea de litere din București, în 1899—1901 și litografiat de studenții săi de atunci, vede abia azi lumina tiparului. Conștiințiozitatea ce caracterizează întreaga sa activitate științifică l-a făcut să amâne atâtea vreme apariția acestei lucrări, în speranța de a o înfățișa cât mai completă.

Ni se dă deocamdată un prim volum, care cuprinde dezvoltarea noastră literară dela sfârșitul sec. XVIII până pe la 1820 și ni se promit încă două volume, în care se va continua expunerea literaturii române până la Eminescu.

Volumul apărut, de care ne ocupăm aci, începe cu școala latinistă ardeleană. Rolul și urmările acestui curent cultural, dată fiind activitatea mai mult istorică și filologică a scriitorilor lui, nu puteau fi mai bine fixate decât de un cercetător literar dublat de un filolog, așa cum este cazul cu d-l Ovid Densusianu. Dacă astăzi este definitiv stabilită partea de adevăr trainic, față de exagerările explicabile pentru vremea aceea, din apa binecuvântată a protagoniștilor ardeleni de acum un veac, aceasta se datorește în primul rând d-sale. Se vede în această parte a expunerii d-lui Densusianu un bogat material informativ, a

cărui montare însă nu mai impresionează azi, deoarece în timp de douăzeci de ani aceste cunoștințe răspândite, prin foștii săi elevi, au devenit un bun comun în istoria noastră literară. Din întregul capitol transpiră o adâncă iubire de trecutul nostru, o înțelegătoare indulgență pentru rățăcirile inevitabile ale scriitorilor studiați, multă admirație pentru munca impunătoare și soliditatea intelectuală de care au dat dovadă, cum și respect pentru sinceritatea convingerilor și pentru desinteresarea străduințelor lor.

Începuturile literaturii poetice, atât dincoace cât și dincolo de Carpați, formează un alt capitol însemnat din cartea d-lui Densușianu. Văcăreștii și Budai Deleanu ne sunt înfățișați în cadrul vremii lor și analizați pe larg — cei dintâi puși în legătură cu viața din principate și cu înrăurirea literaturii neo-grecești, cel de al doilea intrat în orizontul culturii apusene și adăpat de izvoarele clasicismului, cunoscut în Ardeal prin școala latinistă.

Volumul se încheie cu inițiatorii renașterii culturale din Principate; Gh. Lazăr și Ch. Asachi.

Așteptăm nerăbdători celelalte două volume.

I. Bentoiu.

„Năvălirea bulgarilor din 1916—18 în județul Tulcea (jafuri, omoruri, silviri, schingiuri și distrugeri), comunicare făcută la S. R. R. G. în seara de 26. IV 1920, cu un rezumat în limba franceză și 8 ilustrațiuni”, este titlul unei broșuri de 44 de pagini, apărută în tipografia «F. Göbl fii» din București și datorită d-lui *Colonel M. Ionescu-Dobrogeanu*, membru al societății geografice române, cunoscut prin numeroasele d-sale articole asupra Dobrogei și în special prin voluminoasa scriere «Dobrogea în pragul veacului al XX-lea», premiată de Academia Română.

Titlul broșurei arată în de ajuns cuprinsul ei.

Autorul constată dela început că armata bulgară, năvălind în județul Tulcea, a dat peste numeroși conaționali și peste evrei, cari i-au făcut o bună primire; iar cei dintâi i-au servit chiar de mentori și călăuze la organizarea jafurilor și distrugerilor. D-se citează nume de persoane care au îndemnat și îndrumat pe năvălitori la tot felul de neomenii și care astăzi trăesc nesupărate de nimeni în mijlocul societății românești tulcene, ba chiar bucurându-se de prestigiul ce-l dau ochii onora, averea oricum agonisită. Astfel, Ivan Marcof, fost locotenent român, demobilizat, comandă pe timpul ocupațiunei o bandă de vre-o 80 de comitagi tulceni, cari au atacat satul Somova, omorând femei și copii români și au încercat să atace și Niculițelul, unde au întâmpinat rezistență; iar membrii familiei sale, cari au îndemnat și ei pe soldați la jafuri și silviri, trăesc liniștiți în Tulcea, luând

parte la balurile și petrecerile organizate de societatea românească de dansuri și zăbind, probabil, de toleranța în care ei văd numai nesimțirea noastră.

În toate localitățile funcționau, pe timpul ocupației, comitete speciale de distrugere. La Tulcea comitetul era prezidat de colonelul Cobagies, și sub îndemnul bulgarilor tulcenii, Nicola și Dumitru Stoer, Nicola Prodanof, Ivan Ivanof, Vladimir Radeș, Stoian Coef, Dracovski și alții, a distrus și devastat 600 de proprietăți românești în afară de monumentele și clădirile publice: Monumentul lui Mircea, al Reanexărei, bustul lui Ion Nenitescu, cazarmile de vânători, etc.

Satele românești au fost pe de-a rândul rase din temelii. Înfloritoare Casimcea, adevărat orașel, e astăzi o grămadă de ruine, ca și toate satele din jur și din plășile Isaccea, Măcin, Casimcea și Topolog.

Pagubele în averile particulare din aceste localități se cifrează la peste 161 de milioane, pe când în plasa Babadag, unde Bulgarii sunt mai numeroși, de abia trec de un milion, bine înțeles tot în satele și în locuințele românești.

Mișcarea populației, în raport cu aceste acte de vandalism, e și ea interesantă și semnificativă. Din 86.500 de români lipsesc aproape jumătate (morți, dispăruți, refugiați), pe când din 29.547 de Bulgari lipsesc numai 1811. Pe unele locuri numărul Bulgarilor a crescut. Astfel la Belaud, din 850, câți erau în 1915, s'au găsit acum, — la numărătoarea din 1919, — 1925; la Măcin: din 194—445; la Traian: din 480,—935; la Luncavița: din 25,—1015 ș. a. m. d.

Autorul citează sute de cazuri de atrocități revoltătoare: silviri de copile de 7 ani și de bătrâne de 90; 205 inși torturați pentru a fi jefuiți; 112 omorâți în bătai; 1484 deportați în Bulgaria, dintre cari vre-o 500 nu s'au mai întors; păriuși împușcați pentru că se opuneau la siluirea copilor; bolnavi și paralizici închiși în casele lor și arși de viu cu case cu tot; femei înebunite de groază și de torturi; preoți batjocoriți, schingiuiți și uciși; un nenorocit (Stău Stănescu, președintele băncii populare din Râmnic) bătut până la moarte pentru a fi pradat și apoi tăindu-i-se o falcă, pe când era în agonie, pentru a i se scoate câți-va dinți de aur!... Un tablou îngrozitor, de care îți se încrâncenă carnea și care te face să te întrebi: cum pot fi capabili niște oameni de asemenea acte bestiale asupra semenilor lor? Pe lângă astfel de sălbătici, transformarea bisericilor în grajduri și batjocorirea icoanelor apar ca niște distracții inocente.

Comisiunea de anchetă, (din care făcea parte și un ofițer francez, d. locotenent Boissier), califică rechizițiile de „hoții oficiale”. Valoarea lor este de 182 de milioane, și împreună cu distrugerile, cifra se ridică la 342 de milioane. E de observat și devastarea sistematică a pădurilor

și viilor românești, a localurilor publice, cantoanelor, etc. și confiscarea a 7¼ milioane de hectolitri de cereale!

Broșura d-lui colonel M. Ionescu-Dobrogeanu merită să fie citită cu cel mai viu interes; iar datele și tablourile sinoptice pot fi consultate cu folos de cei cari voesc a-și face o idee despre ceea ce au avut să sufere Românii din Tulcea în timpul celor doi ani de ocupație bulgărească, ori să compare această ocupație cu expediția armatei române din 1913 în Bulgaria. Autorul promite a face să apară o altă broșură, tratând despre năvălirea germano-turco-bulgară în județul Constanța. Cu aceasta datele în privința ocupațiunii inamice din 1916—1918 în Dobrogea se vor completa... Și când ne gândim că adevărul este că cu toată bogăția de informații, cazurile citate redau numai o parte a infernului dobrogean de atunci!

Ion N. Roman

Sextil Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice.
An. Acad. Rom. XLIX, 1920. București. Lei 6.

În acest studiu, rostit de d-l S. Pușcariu ca discurs de recepție în ședința solemnă dela 11 Iunie 1920 a Academiei Române, noul membru al înaltei instituții, chemat cu câteva săptămâni înainte de izbucnirea războiului lumii la scaunul dispărutului academician, *Nicolae Quintescu*, — își propune a fixa, pe cât este cu putință în stadiul actual al științei, locul ce se cuvine limbii noastre între limbile surori și, prin urmare, importanța ei pentru studiul filologiei romanice.

I. O primă întrebare ar fi: care sunt criteriile cu ajutorul cărora se poate face o împărțire a limbilor romanice?

După *Friedrich Diez*, — o formațiune de stat independentă, o literatură proprie și elementul geografic, sunt mijloace suficiente pentru a da o deslegare acestei chestiuni. Alții folosesc criteriul lingvistic; *Bartoli* adaugă la acesta pe cel geografic și etnic; în fine *G. Gröber* încearcă să introducă criteriul istoric. Cu tot aparatul vast de erudiție și argumentație, nici una din părerile expuse mai sus nu s'a putut ridica la rangul de criteriu sigur, fiindcă problema e prea complexă pentru a putea fi deslegată în mod unilateral, adică privită dintr'un singur punct de vedere.

Totuși, din toate aceste încercări și mai ales din studiile filologilor indo-europeni, știința s'a ales cu un mare câștig: acela de a-și fi limpezit metodele de cercetare, de a fi ajuns la oarecare criterii mai sigure pentru orientare.

A. *Criterii filologice.* Pentru a stabili înrudirea mai de aproape a limbilor, filologii indo-europeni au considerat în primul rând și aproape în mod exclusiv evoluțiunile fonetice și asemănările lexicale. Astăzi însă

une în seamă și fenomenele de natură *flexionară, derivativă și sintactică*, de carecē au aceeași valoare documentară.

«Când în mai multe limbi aflăm o seamă de fenomene lingvistice din toate ramurile gramaticii, care se prezintă în condiții asemănătoare, suntem îndreptățiți să deducem asupra înrudirii lor».

Asemănările însă pot fi de mai multe feluri:

a) Unele nu sunt decât păstrarea unor elemente vechi din limba primitivă, deci ceea ce s'ar putea numi *moștenire străveche*.

b) Altele pot fi simple *împrumuturi*. «Dacă două limbi înrudite, dar despărțite azi geograficește una de alta, au o sumă de evoluțiuni comune, aceasta e o dovadă că odinioară, pe vremea când aceste evoluțiuni se produceau, între ele a trebuit să existe un *contact neîntrerupt*».

În ambele cazuri, fenomenele au o *origine monogenetică*.

c) «Adesea însă întâlnim în limbi, care nu sunt înrudite și nici n-au avut vre-odată o legătură organică una cu alta, fenomene analoge sau chiar identice, rezultate ale *acelorași cauze psihologice și fiziologice* care diriguiesc dezvoltarea limbii omenești pretutindeni». În asemenea caz fenomenele au o *origine poligenetică*.

Ca să ne putem decide asupra monogenismului sau poligenismului caracterelor lingvistice a două limbi ce prezintă asemănări, e necesară atunci folosirea a două criterii:

1) Criteriul *calității*: adică, din suma asemănărilor vom alege pentru argumentare numai pe acelea care au o valoare documentară; și

2) Criteriul *cantității*: adică, cu cât numărul asemănărilor va fi mai mare, cu atât înrudirea va fi mai bine stabilită.

D-l S. Pușcariu pune greutate mai mare pe criteriul calității și cere ca fie-care caz în parte să fie cercetat cu erudiție și finețe, pentru a se da soluții cât mai temeinice.

În ce constă acest criteriu al calității?

a) Dintre două asemănări de limbă, dintre care una este o *inovatie rară și grea de explicat altfel decât printr'o origine comună*, iar cealaltă banală, — desigur că prima va trage mai mult în câmpână, pentru a stabili o legătură organică de înrudire între două limbi sau dialecte.

b) Dacă putem constata că o evoluție lingvistică s'a dezvoltat în două limbi, sau două dialecte, astfel ca *nu numai rezultatul să fie același, ci și cauzele să fie identice*, atunci cu greu vom putea nega legătura organică între ele, adică înrudirea.

c) Când o inovație de limbă apare în două limbi sau dialecte înrudite, nu numai în aceleași condiții, ci și cu aceleași cazuri refractare, cu *aceleași excepții*, atunci legătura între limbile acestea este și mai evidentă.

d) Când în două limbi ale aceleiași familii, apar inovațiuni care au avut *urmări analoge*, legătura dintre ele este deasemenea evidentă.

e) În fine, inovațiunile de limbă, care se datoresc unei *influențe externe*, ne clarifică asupra timpului când s'au produs și asupra locului unde s'au petrecut.

Pe lângă aceste cinci principii, care, de altfel, nu pot fi numiți criterii sigure, dar care ne ajută mult să deosebim asemănările organice de cele întâmplătoare dintre două limbi, se mai pot afla și altele menite a perfecționa mijloacele noastre de investigație. Aceste criterii lingvistice trebuiesc aplicate înțelepțește, metodic și cu critică, deosebind inovațiunile de rămășițele vechi de limbă și ținând seamă și de deosebirile dintre diferitele limbi; căci metoda comparativă este unilaterală dacă nu se ține seamă, pe lângă asemănări, și de deosebiri.

Cu asemenea metode și criterii, privite însă din latură etnologică, ne-am ocupat și noi într'un articol publicat în Buletinul Soc. Geografice, sub titlul «*Metoda geografică în cercetările etnografice*», analizând toate teoriile emise în această materie, arătând părțile lor slabe și rezumând într'un tablou succint rezultatul întregii investigații în această problemă, pe care am intitulat-o mai clar, mai precis și mai just cu titlul de «*Mongenisul și poligenismul analogiilor etnologice*».

B. *Criteriul geografic.* Dacă am compara s. ex. limba română din Dacia cu limba Sardină din insula Sardinia, deci din două teritorii despărțate și fără contact între ele, am găsi un număr destul de mare de asemănări; dar marea lor majoritate nu sunt decât o *moștenire străveche* de la izvorul comun: latina vulgară; iar restul sunt inovațiuni mai târzii în ambele limbi, având o *origine poligenetică*, adică au apărut izolat în ambele părți, fără a fi un împrumut de la o limbă la alta, căci între Sardinia și Dacia n'au existat legături geografice strânse. *Comunicația*, deci, trebuie considerată în primul rând.

C. *Criteriul etnologic.* Unii lingviști privesc acest criteriu cu oarecare scepticism. Ei zic că din amestecul popoarelor autohtone cu Romanii s'a născut o populație care, din punct de vedere etnic era ceva nou, însă din punct de vedere al limbii nu se deosebia mult de locuitorii romanizați din alte ținuturi ale Imperiului roman; căci un popor când se desnaționalizează cu desăvârșire, învață limba cea nouă perfect. — Totuși, înrudirea de sânge a creat o comunitate de interese și de tradiții în cuprinsul fiecărui neam desnaționalizat; și de aceea granițele bisericești s. ex. în evul mediu, coincid adesea cu hotarele triburilor din vremile anteromane; iar grupele de limbi și dialecte romane de azi se acopere cu grupele din timpuri străvechi.

D. *Criteriul granițelor politice.* E adevărat că și acest criteriu, luat singur, nu e suficient, deoarece părți din același popor, cu aceeași limbă,

au trăit și trăesc de sute de ani în cuprinsul altor state. Totuși, unitatea politică a contribuit în mare măsură la închegarea și la unitatea unei limbi, sau unui dialect. Pe când în Italia s. ex., divizată din vechime în o mulțime de stătuțe, dușmane între ele, s'a născut și o mulțime de dialecte, în vechiul Regat Român, alcătuit din cele două Principate, nu avem decât două dialecte: cel moldovenesc și cel muntenesc; iar Românii din Ardeal vorbesc, cei din sud dialectul muntean, iar cei din nord pe cel moldovean, pe deoparte din cauza migrărilor reciproce dintr-o parte în alta a Carpaților, iar de alta din cauza conștiinței etnice, care a întreținut legăturile de la frați la frați.

II. După aceste considerații asupra criteriilor de cercetare, autorul trece la *împărțirea limbilor romanice*, ținând seamă de *asemănările și deosebiri* dintre ele, precum și de *cunoștințele asupra istoriei, răspândirii geografice, alcătuirii etnice, formațiunii politice și comunicației* dintre ele.

Până în secolul IV d. Cr. nu se poate vorbi decât de o singură limbă, ce s'ar putea numi *preromanică*, fiindcă nu se divizase încă în limbile romanice de azi, sau limba *latină vulgară*. Cele mai multe inovațiuni de limbă, care constituie deosebirea dintre latina clasică și cea vulgară se găsesc, de fapt, în toate limbile romanice de azi. Așa se explică, adică prin originea comună străveche, și marile asemănări dintre limba italiană și română.

La sfârșitul sec. IV, Teodosiu împarte Imperiul Roman în două, între fii săi Arcadiu și Honoriu; Imperiul Roman de răsărit, cu capitala Constantinopol și Imperiul Roman de apus, cu capitala în Roma. Unitatea politică fiind sfărâmată, au fost rupte și condițiile care mențineau unitatea limbii latine; așa că din sec. V înainte nu mai poate fi vorba de o singură limbă preromanică.

Migrarea popoarelor barbare, mai ales așezarea Longobarzilor în Italia de Nord și a Slavilor în pen. Balcanică și Panonia, apoi întărirea elementului grec în conducerea treburilor din imperiul de răsărit, au avut ca urmare, periclitarea căilor principale de comunicație pe uscat și ruperea contactului între Romanii de est și cei de vest. Se nascuă astfel două grupe de limbi romanice: 1) *grupa cea mare, de vest*, cuprinzând: italiana, reto-romana, sarda, provenșala, franceza, spaniola și portugheza și 2) *grupa cea mică, de est*, din care azi singură limba română mai dăinuiește ca limbă vie, căci limba dalmată, de pe coasta Adriaticei, a dispărut.

Din acest al V secol, prin urmare, începe a se desvolta limba română ca limbă aparte.

III. *Care este locul limbii române între limbile surori?*

L. română prezintă și asemănări și deosebiri față de celelalte limbi romanice.

Asemănările se explică prin substratul romanic comun, pe moștenirea străveche comună.

Deosebiri se împart în trei mari categorii:

1) *Limba noastră apare mai conservativă ca celelalte limbi romane*, păstrând elemente care aiurea s'au pierdut și au fost înlocuite cu altele. D-l S. Pușcariu ilustrează această afirmație cu o sumă de exemple luate din fonologie, flexiune, derivațiune, sintaxă și lexic.

2) *Inovațiunile de limbă* care, la despărțirea celor două mari grupuri, existau în germene, dar nu ajunseseră să se desvolte, *se găsesc și la noi și la neamurile romănice apusane; dar evoluția lor e diferită*. Și aici urmează o sumă de exemple.

3) În fine, găsim o sumă de schimbări nouă ale vechii moșteniri romănice, însă ele sunt cu totul diferite în limba noastră de cele din apus. Aceste schimbări contribuie să dea limbii noastre un caracter deosebit, aparte.

Așa, s. ex., cele mai mari deosebiri le găsim în *tesaurul lexical*.

a) O mulțime de cuvinte latine, dintre cele mai uzuale în limbile romănice de vest, lipsesc la noi, uneori fără ca poporul nostru să le fi înlocuit prin alt echivalent; alte ori înlocuindu-le cu formațiuni mai recente; de cele mai multe ori substituindu-le prin cuvinte străine, mai ales slave.

b) De altă parte, avem foarte multe cuvinte latine sau formațiuni latine vulgare care, dintre toate limbile romănice numai la noi s'au păstrat. Numărul lor, după Dicționarul limbilor romănice de Meyer-Lübke, este de vreo 120, adică 5-6% din toate cuvintele noastre de origine latină, cunoscute până acum.

c) Chiar dintre cuvintele păstrate și la noi și în celelalte limbi romănice, multe au la noi un înțeles special, pentru care în vest se întrebuințează alte cuvinte; ceea ce arată că, în menținerea și dezvoltarea sensurilor cuvintelor latine, limba română apucă alte căi de cât limbile surori.

Ramura de filologie, care se ocupă cu schimbarea înțelesului cuvintelor, se numește *Semantică*. Frumoase cazuri aduce d-l S. Pușcariu, cazuri care prezintă un interes viu și prin aceea că luminează viața din trecut a străbunilor noștri. Cităm aici câte-va:

Să luăm s. ex. cuvintele care se referă la căile de comunicație. Cei mai mulți termeni latini s'au pierdut și la noi și în apus. La noi s'au păstrat *callis* > *cale* și **carraria* > *cărare*. În latină însă *callis* înseamnă potecă în munți sau păduri; la noi înseamnă drum în genere, drum mare. Această schimbare de înțeles e o dovadă că la strămoșii noștri traiul în munți a fost cauza că drumul strămt de munte a putut deveni termenul general pentru ori-ce drum. Tot astfel trebuie să ne

explicăm de ce *pons* > punte, care în latină însemna pod mare, la noi înseamnă numai puntea care se face peste o apă îngustă: în munți nu există râuri late, ci vâlcele. Când Românii, coborâți în șes, au avut să treacă ape mari, ei au împrumutat de la Slavi cuvântul pod.— *Mergere* în latinește înseamnă: a se scufunda. La noi a căpătat înțelesul de: a merge, fiindcă imaginea celui ce se depărta, părea că dispăre, se scufundă în adâncimea văii, când era văzută de sus, din munți etc.

d) Dar deosebirea cea mare intra în limba română și surorile sale o formează numărul mare de cuvinte streine introduse în limbă, în special cele slave, pe când în apus sunt cele germane și arabe. După Cihac, din 5763 cuvinte, câte a adunat în dicționarul său,

1165 sunt latine

2361 slave

965 turcești

635 neogrecești

588 ungurești

50 albaneze.

O asemenea statistică ne arată cât de strâns a fost contactul Românilor cu popoarele învecinate, mai ales cu Slavii. După această statistică însă nu putem trage concluzii asupra firii limbii noastre. Aci intervine *teoria circulațiunii*. Nu toate cuvintele dintr-o limbă au aceeași valoare: unele revin de zeci și sute de ori în vorbirea zilnică, altele poate la un an odată. Dar tocmai cuvintele de origine latină sunt acelea care se repetă mai des în graiul zilnic. Așa, d-l S. Pușcariu găsește că la pag. 101 din *Baladele și Idilele* lui Coșbuc, din 117 cuvinte, 102 sunt de proveniență romană, deci 88 % și numai 12 % străine. În *Legendele sau Basmele Românilor* de Ispirescu, la pag. 101 din 363 cuvinte, abia 30, adică 9 % sunt de origine streină; iar în *Poveștile* lui Creangă la pag. 79, din 233 cuvinte, abia 18, adică 8 % sunt de origine streină. Aceasta arată că vorbele, care exprimă idei elementare, cu care operăm la tot pasul, sunt mai toate moștenite de la Romani. În literatura noastră avem strofe întregi din cele mai frumoase, care conțin numai cuvinte de origine romană. Așa e s. ex. strofa I din «*Somnoroase păsărele*» și din «*Mai am un singur dor*» de M. Eminescu.

Rezultă din toate acestea că, și în privința tezaurului lexical, limba română nu e mai puțin romanică decât limba italiană, franceză, sau ori-care alta, ci pur și simplu romanică, fără comparație, căci noțiunea «romanic» e absolută și nu suferă gradație. Românii de azi continuă a vorbi limba romană din estul imperiului. În cursul veacurilor s'a alterat printr-o dezvoltare firească și prin adaosul ce i-a adus conviețuirea cu alte popoare. Dar tocmai aceste elemente nouă

constitue nota esențială, care deosebește noțiunea exprimată prin cuvântul «romanic», de cea cuprinsă în cuvântul «roman».

Iată, în esență, fondul cuvântării d-lui S. Pușcariu.

Fost profesor la Universitatea din Cernăuți, astăzi profesor la Universitatea din Cluj, d-l S. Pușcariu este unul din fruntașii culturii neamului nostru. Încă din 1905 d-sa a publicat la Heidelberg un „*Dicționar etimologic al elementelor latine din limba română*”, premiat în 1907 de Academia Română cu premiul Heliade Rădulescu. În 1906 d-sa primi însărcinarea de a lucra și *Dicționarul limbii române*, din care s'au publicat până acum literele A. B. F. G. H. aproape întreg și începutul lui C. Critica ne-a arătat că acest dicționar este o lucrare monumentală, destinată a face mândria științei române. Opera a încetat în 1914 din cauza războiului și acum este reluată din nou. Singure aceste date sunt îndestulătoare spre a arăta cum trebuie privite și judecate lucrările d-lui S. Pușcariu. Analele Dobrogei își vor face o datorie în a urmări activitatea acestui învățat român și a împărtăși cititorilor, pe larg, cuceririle științifice înfăptuite de d-sa.

C. Brătescu

Vasile Pârvan: Descoperiri nouă în Scythia Minor (Analele Academiei Române). Seria II, tomul XXXV, 1912-1913.

Între Boascic și Topalul sau, mai bine zis, cam la jumătatea drumului între Cernavodă și Hârșova, se află așezat satul de veterani numit General Cernat (Calachioi). Această localitate s'a ridicat pe ruinele unui sat turcesc, după cum ne arată numele său, iar acesta la rândul său, s'a suprapus pe ruinele unui «*territorium Capidavense*», la distanța de 300-400 m. de cetatea *Capidava*.

Este lucru știut că ori-ce *territorium* rural, din punctul de vedere juridic și politic, ține sau de un *municipium*, sau de un *castrum*; așa s. ex. diferiți „*vici*” de pe acel *territorium* atârnă civil de orașul, respectiv de legiunea, ori corpul de trupă care are, de drept sau de fapt, proprietatea ori posesiunea aceluia ținut rural; iar reședința legală a diferiților coloni, cetățeni romani, *consistentes regione municipii*, sau *consistentes ad canabae* (legionis), e socotită a nu fi în vicus, ori în canabae, ci în municipiul-capitală a teritoriului rural, sau, în cazul canabensilor, chiar în castru. — În cazul când cetățeanul își are o *origo* adică o reședință legală mai îndepărtată de locul actual de reședință, acea origo îndepărtată este reședința lui cetățenească, iar locul unde se află momentan ca *incola* sau *vicanus* (locuitor de țară), iar nu ca *civis* (municipalis), este numai un *domicilium*.

Cu timpul însă teritoriile municipale, care atârnau de un lagăr, *castrum* sau *castellum*, și care cuprindeau o sumă de „*vici*” cu orga-

stafie quasi-municipală, deveniau, în totalitatea lor, o organizație unitară quasi-municipală, cu capitala într-unul dintre „vici”, de obicei în acel *vicus canaburum*, care se alcătuisse pe lângă castru, iar apoi în ori-care dintre acei „vici”, care alegeau pe „*curiales*”, pentru respectivul *ordo* al teritoriului, sau alegeau pe *quinquenaes territorii*.

Lăgărele romane se aștează de obicei lângă câte un sat indigen mai important. Atât satele indigene de lângă taberele romane, cât și acele sate care cădeau pe teritoriul roman dat ȋarnizoanei spre folosință, erau administrate de inșiși comandanții romani și ele atărnau de *castra* ori *castellum*, înlocuind cum satele de pe teritoriile municipale atărnau, ca administrație, de orașul capitală.

Prin urmare, *territorium Capidavense* ar fi fost, din acest punct de vedere, ținutul dat spre folosință și administrare, împreună cu toate satele de *Daci* și *Besi*, așezate pe dănsul, ȋarnizoanei romane din lagărul auxiliar de lângă Capidava.

Cu toate acestea însă, teritoriul Capidavense face excepție. El nu s'a dezvoltat în legătură cu canabele de la Capidava și ipoteza că ar fi o anexă a castelului, trebuie respinsă. Acest *territorium* nu putea atărna de un lagăr așa de puțin important, în care păzia numai un *cuneus equitum*. Ne întrebăm: un teritoriu întins, cam tot așa de mare cât și teritoriile importante orașe de la mare, Tomi și Histria, putea să depindă de un *castellum*? De asemenea, din cele șase inscripții cunoscute până acūm de la Capidava, nu ne întâmpină nici un veteran și nici un negustor: cele două stări sociale caracteristice canabelor: ci avem de-a face cu agricultori, sau *pagani*, adică locuitori ai vechiului *pagus* de aici, care era, desigur, însăși comuna rurală dacică a Capidavei. Explicația nu poate fi decât cea următoare.

Coloniștii romani, așezați ca agricultori prin și pe lângă satele indigene daco-besice ale Dobrogei mijlocii, aveau în stăpânirea lor un anume *territorium*, al cărui centru administrativ și judecătoresc era în acel lagăr Dunărean mai apropiat care, la rândul său avea și el un *territorium castelli*, necesar subistenței sale. Pagul dacic era fără îndoială atribuit însuși castelului roman de lângă *pagus*. Capidava însă era centrul de întreținere între drumul cel mare roman care mergea pe malul drept al Dunării, spre Troesmis, Iglița azi, și un drum care ducea dela Capidava spre Răsărit. Aceasta avu ca urmare stabilirea în Capidava a unei *statio de beneficiarii consularis*. Prin urmare ținutul rural, servit de drumul ce ducea spre interior, trebuia trece să a partie, civil și economic, centrului de întreținere al drumurilor de pe aici, adică însuși Capidavei. Așa dară coloniștii romani adunați din toate părțile imperiului, își alcătuiră aici ca *incolae ac peregrini* un *domicilium* civil quasi-cetățenesc în respectivii *vici* din tot teritoriul

dacie al vechii Capidave și se organizară pe bază civilă, nu militară, într-o comună rurală cu magistrații lor autonomi, adică cu *quinquennales* în loc de *duoviri* și *curiales* în loc de *decuriones*, aleși la un loc de toți vici din acest teritoriu. Astfel castelul de lângă Capidava și comandantul său se mărginau numai la rolul de apărători ai *limesului* contra Barbarilor din afară; iar poliția internă rămânea în sarcina autorităților civile din vici și din *territorium*, care-i cu totul altul de cât *territorium castelli*.

Ca punct de orientare și fixare cronologică, cu privire la colonizarea romană a Capidavei, d-nul *Părcan* s'a folosit de o inscripție ce provine din Calachioi, și care este de mare importanță. Este un fragment dintr'un altar (*ara*) de calcar, înalt de 0^m,69, având o grosime de 0^m,48, iar lățimea, la partea profilată de sus, de 0,58; înălțimea abacului este de 0.15. Literale sunt destul de regulate, dar neglijent săpate. Monumentul este dedicat lui Jupiter în onoarea lui Pius și a Caesarului M. Aurelius:

*I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pro salutem
Imp(eratoris) T(iti) Ael(ii) An(ton)ini
Pii et Aure(lii) Caesaris.*

După cum vedem, numele și atribuțiile dedicatelor lipsesc; dar după o inscripție găsită la Ulmetum, — care ținea tot de teritoriul Capidavei (C. I. L. III, 14214²⁶), din anul 140 și pusă pe un monument, ridicat probabil în același timp ca cel din Capidava, și de către dedicatori identici, se presupune a fi *veterani et cives Romani consistentes ad canabas alae*.

În ceea ce privește cetatea de la Capidava, adică numai castelul militar, el este, atât ca așezare, cât și ca dimensiuni, total deosebit de localitatea civilă, de «orașul» Capidava.

Castelul, așezat pe o înălțime ripoasă de pe malul Dunării, are forma unui patrulater, care aduce cu un trapez neregulat, având colțurile îndreptate spre cele patru puncte cardinale. Latură de sud-vest merge în lungul fluviului; spre nord-vest, nord-est și sud-est, castelul este mărginit și apărat de o prăpastie așănță, care pare să fi comunicat pe vremuri, din ambele părți, cu Dunărea. Colțul de vest, în urma unei exploatare barbare, precum și o mare parte din zidurile interioare sunt distruse. Partea de nord-est a cetății are o lungime de 135 m.; cea de sud 110 m.; iar celelalte două părți, conservate necomplete, par să fi avut aceleași dimensiuni. Deci, suprafața totală ar fi avut 14 sau 15000 m. pătrați.

În partea de sud a castelului de la Capidava se află un castru (*castellum civitatis*) a cărui formă și așezare sunt aproape identice cu cele ale castrului din Evreux în Galia. Acest *castrum* de la Capidava

este cu atât mai interesant, cu cât constituie el însuși o fortăreață pentru sine, fiind înconjurată nu numai cu zid, dar și cu șanț, ceea ce nu e cazul pentru castelul din care făcea parte și care, fiind așezat pe o înălțime abruptă, nu mai avea nevoie de fortificații accesorii ca : șanțuri și valuri în afara zidurilor.

Dincolo de prăpastia, care izolează lagărul spre Nord, sub satul de astăzi Calachioi, se întinde vechiul *vicus* civil al Capidavei. Printr-o coincidență surprinzătoare istoriei, pe urmele vechii *Capidava*, centrul unui teritoriu locuit de veterani romani, se află astăzi satul *Calachioi*, sortit deasemenea *veteranilor Români*, continuatorii statornici ai celui mai viguros și strălucit popor din câte a cunoscut istoria.

G. D. Petrescu

profesor la Școala Normală

Camille Flammarion. — La mort et son mystère. Avant la mort.

În această carte, prima dintr-un ciclu de trei, cunoscutul astronom francez corectează o serie de fenomene psihice necunoscute, sau puțin studiate, cu scopul de a proba existența sufletului ca entitate independentă de organismul material.

Universul nu e atât de sărac în fenomene precum îl cunoaștem noi ; și această afirmație se întemeiază pe faptul că cele cinci simțuri principale cu care ne-a înzestrat natura, sunt prea insuficiente pentru a prinde totalitatea fenomenelor din univers. Așa s. ex., ochiul nostru nu percepe de cât acele fenomene, numite luminoase, cărora le corespund vibrațiuni ale eterului cuprinse între 380 de trilioane (roșu extrem) și 760 trilioane pe secundă (violet extrem). Însă vibrațiunile infraroșului de sub 380, precum și vibrațiunile repezi de peste 760 ale ultravioletoului, deși există în natură totuși scapă simțurilor noastre. De asemenea urechea noastră nu percepe decât fenomenele, pe care le numim sunete, cuprinse între 32 vibrațiuni pe secundă, pentru sunetele cele mai joase și 36,000, vibrațiunile cele mai ascuțite. Și tot așa și cu celelalte simțuri ale noastre.

Există o scară întreagă de vibrațiuni ; însă în această scară există și intervale cu vibrațiuni cărora, de sigur, le corespund bogate și variate fenomene în univers, dar pe care noi, din lipsa unui simț corespunzător, care să le prindă, nu le putem cunoaște. Suntem așa dar condamnați, în faza actuală a evoluției organismului nostru, să trecem ca niște orbi, fără chiar să putem bănuim multe din splendorile naturii.

Psihologia clasică, considerând sufletul ca o emanatie a sistemului nervos, sau ca o funcțiune a lui, a pășit după d. C. Fla-

marion, pe un drum greșit. După d. Ribot, s. ex., memoria este, prin esență, un fapt biologic și numai accidental un fapt psihologic. Numărul celulelor cerebrale variind între 600 și 1200 de milioane, iar acela al fibrelor nervoase ale creierului fiind evaluat între 4 și 5 miliarde, — encefalul poate fi considerat ca un laborator plin de mișcare, în care mii de lucrări se îndeplinesc în același timp. Memoria, sau mai bine zis memoriile, au unde să se impună.

Totuși, există fenomene psihice bine constatate și înregistrate în număr suficient, precum sunt: *vederea fără ochi, prin spirit, și auzul fără urechi și în afară de transmisiunile telepatice*; apoi *vederea evenimentelor viitoare*, sau mai bine zis, *cunoașterea viitorului* și alte fenomene suflați supranormale, pe care psihologia clasică este departe de a le putea înțelege.

Din numeroasele cazuri pe care le citează autorul în această carte, să reproducem numai două. Deschidem cartea la întâmplare *Pentru vederea fără ochi*: (pag. 241 — 242).

D. Stainton Moses, profesor la University College din Londra căpătase obișnuința scrierii automate, ca mediu, în singurătatea fiecărei dimineți. Un mare număr de scrieri, obținute astfel, au fost publicate și sunt familiare celor ce se ocupă cu asemenea probleme. Incidentul ce urmează e de un caracter surprinzător și ne oferă un exemplu ciudat de impresionant asupra puterii de a citi de la distanță.

Reproducem textul obținut de d. Stainton Moses, pe când se afla în ședință în biblioteca d-ului Speer și pe care mâna sa l-a scris automat, în urma unei conversații presupuse cu interlocutori invizibili. Iată episodul:

- Puteți citi?
- Nu, amice, nu pot, dar Zaharia Legray ca și Rector pot.
- Se află aci de față vre-unul din aceste spirite?
- Voiu căuta pe unul din ei. (după o mică pauză :) Rector e aci.
- Puteți citi?
- Da, amice, dar cu greutate.
- Puteți să-mi transcrieți ultimul vers din prima carte a Eneidei?
- Așteptați puțin...

Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

Stainton Moses constată că citația este exactă, dar cugetând că el însuși a cunoscut-o și a păstrat-o inconștient în memorie, pune o altă întrebare:

— Puteți merge în bibliotecă să cercetați penultimul volum din raftul al doilea și să-mi citiți ultimul paragraf dela pagina 94? Eu nu știu ce carte se află acolo, și nici titlul nu i-l cunosc.

După un scurt timp, D-l Stainton Moses, scriind automatic, înseamnă următoarele șiruri: „voiui proba printr'o scurtă povestire istorică că Papalitatea e o inovație care s'a înălțat treptat, a sporit, din primele timpuri ale creștinismului curat, nu numai din epoca apostolilor, dar chiar și din timpul lamentabilei uniuni a Bisericii și Statului sub Constauiu*.

Volumul în chestiune era o operă bizară, purtând acest titlu fantastic: „Antitopopopriestian, on attemp to liberate and 'purify' Christianity from popery politickirkalaty and priestule" de Roger.

După această povestire, D-l Flamaron adaugă: „Dacă aci nu este o citire prin spirit, atunci ce este?”

Să cităm și un alt caz, unul din cele mai curioase, despre cunoașterea viitorului (pag. 335-337) El este povestit de savantul Dr. Gallet dela institutul metapsihic din Paris, iată-l:

„La 27 Iunie 1894, pe la nouă ore dimineața, D-l Gallet, pe atunci student în medicină la Lyon, lucra în camera sa în tovărășia unui coleg de studii, actualul Dr. Varay, medic în Aneey, Gallet era pe atunci foarte ocupat și preocupat cu pregătirea unui examen ce se apropia: primul examen de doctorat și nu se gândia la altceva decât la acest examen.

Pe politică el nu se interesa de loc și nu arunca peste jurnale decât o privire distrată și nici nu vorbise în zilele precedente decât incidental și superficial despre alegerea președintelui Republicei, ce trebuia să aibă loc în ziua aceea. *Congresul electoral trebuia să se reunească la amiază la Versailles.*

Deodată, pe când Gallet era cufundat în munca sa, el fu distras imperios de o gândire obsedantă. O frază neașteptată i se impunea spiritului său cu atâta putere, încât el nu se putu stăpâni să n'o scrie în caietul de note. Această frază sună textual:

D-l Casimir Perier este ales președinte al republicii cu 451 voturi

Aceasta s'a petrecut, o repet, înainte de adunarea congresului. Se va observa, totuși, lucru foarte curios, că fraza indică prezentul și nu viitorul.

Mirat, Gallet interpelă pe colegul său Varay și-i întinse hârtia pe care notase vorbele de mai sus. Varay citi, detașat umeri și, cum amicalul său insistă, declarând că el crede în prevestiri, îl rugă cam aspru să binevoiască a nu-l tulbura din ocupațiile sale.

După dejun Gallet ieși ca să audieze un curs la facultate. El întâlni în drum doi studenți, pe D-l Bouchet, azi medic la Gause-

illes (Haute-Savoie) și pe D-l Deborne, azi farmacist la Thonon. El ȳe comunică faptul că Casimir Perier va fi ales cu 451 voturi. Cu tot hazul și ironiile colegilor săi, el continuă să afirme în mai multe rânduri convingerea sa.

La ieșirea dela facultate, cei patru amici se regăsiră și porniră spre terasa unei cafenele vecine să se răcoriască. În momentele acelea sosiră și vânzătorii de ziare cu ediții speciale, anunțând rezultatul alegerii prezidențiale, care suna :

D-l Casimir Perier este ales cu 451 de voturi !!

Un alt exemplu (pag. 369):

Baronul Joseph Kronhelm din Podolia comunică următoarea narațiune asupra morții unui înalt funcționar din ministerul Marinei rusești, întâmplată în Iunie 1895, în urma unei ciocniri între două vapoare pe Marea Neagră :

„La începutul anului 1895, D-na Lukawski fu trezită într-o noapte de gemetele soțului ei care, în somn, striga: „ajutor ! scăpați-mă!“ și se zbătea ca cine-va care este gata să se înnece. El visase o grozavă catastrofă pe mare și, când fu trezit, povesti că se afla pe bordul unui mare vapor care, în urma unei ciocniri cu un alt vapor, se cufunda și că el fusese aruncat în valuri și înghițit de ele. După ce-și termină povestirea, el adăugă: „acum sunt convins că sfârșitul meu va fi pe mare“. Convingerea sa era așa de puternică, încât începu a-și pune afacerile în regulă, ca omul care e conștient că zilele îi sunt numărate. Trecură două luni și impresia visului slăbise mult, când îi sosi un ordin dela minister să-și facă preparativele necesare spre a pleca cu toți subalternii săi într'un port dela M. Neagră

Când să-și ia rămas bun dela soția sa în gara din Petrograd, Lukawski îi spuse: „Îți amintești de visul meu?“ — „Doamne, de ce mă întrebi?“ — „Pentru că sunt sigur că nu mă mai întorc, că nu ne vom mai vedea“. D-na Lukawski încercă să-l liniștiască, dar el, cu un accent de adâncă tristețe, îi zise: „Tu poți spune ce vrei, convingerile mele nu se schimbă; simt că mi se apropie sfârșitul și că nimic nu-l poate împiedica. Da, da, văd portul, vaporul, momentul ciocnirii, panica pe bord, sfârșitul meu... Totul trăiește în ochii mei..“ Și după o scurtă pauză el adăugă: „Când telegrama fți va anunța moartea mea și vei pune doliul, te rog să nu-ți pui pe obraz vălul cel lung pe care-l detest.“ Incapabila de a mai vorbi, D-na Lukawski izbucni în suspine. Trenul șueră de plecare și D-l Lukawski își îmbrățișă cu drag soția. Apoi trenul dispăru.

După două săptămâni de neliniște extremă, D-na Lukawski afla din jurnale că o catastrofă între două vapoare — Wladimir și Sineu:

— a avut loc pe M. Neagră. În prada disperării, ea telegrafie ca să capete informații dela amiralul Zelenoi, la Odesa și primi acest răspuns: «Nici o știre până în prezent dela soțul D-voastră, dar e sigur că el se afla pe bordul vasului Wladimir». Vestea morții îi sosi peste o săptămână.

Trebuie să adăogăm că, în vis, D-I Lukawski s'a văzut luptându-se pentru salvarea vieții, cu un pasager, incident care s'a realizat cu o scrupuloasă exactitate. În timpul catastrofei, un pasager depe Wladimir — D-I Henicke — se aruncase în mare cu un colac de salvare D-I Lukawski, deja în apă, se îndrepta spre colac, de îndată ce-l zări; însă celalt îi strigă: «Nu te agăța de el; nu poate susține două persoane; ne vom ineca amândoi!». Dar Lukawski se agăță cu toate acestea, spunând că nu știe să innoate. «Atunci rămâi cu el, eu știu să innot» răspunde celălalt.

În momentul acela un val îi despărți. D-I Henicke putu să scape însă Lukawski își urmă destinul.

Asemenea cazuri de prevestire a viitorului sunt numeroase; ele se cunosc din antichitate chiar, însă lumea științifică sau nu le-a cunoscut în deajuns, sau nu le-a dat o atenție serioasă. Ele dovedesc, după D-I Flammarion, că în fința omenească există un element psihic deosebit de organismul fizic, putând să vadă prin timp și spațiu, pătrunzând într-o lume invizibilă și pentru care viitorul ca și trecutul pot fi prezente. (pag. 398) *Sufletul nu e un produs al creierului; el e deosebit de sistemul nervos cerebrospinal; el e o substanță ce există prin ea însăși și dacă există prin el însuși, independent de corp, atunci nu e nici o rațiune ca el să se desageze odată cu corpul. Sufletul trăiește după moarte!*

Însă chestiunea cunoașterii viitorului aduce pe teren una din problemele morale cele mai arzătoare și anume: dacă noi în anumite momente putem cunoaște viitorul, atunci această însemnează că acest viitor e predestinat, e hotărât de mai înainte și atunci cum rămâne cu chestiunea liberului arbitru? Admițând aceste fapte împreună cu concluziile ce se degajază din ele, nu cădem noi oare în acel fatalism oriental, care s'a dovedit așa de dăunător pentru progresul omenirii?

Nu, răspunde d-I Flammarion: *nici liber arbitru, nici determinism absolut nu există în tot timpul vieții noastre, ci o libertate condiționată*, (pag. 324) Schița existenței noastre este trasată de mai înainte, ca și mersul organelor unei mașini, și noi avem un rol de îndeplinit, cu un oare care joc personal (pag. 349) Actele noastre cele mai importante sunt determinate în același timp și de împrejurări, dar și de voința noastră. Dacă n'ar fi astfel, atunci n'ar mai exista responsabilitate pentru un criminal și nici recompensă pentru o faptă de valoare; ar însemna să egalezi pe cel rău cu cel bun, ceea ce refuză să recunoască certitudinea noastră cea mai intimă. Omul nu e un automat, un

sclav al fatalismului și în desfășurarea evenimentelor, în alcătuirea soartei sale, are și el o parte de voință, însă limitată.

Dacă sunt cazuri în care oamenii prevăd viitorul, care urmează să se îndeplinească cu strășnicia celor mai nemșcate legi ale naturii, aceasta înseamnă că în om există un suflet-entitate, independent de corp, care poate prinde într'un moment dat întreagă cauzalitatea care împinge pe om spre anumite drumuri, spre anumit sfârșit. Această cauzalitate, grozav de complicată, scapă raționamentului nostru normal însă ea poate fi prinsă de spirit, ale cărui facultăți constitutive noi suntem încă departe de a le cunoaște în întregime.

Fapte, fapte, fapte! exclamă d-l Flammariou. De-ocamdată aceste studii psihice sunt în faza adunării materialului. Explicarea va veni cu timpul. În orice caz, datorită adevăratului om de știință este nici de a nega, nici de a primi fără spirit critic acest material, care tunde, pe cât se pare, la crearea unei nouă discipline științifice, a unei psihologii puse pe alte baze de cât psihologia clasică.

Sals.

